Richard Paul • Linda Elder

SOKRATİK SORGULAMA SANATI

Eleştirel Düşünme Kavramları ve Araçlarına Dayalı Düşünür Rehberi

yayıncılıkta 20 YIL

55

psikonet
...çünkü bilgi özgürlüktür

Sokratik Sorgulama Sanatı

PsikoNET Psikoterapi ve Eğitim Merkezi

PsikoNET Psikoterapi ve Eğitim Merkezi 1999 yılı sonlarında, Psikiyatrist Dr. H. Alp Karaosmanoğlu tarafından interneti ruh sağlığı alanında bir bilgilendirme ve paylaşım aracı olarak kullanma amacıyla, internet platform ve portal projesi olarak ortaya çıktı. PsikoNET Psikoterapi ve Eğitim Merkezi mesleki uzmanlaşma, kişisel gelişim, psikoterapi ve klinik ölçme ve değerlendirme, etik ve danışan odaklı hizmet anlayışı çerçevesinde birçok alanda hizmet veriyor.

Uluslararası Şema Terapi Derneği (ISST) tarafından 'Advanced' düzeyde Şema Terapisti ve Eğitimcisi olarak kabul edilen Dr. H. Alp Karaosmanoğlu, Jeffrey Young'ın geliştirdiği Şema Terapi modelini meslek içi uzman ve öğrencilere aktarmakta ve bu konuda Türkiye içi araştırmalara imza atmaktadır. Gelecek eğitimlerle ilgili bilgi ve tarihlerin bulunduğu listeyi internet sitesi (www.psikonet.com) üzerinden izlemek mümkündür.

2003 yılında kurulan PsikoNET Yayınları, Şema Terapi (ŞT) ve Bilişsel-Davranışçı Terapi (BDT) ağırlıklı olmak üzere ruh sağlığı alanında çeşitli çeviri ve telif eserleriyle yayıncılık etkinliğini sürdürmektedir. İlk sayısı 2021 Nisanı'nda çıkan ve "Dünyanın ilk ve tek Şema Terapi dergisi" özelliğini taşıyan *'İyi Hissetmek'* (Psikoloji-Edebiyat-Sanat) dergisi ise alanlarında yetkin ve deneyimli psikolog ve psikiyatristlerin yazılarıyla 2 ayda bir yayınına devam ediyor. Yine internet sitesi (www.psikonet.com) üzerinden satılan alınabilen Psikonet Yayınları'na ait kitaplar ve İyi Hissetmek dergisi ile kişilerin kendine özgü konularda bilgilendirilmeleri ve kendine yardım yetilerinin geliştirilmeleri amaçlanmaktadır.

Richard Paul • Linda Elder

Sokratik Sorgulama Sanatı

Eleştirel Düşünme Kavramları ve Araçlarına Dayalı Düşünür Rehberi

Türkçesi

Zeynep Tekin Babuç

yayıncılıkta 20 YIL
psikonet

Sokratik Sorgulama Sanatı
Eleştirel Düşünme Kavramları ve Araçlarına Dayalı Düşünür Rehberi

Art of Socratic Questioning
Based on Critical Thinking Concepts & Tools

Richard Paul, Linda Elder

Copyright ©2016 Rowman&Littlefield Publishing Group
Copyright ©2020 Psikonet Yayınları

Editör: İdem Güliz Şan Etgür (Klinik Psikolog)

Türkçesi: Dr. Zeynep Tekin Babuç (Psikolog)

Yayına hazırlayan: Cem Çobanlı

Genel Koordinasyon: Serkan Ay

1. Basım: Temmuz 2023

ISBN: 978-605-71817-7-0

Baskı ve Cilt:
Vizyon Basımevi
Beylikdüzü O.S.B. Mah.,
Orkide Cad. 1/Z, Beylikdüzü - İstanbul
Tel: (0212) 671 61 51
Sertifika no: 52098

Psikonet Yayıncılık ve Eğitim AŞ
Teşvikiye Mahallesi, Valikonağı Cad., Çam Ap.,
No: 161/8, Şişli 34363 - İstanbul
Tel.: (0212) 231 84 43
Faks: (0212) 231 22 77
info@psikonet.com
www.psikonet.com
Sertifika no: 43557

Bu kitabın tüm yayın hakları Psikonet Yayınları'na aittir. Bu kitabın hiçbir bölümü, yayıncıların yazılı izni olmadan, fotokopi ve kayıt alma veya herhangi bir veri deposu ya da bilgi çekme sistemi gibi, şimdi bilinen ya da bundan sonra icat edilecek olan elektronik, mekanik veya diğer araçlarca tekrar basılamaz veya üretilemez veya kullanılamaz.

İçindekiler

Sunuş 7

Giriş 9

Birinci Bölüm
Eleştirel Düşünme Kavramlarına
Dayalı Sokratik Soruların Sınıflandırılması 13
Düşüncenin bölümlerini hedefleyen sorular 14
Akıl yürütmenin niteliğini hedefleyen sorular 19
Sokratik sorgulama sanatı kontrol listesi 23
Düşüncenin izleneceği dört yön 27
Üç tür soru 30
Tek sistemli, sistemsiz ve çatışan sistemli sorular sormak 31
Soruları sorgulamak: Ön soruları belirlemek 35
Disiplinlerarası karmaşık sorular sormak 37

İkinci Bölüm
Sokratik Sorgulama Metinleri 43
Birinci Metin – Zihni ve zihnin nasıl çalıştığını keşfetmek (İlkokul) 45
Yorum 54
İkinci Metin – Öğrencilerin yazma için düşüncelerini düzenlemelerine yardımcı olmak (Ortaokul) 56
Üçüncü Metin – Öğrencilerin temel fikirler hakkında derinlemesine düşünmelerine yardımcı olmak (Lise) 61
Dördüncü Metin – Öğrencilerin karmaşık sosyal konular hakkında ciddi şekilde düşünmelerine yardımcı olmak (Lise) 66
Sonuç 73

Üçüncü Bölüm
Sokratik Sorgulama Teknikleri 75
Sokratik tartışmanın üç türü 75
Kendiliğinden veya plansız 75
Keşfedici 77
Odaklanmış 79

Gerçeklik ve anlamı yüksek sesle merak etmek 83
Öğrenci inancının kaynakları 85
Sokratik sorgulama için genel kurallar 88

Dördüncü Bölüm
Öğretim, Düşünme ve Öğrenmede Soruların Rolü 91
Soru soran öğretmen 92
İçeriği, gerçek yaşamla bağlantılı sistemler olarak anlamak 93
Sorular tarafından yönlendirilen düşünme 96

Beşinci Bölüm
Sokrates, Sokratik Yöntem ve Eleştirel Düşünme 99
Sokratik sorgulamanın bir tanımı 99
Sokrates hakkında 101
Sokrates'in ortaya koyduğu entelektüel erdemler 104
Sokratik yöntemin sistematik doğası 107
Diyalektik süreci öğretimin merkezine yerleştirmek 108
Sokrates'in tarihsel katkısı 109
Eleştirel düşünme kavramı 109
Eleştirel düşünme Sokratik sorgulamaya ne katar? 111

Ek-1 Sokratik Diyalogu İçeren Öğretim Kalıpları 113
Ek-2 Platon'un Euthyphro'nundan
bir Sokratik Diyalogun Analiz Edilmiş Metni 117
Ek-3 Sokrates Hakkında Daha Fazlası 139
Sokrates'in etik bir yaşam sürmeye verdiği önem 139
Temel kavramları ve konulara odaklanmak 141
Sokratik yöntemin iki temel süreci 141
Bilinçdışı düşünceleri açığa çıkarmak 142
Yaşama ilişkin genel ilkeler oluşturmak 143
Sokrates'in etkisi 144

Sunuş

Değerli okur,

Derin bir sorgulama eğilimine sahip olmayan birinin iyi bir eleştirel düşünür olduğunu hayal etmek zordur. Aynı zamanda, birinin Sokrates'ten daha kapsamlı bir sorgulama eğilimine sahip olduğunu hayal etmek de zordur. Bu bağlamda, eleştirel düşünmeyle gerçekten ilgilenen biri, derin sorgulama sanatıyla da ilgilenecektir. Ve Sokratik sanatı öğrenmek, başlamak için doğal bir yerdir.

Elbette, Sokrates'ten öğrenmek için onun sanatının ögelerini tanımlamalı ve uygulamalıyız. Bu ögeleri bilmeden, Sokratik sorgulama sanatının altında yatan sorgulama stratejilerinin doğasını kavramak zordur. Bu sanat bağlamsallaştırma gerektirir. Ve bu bağlamsallaştırmada Sokratik sorgulamanın ruhu, bilgisinden daha önemlidir.

Bu rehberde, Sokratik yöntemin ilkokuldan lise düzeyine kadar olan sınıflarda uygulanabilecek bazı güncel örnekleriyle birlikte, Sokratik sorgulamanın ögelerinin analizini sunuyoruz.

Sokratik sorgulamayı uygulamaya başlamanız için, eleştirel düşünmenin esasları ile başlıyor (Birinci Bölüm), ardından bazı Sokratik diyalog örnekleri (İkinci Bölüm) ve sonrasında Sokratik diyalog teknikleri ile devam ediyoruz (Üçüncü Bölüm). Dördüncü ve beşinci bölümler öğretimde sorgulamanın önemi, Sokrates'in katkıları ve Sokratik sorgulama ile eleştirel düşünme arasındaki bağlantıya odaklanmaktadır.

Sokrates'in ruhuyla sorular sormaya başladığınızda, yani insanlar neye inanıyorlar ve niçin buna inanıyorlar sorularını derinlemesine araştırarak hem kendi düşünceleriniz hem de başkalarının düşünceleri üzerinde daha fazla de-

netim sahibi olacaksınız. Kendiniz ve öğrencilerinize karşı sabırlı olun. Sokratik sorgulamada yeterlilik zaman alır, ne var ki bu, harcamaya değer bir zamandır.

Umarız bu rehber, derin sorgulama sanatını daha iyi başarmada siz ve öğrencilerinize yararlı olur.

Dr. Richard Paul
Eleştirel Düşünme Merkezi

Linda Elder
Eleştirel Düşünme Vakfı

Giriş

Sorgulanmamış hayat, yaşamaya değmez.

Sokrates

Sokratik sorgulama, birçok yönde ve birçok amaç doğrultusunda düşünceyi yönlendirmek için kullanılabilen disiplinli bir sorgulamadır. Bu amaçlar şunları içerir: Karmaşık fikirleri araştırmak, gerçeğe ulaşmak, konuları ve sorunları açıklamak, varsayımları açığa çıkarmak, kavramları analiz etmek, bildiklerimizi bilmediklerimizden ayırt etmek ve düşüncenin mantıksal sonuçlarını takip etmek. Sokratik sorgulamayı, sorgulamadan ayırt etmenin anahtarı Sokratik sorgulamanın sistemli, disiplinli ve derin oluşu ve genellikle temel kavramlara, ilkelere, kuramlara, konulara veya sorunlara odaklanmasıdır.

Öğretmenler, öğrenciler veya aslında derinlemesine düşünmeyi araştırmakla ilgilenen herkes Sokratik sorular oluşturabilir, Sokratik diyaloga girebilir ve girmelidir de. Öğretmede Sokratik sorgulamayı kullanma amacımız öğrencilerin düşüncelerini derinleştirmek, belirli bir başlık, konu veya ders hakkındaki bilgi düzeylerini belirlemek, onlar için Sokratik sorgulamayı modellemek veya onların bir kavramı ya da akıl yürütme biçimini analiz etmelerine yardımcı olmak olabilir. Sonuç olarak, öğrencilerin Sokratik sorgulama disiplinini öğrenmelerini ve böylelikle karmaşık konular üzerinde akıl yürütmede, başkalarının düşüncelerini anlama ve değer-

lendirmede ve kendilerinin ve diğerlerinin düşüncelerinin altında yatan örtülü anlatımları araştırmada Sokratik sorgulamayı kullanmalarını isteriz.

Demek ki, Sokratik sorgulamayı öğretimde en az iki amaç için kullanabiliriz:

1. Öğrencilerin düşüncelerini derinlemesine sorgulamak, öğrencilerin bildiklerini ve anladıklarını, bilmedikleri ve anlamadıklarından ayırt etmelerine yardımcı olmak (ve süreç içerisinde entelektüel alçakgönüllülük geliştirmelerine yardımcı olmak).
2. Öğrencilerin Sokratik sorular sorma yeteneklerini geliştirmek, Sokratik diyalogun güçlü araçlarını kazanmalarına ve böylece bu araçları gündelik yaşamda (kendilerini ve başkalarını sorgulamada) kullanabilmelerine yardımcı olmak. Bu amaçla, öğrencilerin özenmesini ve uygulamasını istediğimiz sorgulama stratejileri konusunda onlara örnek olmalıyız. Ayrıca, bizler öğrencilere nasıl derin sorular oluşturup soracaklarını doğrudan öğretmeliyiz. Bunun ötesinde öğrencilerin ihtiyacı olan uygulama, uygulama ve daha fazla uygulama yapmaktır.

Sokratik sorgulama bize öğrenmede sorgulamanın önemini öğretir (aslında Sokrates, sorgulamanın savunulabilir tek öğretim şekli olduğunu düşünürdü). Sokratik sorgulama bize, sistematik ve parçalı düşünme arasındaki farkı öğretir. O, bize fikirlerimizin altını kazımayı öğretir. Bize derin öğrenmeyi ilerletmede, sorgulayan zihinler geliştirmenin değerini öğretir.

Sokratik sorgulama sanatı, eleştirel düşünme ile yakından bağlantılıdır çünkü sorgulama sanatı, düşüncenin mükemmelliği için önemlidir. "Sokratik" sözcüğünün sorgulama sanatına kattığı, sistematiklik, derinlik ve olayların doğruluğunu veya inandırıcılığını değerlendirmeye ilişkin sonsuz bir meraktır.

Hem eleştirel düşünme hem de Sokratik sorgulama ortak bir noktayı paylaşır. Eleştirel düşünme, (anlam ve gerçeklik arayışında) zihnin nasıl çalıştığını anlamaya yönelik kavramsal araçlar sağlar; ve Sokratik sorgulama bu araçları anlam ve gerçeklik arayışı için gerekli olan soruları çerçevelemede kullanır.

Eleştirel düşünmenin amacı düşünmemizin üzerine ek bir düşünme düzeyi; düşünce, duygu ve davranışımızı izleyen, değerlendiren ve daha akılcı bir yönde yeniden düzenleyen güçlü bir içsel akıl sesi oluşturmaktır. Sokratik tartışma, özerk ve disiplinli sorgulamaya açık şekilde odaklanarak bu iç sesi geliştirir.

Bu rehberde, Sokratik diyalogun tekniklerine, eleştirel düşünmenin Sokratik diyaloga getirdiği kavramsal araçlara ve disipline edilmiş bir zihin geliştirmede sorgulamanın önemine odaklanıyoruz. Eleştirel düşünme bakış açısıyla, Sokratik sorgulamaya ilişkin gerçek, açık ve zengin bir bilgi sunuyoruz.

Sokratik sorgulamayı uygulamaya başlamanız için eleştirel düşünmenin esasları (Birinci Bölüm) ile başlıyor, ardından bazı Sokratik diyalog örnekleri (İkinci Bölüm) ve sonrasında Sokratik diyalog teknikleri (Üçüncü Bölüm) ile devam ediyoruz. Dördüncü ve beşinci bölümler öğretimde sorgulamanın önemi, Sokrates'in katkıları ve Sokratik sorgulama ile eleştirel düşünme arasındaki bağlantılara odaklanmaktadır.

Sokratik Sorgulama

- ❑ Temel konuları gündeme getirir.
- ❑ Olayların altını kazır.
- ❑ Sorunlu düşünce alanlarını izler.
- ❑ Öğrencilerin kendi düşünce yapılarını keşfetmelerine yardımcı olur.
- ❑ Öğrencilerin açıklık, doğruluk, ilgililik ve derinlik konusunda duyarlılık geliştirmelerine yardımcı olur.
- ❑ Öğrencilerin kendi akıl yürütmeleri yoluyla karara varmalarına yardımcı olur.
- ❑ Öğrencilerin düşünceyi (düşünceye ilişkin amaçları, varsayımları, soruları, bakış açılarını, bilgileri, çıkarımları, kavramları ve dolaylı anlatımları) analiz etmelerine yardımcı olur.

1 Eleştirel Düşünme Kavramlarına Dayalı Sokratik Soruların Sınıflandırılması

Disiplinli ve üretken bir şekilde düşünceyi sorgulayan sorular hakkında akıl yürütmek için,düşünmenin nasıl işlediğini ve nasıl değerlendirilmesi gerektiğini anlamaya ihtiyaç duyarız. Akıl yürütmeyi analiz etmek ve değerlendirmek için bu gerekli araçları sağlayan eleştirel düşünmedir. Bu nedenle eleştirel düşünmeyi anlamak, etkili Sokratik diyalog için çok önemlidir.

Öyleyse eğitimciler olarak, eleştirel düşünmenin Sokratik sorgulamaya kattığı kavramsal araçları anlamamız ve öğrencilerin bu konuya ilişkin kavrayışını geliştirmemiz gerekir. Bu bölümde, kısaca eleştirel düşünmeye ilişkin aşağıda yer alan temel kavramlara odaklanıyoruz:

1. Düşünceyi analiz etmek (düşüncenin bölümlerine odaklanmak)
2. Düşünceyi değerlendirmek (düşüncenin standartlarına odaklanmak)
3. Soruları sisteme göre analiz etmek (tercih, bulgu ve karar sorularını ayırt etmek)
4. Ön soruları belirlemek (daha karmaşık soruları yanıtlamadan önce yanıtlamamız gereken sorulara odaklanmak)
5. Karmaşık sorular içerisindeki alanları belirlemek (karmaşık bir konuyu yeterli düzeyde ele almak için farklı konu alanları veya

disiplinler bağlamında yanıt vermemiz gereken sorulara odaklanmak)

Oluşturduğumuz ve sorduğumuz sorularda bu eleştirel düşünme kavramlarını etkin bir şekilde kullandığımızda, düşünmeyi daha yüksek bir kavrayış ve nitelik düzeyine yükseltiriz.

Düşüncenin Bölümlerini Hedefleyen Sorular*

Sokratik diyalogda analitik soruları kullanmak, anlama ve derinlemesine akıl yürütme için temeldir. Analiz ederken, bir bütünü parçalara ayırırız. Bunu yaparız çünkü bir "bütün" içindeki sorunlar genellikle bir veya daha fazla bölümündeki sorunlardan kaynaklanır. Düşünmedeki başarımız, düşünmenin ögelerini bu ögelere odaklanan sorular sorarak belirleme yeteneğimize bağlıdır.

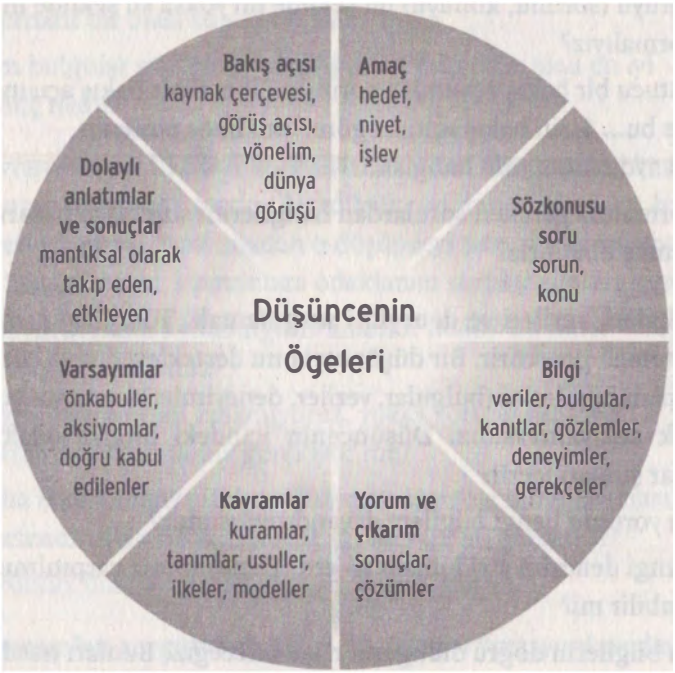
O halde, soruları kontrol etmenin güçlü yollarından biri, aşağıda gösterildiği gibi akıl yürütmenin ögelerine veya düşüncenin bölümlerine odaklanmaktır:

Soruları oluştururken aşağıdaki yönergeleri ve örnek soruları gözönünde bulundurun:

1. Hedefleri ve Amaçları Sorgulamak. Tüm düşünceler bir gündemi veya amacı yansıtır. Birinin düşüncesinin arkasındaki amacı anlamadan, onun düşüncesini (kendi düşünceniz dahil) tam olarak anlayamazsınız. Düşüncenin amacına odaklanan sorular çoğunlukla şunları içerir:

* Düşünce yapıları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. *'A Miniature Guide to Foundation of Analytic Thinking'* (Analitik Düşünmenin Temeli için Mini Rehber), Linda Elder ve Richard Paul, 2005, Eleştirel Düşünme Vakfı, www.criticalthinking.org. Ayrıca bkz. *'Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life'* (Öğrenmenizin ve Yaşamınızın Kontrolünü Ele Almak için Eleştirel Düşünme Araçları), Richard Paul ve Linda Elder, 2006, Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Prentice Hall.)

- Şu anda amacınız nedir?
- Bu yorumu yaparken amacınız neydi?
- Bunu niçin yazıyorsunuz? Hedef kitleniz kim? Onları neye ikna etmek istiyorsunuz?
- Bu görevin amacı nedir?
- Burada neyi başarmaya çalışıyoruz?
- Bu düşünce zincirindeki temel amacımız veya görevimiz nedir?
- Bu bölümün, ilişkinin, politikanın, yasanın amacı nedir?
- Ana gündemimiz nedir? Dikkate almamız gereken başka hedefler nelerdir?

2. Soruları sorgulamak. Tüm düşünceler bir soruya verilen yanıttır. Bir düşünceyi onu doğuran soruyu anlayana kadar tam olarak anlayamazsınız. Düşüncenin içindeki sorulara odaklanan sorular şunları içerir:

- ❑ Tam olarak hangi soruyu sorduğunuzdan emin değilim. Açıklar mısınız?
- ❑ Şu veya bu durumda davranışa yön veren temel sorular nelerdir?
- ❑ Bu noktada odaklanılması gereken en iyi soru bu mu, yoksa ele almamız gereken daha can alıcı bir soru mu var?
- ❑ Aklımdaki soru şu: Katılıyor musunuz yoksa konuyla ilgili başka bir soru görüyor musunuz?
- ❑ Soruyu (sorunu, konuyu) bu şekilde mi yoksa şu şekilde mi sormalıyız?
- ❑ Tutucu bir bakış açısından soru şu: Liberal bir bakış açısından ise bu... Sizin bakış açınıza göre, onu ifade etmenin en aydınlatıcı yolu hangisidir?
- ❑ Sormamız gereken sorulardan hangilerini sormakta başarısız olmuş olabiliriz?

3. Bilgileri, verileri ve deneyimi sorgulamak. Tüm düşünceler bir bilgi temeli gerektirir. Bir düşünceyi onu destekleyen veya etkileyen arka plan bilgilerini (bulgular, veriler, deneyimler) kavramadan tam olarak anlayamazsınız. Düşüncenin içindeki bilgiye odaklanan sorular şunları içerir:

- ❑ Bu yorumu hangi bilgilere dayandırıyorsunuz?
- ❑ Hangi deneyim sizi buna ikna etti? Deneyiminiz çarpıtılmış olabilir mi?
- ❑ Bu bilgilerin doğru olduğunu nasıl bileceğiz? Bunları nasıl doğrulayabiliriz?

- Dikkate almamız gereken herhangi bir bilgi veya veriyi dikkate almakta başarısız olmuş olabilir miyiz?
- Bu veriler neye dayanıyor? Nasıl geliştirildiler? Bizim sonucumuz somut bulgulara mı ya da soyut verilere mi dayalı?

4. Çıkarımları ve sonuçları sorgulamak. Tüm düşünceler çıkarımların yapılması, sonuçların ortaya konulması ve anlam yaratılmasını gerektirir. Düşünceyi şekillendiren çıkarımları kavramadan o düşünceyi tam olarak anlayamazsınız. Düşüncedeki çıkarımlara odaklanan sorular şunları içerir:

- Bu sonuca nasıl ulaştınız?
- Gerekçenizi açıklar mısınız?
- Alternatif bir olası sonuç var mı?
- Tüm bulgular gözönüne alındığında, mümkün olan en iyi sonuç nedir?

5. Kavramları ve fikirleri sorgulamak. Tüm düşünceler, kavramların uygulanmasını içerir. Bir düşünceyi tanımlayan ve biçimlendiren kavramları anlamadan o düşünceyi tam olarak anlayamazsınız. Düşüncedeki kavramlara odaklanan sorular şunları içerir:

- Akıl yürütürken kullandığınız anafikir nedir? Bu fikri açıklayabilir misiniz?
- Uygun kavramı mı kullanıyoruz, yoksa sorunu yeniden kavramsallaştırmamız gerekiyor mu?
- Daha fazla bulguya ihtiyacımız var mı, yoksa bulguları nasıl nitelendirdiğimizi yeniden düşünmemiz mi gerekiyor?
- Sorumuz hukuki mi, teolojik mi yoksa etik mi?

6. Varsayımları sorgulamak. Tüm düşünceler varsayımlara dayanır. Bir düşüncenin arkasında yatan önkabulleri kavramadan o dü-

şünceyi tam olarak anlayamazsınız. Düşüncedeki varsayımlara odaklanan sorular şunları içerir:

- ❑ Burada tam olarak neyi baştan doğru kabul ediyorsunuz?
- ❑ Niçin bunu varsayıyorsunuz? Bunun yerine .....'yı varsaymamız gerekmez mi?
- ❑ Bakış açımızın temelinde hangi varsayımlar yatıyor? Hangi alternatif varsayımlarda bulunabiliriz?

7. Dolaylı anlatımları ve sonuçları sorgulamak. Tüm düşünceler bir yöne doğru ilerler. Sadece (varsayımlara dayanarak) bir yerden başlamakla kalmaz aynı zamanda bir yere gider (dolaylı anlatımları ve sonuçları vardır). Düşünceye ilişkin en önemli dolaylı anlatımları ve sonuçları kavramadan, o düşünceyi tam olarak anlayamazsınız. Düşüncedeki dolaylı anlatımlara odaklanan sorular şunları içerir:

- ❑ ... derken neyi ima ediyorsunuz?
- ❑ Bunu yaparsak, sonuç olarak ne olması muhtemeldir?
- ❑ .....'yı mı ima ediyorsunuz?
- ❑ Bu hareket tarzının (veya uygulamanın) sonuçlarını düşündünüz mü?

8. Görüş ve bakış açılarını sorgulamak. Tüm düşünceler bir bakış açısı veya kaynak çerçevesi bağlamında gerçekleşir. Bir düşünceyi onu bir düşünsel plan içerisine yerleştiren bakış açısını veya kaynak çerçevesini kavramadan tam olarak anlayamazsınız. Düşüncedeki bakış açısına odaklanan sorular şunları içerir:

- ❑ Buna hangi bakış açısından bakıyorsunuz?
- ❑ Dikkate almamız gereken başka bir bakış açısı var mı?
- ❑ Koşullar gözönüne alındığında, bu olası bakış açılarından hangisi en mantıklı olandır?

Akıl yürütmenin niteliğini hedefleyen sorular

Evrensel entelektüel standartlar, düşüncenin eğitimli ve mantıklı kişiler tarafından değerlendirildiği standartlardır. Yine de çoğu insan bu standartların farkında değildir. Bu standartlar açıklık, kesinlik, doğruluk, ilgililik, derinlik, genişlik, mantıksallık ve tarafsızlık unsurlarını içerir, ancak bunlarla sınırlı değildir.

Yetenekli düşünürler, entelektüel standartları gündelik yaşantılarında açık şekilde kullanırlar. Ayrıca, başkaları bu standartları kullanmada başarısız olduğunda bunu farkederler. Onlar düzenli olarak özellikle entelektüel standartları hedefleyen sorular sorarlar. Aşağıda, düşünceyi değerlendirmek için bazı yönergeler ve yetenekli düşünürler tarafından olağan şekilde sorulan ve Sokratik bir diyalogda kullanılabilecek soru örnekleri yer almaktadır.

1. Açıklığı sorgulamak. Düşünce az ya da çok açıklıkta olabilir. Bir düşünceyi değerlendirebildiğiniz, açıklayabildiğiniz ve örnekleyebildiğiniz ölçüde tamamen anlayabilirsiniz. Düşüncede açıklığa odaklanan sorular şunlardır:

- Söylediklerinizi biraz daha açabilir misiniz?
- Söylemek istediğiniz konu hakkında bana bir örnek veya açıklama verebilir misiniz?
- "....." dediğinizi duyuyorum. Sizi doğru mu duyuyorum yoksa yanlış mı anladım?

2. Kesinliği sorgulamak. Düşünce az ya da çok kesinlikte olabilir. Bir düşünceyi ayrıntılı olarak ortaya koyabildiğiniz ölçüde tamamen anlayabilirsiniz. Düşüncede kesinliğe odaklanan sorular şunlardır:

- Bana bununla ilgili daha fazla ayrıntı verebilir misiniz?
- Daha özgül, belirleyici olabilir misiniz?
- İddialarınızı daha ayrıntılı şekilde belirtebilir misiniz?

3. Doğruluğu sorgulamak. Düşünce az ya da çok doğrulukta olabilir. Bir düşünceyi, gerçeği olduğu gibi yansıtıp yansıtmadığını kontrol edebildiğiniz ölçüde tam olarak değerlendirebilirsiniz. Düşüncede doğruluğa odaklanan sorular şunlardır:

- Bunun doğru olup olmadığını nasıl kontrol edebiliriz?
- Bu iddia edilenleri nasıl doğrulayabiliriz?
- Verilerin kaynağı kuşkulu olduğunda, bu verilerin doğruluğuna güvenebilir miyiz?

4. İlgililiği sorgulamak. Her zaman düşüncenin ele alınan görev, soru, sorun veya konudan sapma olasılığı vardır. Bir düşünceyi değerlendirmede kullanılan tüm ögelerin gerçekten onunla ilgili olup olmadığını değerlendirebildiğiniz ölçüde o düşünceyi tamamen anlayabilirsiniz. Düşüncede ilgililiğe odaklanan sorular şunlardır:

- Söylediklerinizin bu soruyla ilişkisini anlamıyorum. Bunun konuyla ilgisini bana gösterebilir misiniz?
- Sorunuz ile odaklandığımız soru arasındaki bağlantının ne olduğunu açıklayabilir misiniz?

5. Derinliği sorgulamak. Düşünce hem yüzeysel düzeyde, hem de daha derin konu ve meseleler düzeyinde işlev görebilir. Elinizdeki görev için gerekli olan derinlik düzeyini (ve bu düzeyi gerçekte ulaşılan derinlikle karşılaştırarak) belirlediğiniz ölçüde, o düşünce dizisini tamamen değerlendirebilirsiniz. Bir sorunun derin olup olmadığını anlamak için, dikkate alınması gereken bir zorluk ve karmaşıklık düzeyi içerip içermediğini belirlememiz gerekir. Düşüncede derinliğe odaklanan sorular şunlardır:

- ❑ Bu soru basit mi yoksa karmaşık mı? Yanıt vermek kolay mı yoksa zor mu?
- ❑ Bunu karmaşık bir soru yapan nedir?
- ❑ Sorunun doğasında bulunan karmaşıklıkların nasıl üstesinden geliyoruz?

6. Genişliği sorgulamak. Düşünce az ya da çok düzeyde geniş fikirli (veya dar görüşlü) olabilir ve düşüncenin genişliği düşünürün birden fazla bakış açısı veya kaynak çerçevesi içinde içgörü ile düşünmesini gerektirir. Düşüncenin gerektirdiği genişliği (ve gerçekte ne kadar uygulandığını) değerlendirebildiğiniz ölçüde, o düşünce dizisini tamamen değerlendirebilirsiniz. Düşüncede genişliğe odaklanan sorular şunlardır:

- ❑ Bu konuyla ilgili hangi bakış açıları var?
- ❑ Şimdiye kadar konuyla ilişkili hangi bakış açılarını görmezden geldim?
- ❑ Bakış açımı değiştirmeye açık olmadığım için bu konuyu karşıt bir bakış açısı ile değerlendirmede başarısız mı oluyorum?
- ❑ Karşıt görüşlere iyi niyetli mi, yoksa yalnızca onların kusurlarını bulma niyetiyle mi yaklaşıyorum?
- ❑ Soruya ekonomik bir bakış açısıyla baktım. Etik sorumluluklarım neler?
- ❑ Konuyu liberal bir bakış açısıyla ele aldım. Muhafazakarlar ne söylerdi?

Akıl yürütmeyi değerlendirmemize yardım eden sorular

Açıklık	Biraz daha ayrıntılandırır mısınız? Bana bir örnek verir misiniz? Ne demek istediğinizi açıklar mısınız?
Doğruluk	Bunu nasıl kontrol edebiliriz? Bunun doğru olup olmadığını nasıl anlarız? Bunu nasıl doğrulayabilir veya deneyebiliriz?
Kesinlik	Daha açık konuşabilir misiniz? Daha fazla ayrıntı verebilir misiniz? Daha kesin konuşabilir misiniz?
Derinlik	Bunu zor bir soru yapan etkenler nelerdir? Bu sorunun karmaşık yanları nelerdir? Başaçıkmamız gereken zorluklardan bazıları nelerdir?
Genişlik	Buna başka bir bakış açısından bakmamız gerekir mi? Başka bir bakış açısını dikkate almamız gerekir mi? Buna başka yollardan da yaklaşmamız gerekir mi?
Mantık	Bütün bunlar birlikte mantıklı geliyor mu? İlk paragrafınız son paragrafınıza uyuyor mu? Söylediklerinizi kanıtlara dayalı mı?
Önem	Bu dikkate alınması gereken en önemli sorun mu? Odaklanılacak anafikir bu mu? Bu bulgulardan hangisi en önemlisi?
Tarafsızlık	Bu konuda herhangi bir çıkarım var mı? Başkalarının bakış açılarını taraflı bir şekilde mi yansıtıyorum?

Sokratik sorgulama sanatı kontrol listesi

Aşağıdaki liste öğrencilerin sorgulama becerisini arttırmaya yardımcı olabilir. Öğrenciler sırayla gruplar halinde gerçekleşen Sokratik tartışmaları yönetebilirler. Süreç içerisinde, bazı öğrencilerden tartışmaları yöneten öğrencileri gözlemlemeleri ve sonrasında aşağıda belirtilen temel ilkeleri (tartışma sürecinde tüm öğrencilerde bir kopyası olmalıdır) takip ederek geri-bildirim vermeleri istenebilir.

1. Soru soran kişi tüm yanıtlara başka bir soruyla karşılık verdi mi?

Katılımcıların düşüncenin öğelerine odaklanmasını sağlamak

1. Soru soran kişi, tartışmanın amacını netleştirdi mi? . . . . . .
   (Bu tartışmanın amacı nedir? Neyi başarmaya çalışıyoruz?)
2. Soru soran kişi ilgili bilgileri sorguladı mı? . . . . . .
   (Bu yorumu hangi bilgilere dayandırıyorsunuz? Hangi deneyim sizi buna ikna etti?)
3. Soru soran kişi gerekli ve önemli yerlerde çıkarımları, yorumları ve sonuçları sorguladı mı? . . . . . .
   (Bu sonuca nasıl ulaştınız? Gerekçenizi açıklayabilir misiniz? Başka bir olası yorum olabilir mi?)
4. Soru soran kişi ana fikirlere veya kavramlara odaklandı mı?

   (Ortaya koyduğunuz ana fikir nedir? Bu fikri açıklayabilir misiniz?)
5. Soru soran kişi kuşkulu varsayımları fark etti mi? . . . . . .
   (Burada tam olarak neyi baştan doğru olarak kabul ediyorsunuz? Niçin böyle olduğunu varsayıyorsunuz?)

6. Soru soran kişi dolaylı anlatımları ve sonuçları sorguladı mı?

(... derken neyi ima ediyorsunuz? Bunu....mu ima ediyorsunuz? İnsanlar vardığınız sonucu kabul eder ve buna göre hareket ederlerse, bunu ne gibi sonuçlar izler?

7. Soru soran kişi yanıtların altında yatan bakış açılarına dikkat çekti mi? . . . . . .

(Buna hangi açıdan bakıyorsunuz? Dikkate almamız gereken başka bakış açıları var mı?

8. Soru soran kişi ana soruyu odakta tuttu mu? . . . . . .

(Tam olarak hangi soruyu gündeme getirdiğinizden emin değilim. Açıklayabilir misiniz? Dikkate aldığımız ana sorunun bu . . . olduğunu unutmayın)

9. Soru soran kişi gerektiğinde bağlamın netleştirilmesini istedi mi?

(Bize bu soruyu ortaya çıkaran durum hakkında daha fazla bilgi verin. Bu durumda ne olmuştu?)

Katılımcıların düşünce sistemlerine odaklanmasını sağlamak

1. Soru soran kişi, öznel sorular ile bulgu sorularını ve çatışan bakış açıları arasından mantıklı bir karar vermeye yönelik soruları birbirinden ayırt edebiliyor mu? . . . . . .

(Soru öznel veya kişisel bir seçim mi gerektiriyor? Öyleyse, bu seçimi kişisel tercihlerimize dayanarak yapalım. Ya da bu sorunun çözümüne ilişkin tek bir doğru cevaba ulaşma şansımız var mı? Yoksa farklı bakış açılarıyla farklı şekilde yanıtlanabilecek bir soru ile mi karşı karşıyayız? Eğer böyleyse, tüm önemli noktalar dikkate alındığında, bu soruya verilebilecek en iyi yanıt nedir?)

2. Soru soran kişi, katılımcıları bu soruna ilişkin seçenekli düşünme yolları konusuna odakladı mı? . . . . . .

(Bu sorun hakkında düşünmem için bana başka bir yöntem verebilir misin?)

Katılımcıların düşüncenin standartlarına odaklanmasını sağlamak

1. Soru soran kişi gerektiğinde açıklama istedi mi?

(Ne söylediğinizi biraz daha açabilir misiniz? Bana görüşünüze ilişkin bir örnek veya açıklama sunabilir misiniz? Sizin bu söylediklerinizden ne anladığımı anlatayım. Sizce yorumum doğru mu?

2. Soru soran kişi gerektiğinde daha fazla ayrıntı ya da daha fazla kesinlik talep etti mi?

(Bu konuda bize biraz daha ayrıntı verebilir misiniz? İddialarınızı daha ayrıntılı şekilde açıklayabilir misiniz?)

3. Soru soran kişi katılımcıları verileri kontrol etme ve bilgilerin doğruluğunu onaylama konusunda hassas davranmaya odakladı mı? . . . . . .

(Bunun doğru olup olmadığını nasıl kontrol edebiliriz? Öne sürülen bu verileri nasıl doğrulayabiliriz?

4. Soru soran kişi, herhangi bir noktada verilen yanıtların sorulan soru ile ilgili olmasını sağlamak için, katılımcıların dikkatini mevcut soruya bağlı kalmaları gerektiği hususuna çekti mi?

(Söylediğinizin mevcut soruyla nasıl bir ilgisi olduğunu anlayamadım. Aralarında nasıl bir bağlantı olduğunu düşündüğünüzü açıklayabilir misiniz?)

5. Soru soran kişi, katılımcıların dikkatini varolan sorunun karmaşık noktalarına çekti mi? Soru soran kişi katılımcılardan derin konulara ilişkin daha derinden düşünmelerini istedi mi?

   (Bunu karmaşık bir soru yapan nedir? Yanıtınız bu sorunun karmaşık yanlarını nasıl dikkate alıyor?)

6. Soru soran kişi, katılımcıların dikkatini kapsamlı sorulara ilişkin birden çok bakış açısının olabileceği noktasına çekti mi?

   (Soruya ekonomik bir bakış açısıyla baktık. Şimdi de etik bir bakış açısıyla bakalım. Bu konuyu liberal bir bakış açısıyla ele aldık, peki muhafazakârlar ne söylerdi? Bu konuda senin ne düşündüğünü etraflıca değerlendirdik, peki ebeveynin ne düşünürdü?)

Katılımcıları tartışmaya etkin şekilde dahil etmek

1. Soru soran kişi, katılımcılarla birlikte yüksek sesle düşündü mü? . . . . . .

   (Şunu . . . . . söylediğinizi anlıyorum. Bunun çok karmaşık bir soru olduğunu düşünüyorum ve bu yüzden buna nasıl yanıt vereceğimden emin değilim. Şu an'a kadar tartışılanları şu şekilde . . . . . özetleyeyim)

2. Soru soran kişi, katılımcılara kendi yanıtları konusunda fikir yürütmeleri için yeterli zaman tanıdı mı? . . . . . .

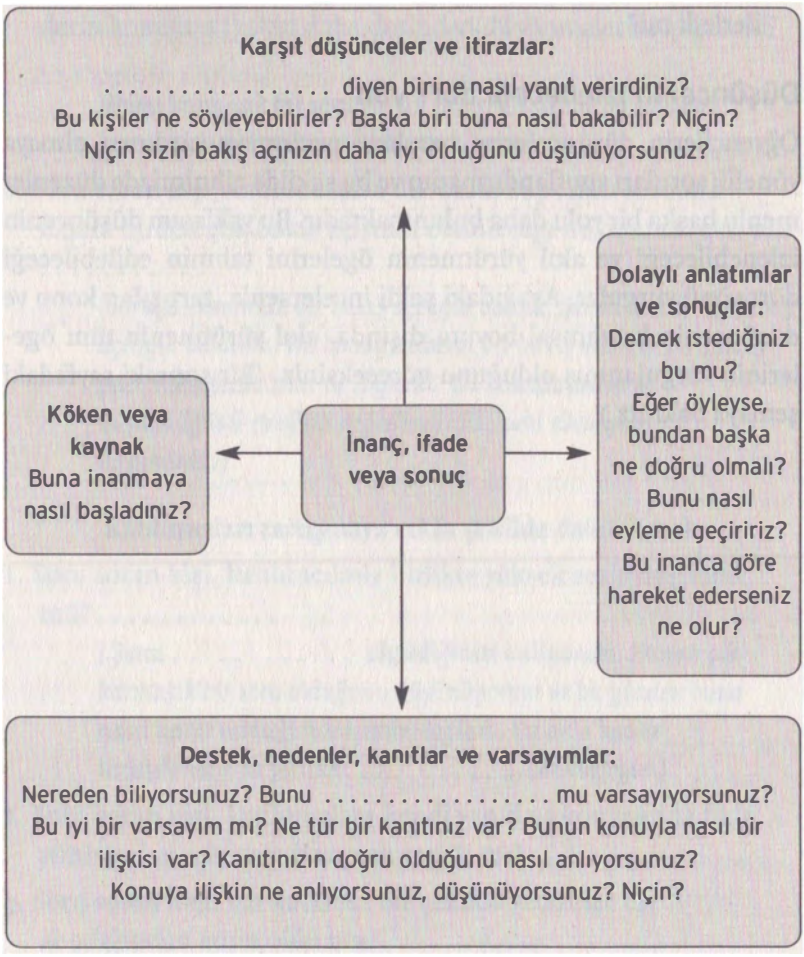
3. Soru soran kişi, her katkının bir şekilde yeterince ele alındığından emin oldu mu? . . . . . .

4. Soru soran kişi toplantı gündemi ile bağlantılı olarak tartışmada gelinen noktayı belirli aralıklarla özetledi mi? Şimdiye kadar hangi sorular yanıtlandı ve hangi sorular henüz yanıtlanmadı?

5. Tartışma, konuya etkili şekilde harmanlanan çeşitli katkılarla birlikte anlaşılır bir bütünlük biçiminde ve sorunsuz ilerledi mi? . . . . . .

Düşüncenin izleneceği dört yön

Öğrencilerin düşüncelerini harekete geçirmeye yardımcı olmaya yönelik soruları sınıflandırmanın ve bu şekilde zihnimizde düzenlemenin başka bir yolu daha bulunmaktadır. Bu yaklaşım düşüncenin izlenebileceği ve akıl yürütmenin ögelerini tahmin edilebileceği dört yönü vurgular. Aşağıdaki şekli incelerseniz, tartışılan konu ve düşüncenin kavramsal boyutu dışında, akıl yürütmenin tüm ögelerinin vurgulanmış olduğunu göreceksiniz. (Bir sonraki sayfadaki şemaya bakınız.)

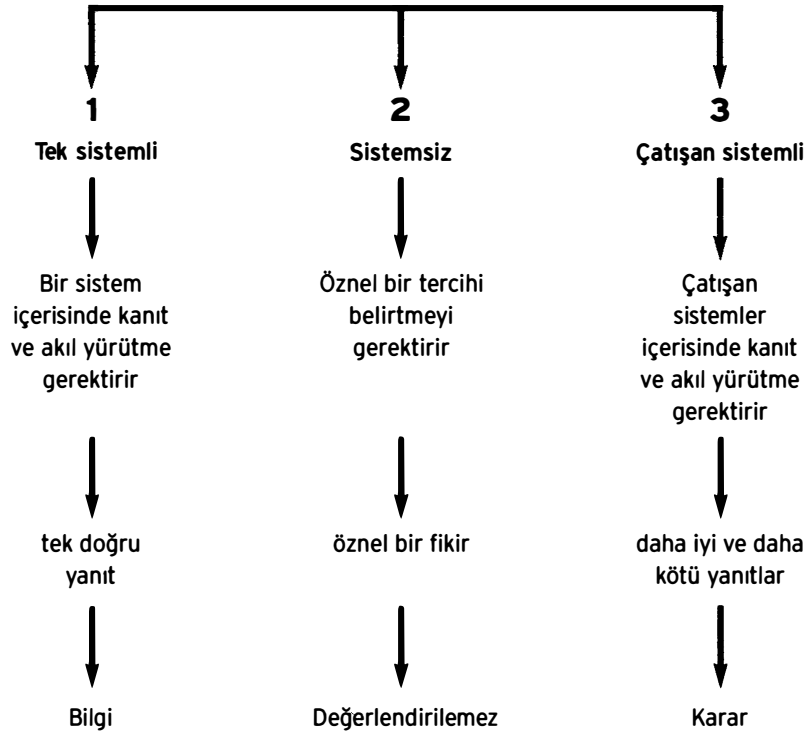

Karşıt düşünceler ve itirazlar:
..... diyen birine nasıl yanıt verirdiniz?
Bu kişiler ne söyleyebilirler? Başka biri buna nasıl bakabilir? Niçin?
Niçin sizin bakış açınızın daha iyi olduğunu düşünüyorsunuz?
Köken veya kaynak
Buna inanmaya nasıl başladınız?
İnanç, ifade veya sonuç
Dolaylı anlatımlar ve sonuçlar:
Demek istediğiniz bu mu?
Eğer öyleyse, bundan başka ne doğru olmalı?
Bunu nasıl eyleme geçiririz?
Bu inanca göre hareket ederseniz ne olur?
Destek, nedenler, kanıtlar ve varsayımlar:
Nereden biliyorsunuz? Bunu ..... mu varsayıyorsunuz?
Bu iyi bir varsayım mı? Ne tür bir kanıtınız var? Bunun konuyla nasıl bir ilişkisi var? Kanıtınızın doğru olduğunu nasıl anlıyorsunuz?
Konuya ilişkin ne anlıyorsunuz, düşünüyorsunuz? Niçin?

Bu sınıflandırma şeması, öğrencilerin düşünceleri ile uzlaşmalarına yardımcı olabileceğimiz dört yolu vurgulamaktadır:

- Öğrencilerin bir konuda düşünmeye nasıl başladıklarını derinlemesine düşünmelerine yardımcı olabiliriz. (Bunu yaparken, düşüncelerinin geçmişini incelemeleri ve kaynağını veya kökenini bulmaları konusunda onlara yardımcı oluruz.)
- Öğrencilerin düşüncelerini ne şekilde destekledikleri veya destekleyebileceklerini derinlemesine düşünmelerine yardımcı olabiliriz. (Bunu yaparken, düşüncelerinin altında yatan nedenleri, kanıtları ve varsayımları ifade etmelerine yardımcı oluruz.)
- Öğrencilerin düşüncelerinden "çıkan sonuçları", düşüncelerinin oluşturduğu dolaylı anlatımları ve sonuçları derinlemesine düşünmelerine yardımcı olabiliriz. (Bunu yaparken, tüm düşüncelerin dikkate almamız gereken "etkiler" veya "sonuçlar" yarattığını veya içerdiğini anlamalarına yardımcı oluruz).
- Öğrencilerin kendi bakış açılarından farklı bakış açılarına sahip insanların mantıklı itirazları olabileceğini veya dikkate alınması gereken seçenekli düşünme yolları önerebileceklerini derinlemesine düşünmelerine yardımcı olabiliriz. (Bunu yaparken onlara daha geniş, daha kapsamlı, daha tarafsız düşünmeleri konusunda yardımcı oluruz.)

Üç tür soru

Bir soruya yaklaşırken, onun ne tür bir soru olduğunu anlamak yararlıdır. Bu tek bir kesin yanıtı olan türde bir soru mu? Öznel bir seçim gerektiren bir soru mu? Ya da soru, birbiri ile rekabet içerisindeki yanıtları dikkate almamızı mı gerektiriyor?

Tek sistemli, sistemsiz ve çatışan sistemli sorular sormak

Analiz amacıyla soruları sınıflandırmanın birkaç yolu vardır. Bu yollardan biri, sorunun gerektirdiği akıl yürütme türüne odaklanmaktır. Tek sistemli sorular için, yanıtı bulmaya yönelik sabit bir süreç veya yöntem vardır. Sistemsiz sorular için, soru büyük olasılıkla kişinin öznel tercihi doğrultusunda yanıtlanır; yani tek bir "doğru" yanıt yoktur. Çatışan sistemli sorular için ise, birden fazla rekabet eden bakış açısı vardır ve bunların arasından veya içerisinden soruya makul bir yanıt aranır. Daha iyi ve daha kötü yanıt vardır ancak gerçekliği kanıtlanabilir "doğru" yanıtlar yoktur, çünkü uzmanların bile üstünde uzlaşamadığı konular vardır (dolayısıyla sistemden sisteme "çatışma" vardır).

Bu üç tür sorudan (herhangi bir durumda) hangisiyle karşı karşıya olduğumuzu belirlemek için şu soruları sorabiliriz: Bu soruyu yanıtlarken dikkate almamız gereken konu ile ilgili bulgular var mı? Eğer varsa, ya bulgular tek başına soruyu çözer (ve bir yöntem sorusuyla karşı karşıyayızdır) veya bulgular farklı şekillerde yorumlanabilir (ve soru tartışmaya açıktır). Eğer dikkate almamız gereken hiçbir bulgu yoksa, o zaman bu bir kişisel tercih meselesidir. Unutmayın ki, bir konu kişisel tercihlerle ilişkili değilse, o zaman soruya ilişkin bazı bulgular olmalıdır. Eğer bu bulgular sorunu çözüyorsa, bu "tek sistemli" bir yöntem sorusudur.

Öğrencilerin bu soru türleri şeması ile ilgili rahat olmalarını ve bu şemayı eninde sonunda düşünme sırasında sezgisel olarak kullanacaklarını bilmelerini istiyoruz. Onların mantıklı bir karar alma-ya dayalı sorular sormalarını ve sağduyulu bir şekilde bu soruları ya-nıtlamayı öğrenmelerini, karmaşık bir soruyu farketmelerini ve bu karmaşıklığa ilişkin nasıl bir yol izleyeceklerini öğrenmelerini istiyoruz.

Yöntem soruları (sabit veya tek sistemli)

Bunlar, yanıtı bulmak için sabit bir işleyiş veya yöntem içeren soruları içerir. Bu sorular bulgulara, tanımlara veya her ikisine göre çözülür. Bu sorular fen ve biyoloji bilimlerinin yanısıra matematikte öne çıkar. Bu sorulara örnekler şu şekildedir:

- Kurşunun kaynama noktası nedir?
- Bu odanın boyutu nedir?
- Bu denklemin diferansiyeli nedir?
- Bir bilgisayardaki sabit sürücü nasıl çalışır?
- 659 ve 979'un toplamı nedir?
- Polonya geleneğine göre patates çorbası nasıl hazırlanır?

Tercih Soruları (sistemsiz)

Bunlar, ne kadar çok çeşitli kişisel tercih varsa o kadar çok yanıtı olabilecek sorulardır (öznel zevklerin hüküm sürdüğü bir kategori). Bu sorulara örnekler şu şekildedir:

- Ne tür bir tatili tercih edersiniz, dağlarda mı yoksa deniz kıyısında mı?
- Saçınızı nasıl toplamayı seversiniz?
- Operaya gitmeyi sever misiniz?
- Evinizde nasıl bir renk grubu tercih edersiniz?

Karar Soruları (çatışan sistemli)

Bunlar akıl yürütme gerektiren, ancak geçerliliği tartışılabilir birden fazla yanıtı olan sorulardır. Bunlar tartışmaya açık, daha iyi veya daha kötü yanıt olabilen sorulardır (iyi desteklenen ve gerekçelendirilen veya yetersiz desteklenen ve / veya yetersiz gerekçelendirilen yanıtlar). İşte biz bu tür sorulara verilen yanıtları, genişlik, derinlik,

mantıksallık ve benzeri evrensel entelektüel standartlar çerçevesinde değerlendiririz. Bu sorular çoğunlukla beşerî bilimlerde (tarih, felsefe, ekonomi, sosyoloji, sanat vb.) etkindir. Bu sorulara örnekler şu şekildedir:

- Günümüz dünyasının en temel ve önemli ekonomik sorunlarını en iyi nasıl çözebiliriz?
- Yasadışı uyuşturuculara bağımlı kişilerin sayısını önemli ölçüde azaltmak için neler yapılabilir?
- İşletme çıkarları ile çevrenin korunması arasındaki dengeyi nasıl sağlayabiliriz?
- Kürtaj savunulabilir mi?
- Vergi sistemi ne kadar ilerici olmalı?
- Ölüm cezası kaldırılmalı mı?
- Bu belirli ülke için en iyi ekonomik sistem nedir?

Birçok metin, öğrencilere tüm ifadeleri bulgulara ve fikirlere bölmeyi öğreterek eleştirel düşünmenin geliştirilebileceği iddiasındadır. Öğrenciler bunu yaptıklarında, diyaloga dayalı düşünme ve mantıklı karar vermenin önemini kavramada başarısız olurlar. Bir sorun temelde bir bulgu sorusu olduğunda (örneğin, "Bu tahta blogun ağırlığı nedir?" veya "Bu şeklin boyutları nelerdir?"), yanıt hakkında tartışmak için bir neden yoktur; birinin doğru yanıta götüren süreci uygulaması yeterlidir. Bazen bu karmaşık yöntemlerin izlenmesini gerektirebilir. Her durumda, yukarıdaki soruların yanıtı için gerekli tartım ve ölçüm süreçleri genellikle tartışmaya açık konular değildir.

Öte yandan, "Hangi kazağı daha çok seversin?", "En sevdiğin renk ne?" veya "Tatilde nereye gitmek istersin?" gibi salt fikirlere ilişkin soruların, bizden yalnızca kişisel tercihlerimizi ifade etmemiz beklendiği için doğru bir yanıtı yoktur.

Bununla birlikte, hayatımızda karşılaştığımız önemli sorunların çoğu sadece bulgularla veya tercihlerimizle ilişkili değildir. Birçoğu yeni bir bakış açısı gerektirir ve başkalarının mantıklı bakış açılarını dikkate aldığımızda biz de sonuca giden yolu etraflıca düşünmüş oluruz. Öğretmenler olarak, öğrencileri bu üç farklı durumu ayırt etmeye teşvik etmeye açık olmalıyız: Yalnızca bulguları gerektirenler, yalnızca tercih gerektirenler ve yalnızca mantıklı bir karar almayı gerektirenler. Jüri üyeleri olarak biz masumiyet veya suçluluk kararına varmak için çağrıldığımızda, salt bulgulara dayanan soruları çözmeyiz ve kuşkusuz ki bizden öznel tercihlerimizi ifade etmemiz de beklenmemektedir.

Öğrencilerin mutlaka bulgulara ulaşmak için gerekli yöntemleri öğrenmeleri ve kuşkusuz tercihlerini ifade etme fırsatlarına sahip olmaları gerekir, ancak en önemli ihtiyaçları mantıklı karar alma konusunda kapasitelerini geliştirmeleridir. Onların kendi bakış açıları çerçevesinde (aynı zamanda konuyla ilgili diğerlerinin bakış açılarını da gözönünde bulundurarak) kendi ortaya koydukları kanıtlara ve gerekçelere dayanan sonuçlara nasıl ulaşacaklarını öğrenmeye gereksinimleri vardır. Bakış açıları ve akıl yürütmelerinde elbette değerleri ve tercihleri rol oynayacaktır ancak bakış açıları sadece bir fikir veya tercih meselesi olmamalıdır. Bir şeylere veya insanlara sadece öyle istediğimiz için inanmamalıyız. Sadece tercihleri ortaya koymanın mantıklı olduğu yerler dışında, inançlarımıza ilişkin iyi nedenlerimiz olmalı. Şekerlemeyi çikolatalı pudinge tercih etmeyi seçerseniz bu mantıklıdır, ancak insanların haklarına saygı duymaktansa insanlardan yararlanmayı tercih ediyorsanız bu mantıklı değildir.

Sokratik bir diyalogda, öğrencilerin bulgu, tercih ve karar sorularını ayırt etmelerine yardımcı olabiliriz. Öğrencilerin bunu yapmasına yardımcı olmak için bir diyalog sırasında aşağıdaki türden soruları sorabiliriz.

- Ne tür bir soruyu ele alıyoruz?
- Bu tek doğru yanıtı olan bir soru mu?
- Bu tercihimizi soran bir soru mu? Başka bir deyişle, bu soruyu sadece neyi sevdiğimiz veya neyi istediğimizi söyleyerek yanıtlayabilir miyiz?
- Tam tersine, bu soru bir sonuca varabilmek için mantıklı bir karar vermemizi gerektiren bir soru mu? Başka bir deyişle, bu soru mantığa uygun birden fazla yolla yanıtlanabilecek bir soru mu? Eğer öyleyse, soruyu yanıtlamadan önce, hangi bakış açılarının dikkate alınması önemlidir? Kanıtlar değerlendirildiğinde, hangi bakış açıları daha mantıklıdır?

Soruları sorgulamak: Ön soruları belirlemek

Karmaşık sorularla uğraşırken, düşüncelerimizi disipline etmede yararlı olan bir yöntem, ilgilendiğimiz sorunun içerisindeki önceden varsayılan soruları tanımlamaktır. Diğer bir deyişle, sorular genellikle daha öncesinde başka soruların yanıtlanmış olduğunu varsaydığı için, bir soruyu yanıtlamadan önce o sorunun "önceki" hangi soruların yanıtlandığını varsaydığını veya alternatif olarak, sözkonusu mevcut soruyu yanıtlamadan önce başka hangi soruları yanıtlamamızın yararlı olacağını belirlemek genellikle yararlıdır. Bu özellikle karmaşık sorularla ilgilenirken önemlidir. Başka bir deyişle, karmaşık bir soruya ilk önce soruya gömülü soruları, yani daha büyük ve daha karmaşık soruyu yanıtlamaya çalışmadan önce yanıt verilmesi gereken basit soruları ortaya koyup, sonrasında bu soruları yanıtlayarak yaklaşmakta yarar vardır.

Dolayısıyla, "Çokkültürlülük nedir?" sorusunu yanıtlamak için, öncelikle "Kültür nedir?" sorusunu yanıtlamak yararlı olur. Ve bu soruyu yanıtlamak için, "Bir kişinin hangi kültüre ait olduğunu

belirlemeye yarayan etmenler (uyruk, din, ideoloji, doğum yeri vb.) nelerdir?" sorusunu yanıtlamak yararlıdır. Ön soruların listesini oluşturmak için, odaklandığınız ana soruyu yazarak başlayın. Daha sonra bu soruyu yanıtlamadan önce yanıt vermeniz gereken veya bu soruyu yanıtlamada size yardımcı olacak aklınıza gelen tüm soruları ortaya koyun. Sonra bu listeyi alın ve bu soruyu yanıtlamadan önce yanıtlamanız gereken veya yanıtlamanızın yararlı olacağı soruları belirleyin. Listenizdeki her yeni soru grubu için aynı yöntemi uygulayın.

Listenizi oluşturmaya devam ederken, dikkatinizi listedeki birinci soruya olduğu kadar sonuncu soruya da odaklayın. Bunu yaptığınızda, ilk sorunun mantığını aydınlatan bir soru listesi oluşturmuş olursunuz. Ön soruların mantıksal olarak nasıl oluşturulacağına bir örnek olarak, "Tarih nedir?" sorusunu yanıtlamak için öncesinde yanıt vermemiz gereken sorular listesini düşünün.

- ❑ Tarihçiler ne hakkında yazar?
- ❑ "Geçmiş" nedir?
- ❑ Bir tarih kitabına tüm geçmişi dahil etmek mümkün müdür?
- ❑ Belirli bir zaman aralığında yaşanan olayların kaç tanesi genellikle o dönemin tarihinin dışında bırakılır?
- ❑ Dahil edilenden daha fazla bilgi dışarıda mı bırakılır?
- ❑ Bir tarihçi neyi vurgulaması gerektiğini nasıl bilir?
- ❑ Tarihçiler neyi dahil edeceklerine ve neleri dışarıda bırakacaklarına karar verirken değer yargılarına mı başvururlar?
- ❑ Bir tarihçinin bakış açısını hangi değişkenler etkileyebilir?
- ❑ Bir tarih kitabındaki bulguları basitçe listelemek mümkün mü, yoksa tüm tarih yazıları bulguların yanısıra yorumları da içerir mi?

- Tarihsel bir bakış açısına sahip olmadan, hangi bulguların dahil edilip hangilerinin dışarıda bırakılacağına karar vermek mümkün müdür?
- Tarihsel bir yorumu nasıl değerlendirmeliyiz?
- Tarihsel bir bakış açısını nasıl değerlendirmeliyiz?

Disiplinlerarası karmaşık sorular sormak

Birden fazla düşünce alanını kapsayan karmaşık bir soruyu ele alırken, her alanı görünür duruma getirin. Örneğin soru, ekonomik bir boyut mu içeriyor? Biyolojik, sosyolojik, kültürel, politik, etik, psikolojik, dini, tarihsel veya başka bir boyut mu içeriyor? Sorunun içerisine gömülü her düşünce boyutu için, sizi başka türlü gözden kaçırabileceğiniz karmaşıklıkları düşünmeye zorlayan sorular oluşturun.

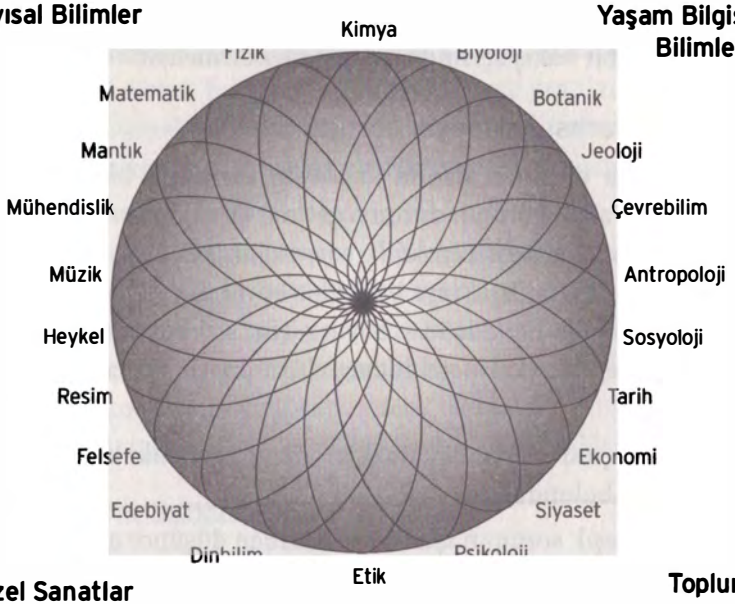
Sorular içindeki alanlara odaklanırken, aşağıdaki türde soruları gözönünde bulundurun:

- Bu karmaşık sorunun içerisinde bulunan düşünce alanları nelerdir?
- Sorunun içindeki tüm ilgili alanlarla ilgileniyor muyum?
- Bazı önemli alanları dışarıda mı bırakıyoruz?

Aşağıdaki şekil, karmaşık bir soru içerisinde yer alabilecek olan bazı alanları göstermektedir.

Matematik ve Sayısal Bilimler

Doğa Bilimleri ve Yaşam Bilgisi Bilimleri

Güzel Sanatlar ve Beşerî Bilimler

Toplum Bilimleri

Soru alanları (disiplinlere göre)

Bu diyagram, John Trapasso tarafından oluşturulan bir diyagramdan uyarlanmıştır.

Sokratik diyalog için ek sorular

Açıklığa yönelik sorular

- ❑ . . . . . ile ne demek istiyorsunuz?
- ❑ Ana fikriniz nedir?
- ❑ . . . . . ile . . . . . arasında nasıl bir ilişki vardır?
- ❑ Bunu başka bir şekilde ifade edebilir misiniz?
- ❑ Burada asıl mesele sizce nedir?
- ❑ Temel noktanız . . . . . mı . . . . . mı?
- ❑ Bana bir örnek verebilir misiniz?
- ❑ Buna ilişkin şöyle bir örnek verilebilir mi: . . . . . ?
- ❑ Bunu biraz daha açıklayabilir misiniz?
- ❑ Bunun hakkında biraz daha açıklama yapabilir misiniz?
- ❑ Niçin böyle söylediniz?
- ❑ Sizi anlayıp anlamadığıma bir bakayım; . . . . . veya . . . . . mı demek istiyorsunuz?
- ❑ Bunun tartışmamızla / sorunumuzla / konumuzla nasıl bir ilişkisi var?
- ❑ John'un bu sözleriyle ne demek istediğini düşünüyorsunuz? John'un söylediklerinden ne anlam çıkardınız?
- ❑ Jane, Richard'ın söylediklerini kendi sözlerinle özetler misin? Richard, demek istediğin bu mu?

Amaca yönelik sorular

- ❑ 'nın amacı nedir?
- ❑ derken amacınız neydi?
- ❑ Bu iki kişinin amaçları nasıl farklılık gösteriyor?
- ❑ Bu iki grubun amaçları nasıl farklılık gösteriyor?
- ❑ Bu hikayedeki ana karakterin amacı nedir?
- ❑ Hikaye sırasında bu karakterin amacı nasıl değişti?
- ❑ Bu amaca hak verilebilir mi?
- ❑ Şu anda bu soruyu ele almadaki amaç nedir?

Varsayımları sorgulayan sorular

- ❑ Neyi varsayıyorsunuz?
- ❑ Karen neyi varsayıyor?
- ❑ Bunun yerine neyi varsayabiliriz?
- ❑ . . . . . varsayıyor gibisiniz. Sizi doğru anlıyor muyum?
- ❑ Tüm akıl yürütmemiz . . . . . fikrine bağlıdır. Niçin akıl yürütmenizi . . . . . yerine . . . . . dayandırıyorsunuz?
- ❑ . . . . . varsayıyor gibisiniz. Bunu doğru kabul etmeyi nasıl gerekçelendirirsiniz?
- ❑ Durum her zaman böyle midir? Bu varsayımın neden burada geçerli olduğunu düşünüyorsunuz?

Bilgileri, gerekçeleri, kanıtları ve nedenleri sorgulayan sorular

- ❑ Buna örnek ne olabilir?
- ❑ Nereden biliyorsunuz?
- ❑ Bunu söyleme nedenleriniz nelerdir?
- ❑ Bunu niçin söylediniz?
- ❑ Bu soruyu ele almadan önce başka hangi bilgileri bilmemiz gerekiyor?
- ❑ Bunun niçin doğru olduğunu düşünüyorsunuz?
- ❑ Nedenlerinizi bize açıklar mısınız?
- ❑ Sizi bu inanca yönlendiren nedir?
- ❑ Buna inanmak için bu sağlam bir kanıt mı?
- ❑ İddianızı destekleyecek herhangi bir kanıtınız var mı?
- ❑ Bu gerekçeler yeterli mi?
- ❑ Bu bilgi bu konuyu nasıl ilgilendirmektedir?
- ❑ Bu kanıttan kuşku duymak için bir neden var mı?
- ❑ Bu nasıl bir fark yaratıyor?
- ❑ Durumun bu olup olmadığını kim bilebilir?
- ❑ Sizi tersi duruma ne ikna eder?
- ❑ diyen birine ne söylersiniz?
- ❑ ne anlama geliyor?
- ❑ Nedenin ne olduğunu düşünüyorsunuz?
- ❑ Bu nasıl ortaya çıktı?
- ❑ Hangi gerekçeyle bu sonuca vardınız?
- ❑ Bunun doğru olup olmadığını nasıl anlayabiliriz?
- ❑ Bu yanıtı desteklemek için başka biri kanıt sağlayabilir mi?

Bakış açıları veya perspektiflere ilişkin sorular

- ❑ Görünüşe göre bu konuya . . . . . bakış açısıyla yaklaşıyorsunuz. Niçin bu bakış açısı yerine bunu seçtiniz?
- ❑ Diğer gruplar/insanlar buna nasıl tepki verir? Neden? Onları etkileyen ne olur?
- ❑ . . . . . 'nın yapacağı itiraza nasıl yanıt verebilirsiniz?
- ❑ Bunu başka bir şekilde gören var mı?
- ❑ Aynı fikirde olmayan biri ne der?
- ❑ Seçenek nedir?
- ❑ Ken ve Roxanne'in fikirleri ne açıdan benzerlik ya da farklılık gösteriyor?

Dolaylı anlatımlar ve sonuçları inceleyen sorular

- ❑ Bununla neyi anlatmak istiyorsunuz?
- ❑ dediğinizde, ... mı demek istiyorsunuz?
- ❑ Ama eğer bu olsaydı, sonuç olarak başka ne olurdu? Niçin?
- ❑ Bunun nasıl bir etkisi olur?
- ❑ Bu kesinlikle mi olur yoksa olasılıkla mı olur?
- ❑ Buna seçenek nedir?
- ❑ Durum böyleyse, başka ne doğru olmalı?

Soru ile ilgili sorular

- ❑ Nasıl öğrenebiliriz?
- ❑ . . . . . ile aynı sorun mu?
- ❑ Birisi bu soruyu nasıl çözebilir?
- ❑ Bu soruyu parçalara ayırabilir miyiz?
- ❑ Soru açık mı? Soruyu anlıyor muyuz?
- ❑ . . . . . sorunu nasıl ifade eder?
- ❑ Bu sorunun yanıtlanması kolay mı yoksa zor mu? Niçin?
- ❑ Bu soru neyi varsayıyor?
- ❑ . . . . . soruyu farklı bir şekilde sorar mı?
- ❑ Bu soru niçin önemlidir?
- ❑ Bu soru bizden bir şeyi değerlendirmemizi mi istiyor?
- ❑ Bunu yanıtlamak için bulgulara ihtiyacımız var mı?
- ❑ Sorunun bu olduğu konusunda hepimiz aynı fikirde miyiz?
- ❑ Bu soruyu yanıtlamak için önce başka hangi soruları yanıtlamamız gerekir?
- ❑ Sözkonusu ana soruyu nasıl yorumladığınızı anladığımdan emin değilim.

Kavramları sorgulayan sorular

- ❑ Karşı karşıya olduğumuz ana fikir nedir?
- ❑ Bu fikir niçin / ne açıdan önemlidir?
- ❑ Bu iki fikir çatışıyor mu? Öyleyse nasıl?
- • Bu hikayedeki karakterin düşüncesine rehberlik eden anafikir neydi?
- • Biz bu konu üzerinde akıl yürütmeye çalışırken, bu fikir düşüncemize nasıl yol gösteriyor? Bu fikir bize sorun yaratıyor mu?
- 'yı çözerken hangi temel kuramları dikkate almamız gerekiyor?
- " terimini bilgiye dayalı kullanımına uygun olarak kullanıyor musunuz?
- • Bu sorun üzerinde akıl yürütürken hangi temel ayrımları yapmalıyız?
- • Bu yazar düşüncesinde hangi fikri kullanıyor? Bununla ilgili bir sorun var mı?

Çıkarımları ve yorumları sorgulayan sorular

- ❑ . . . . . hakkında hangi sonuçlara varıyoruz?
- ❑ Bu sonucu hangi bilgilere dayandırıyoruz?
- ❑ Bu durumda yapabileceğimiz daha mantıklı bir çıkarım var mı?
- ❑ Onun davranışını nasıl yorumluyorsunuz? Başka bir olası yorum olabilir mi?
- ❑ . . . . . ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
- ❑ Bu sonuca nasıl ulaştınız?
- ❑ Tüm bulgular gözönüne alındığında, en iyi olası sonuç nedir?
- ❑ Bu verileri nasıl yorumlamalıyız?

2 Sokratik Sorgulama Metinleri

Bu bölümde, Sokratik diyaloglara ilişkin dört örnek metin sunuyoruz. Her bir tartışma, öğrencilerin bir kavram veya konu hakkında eleştirel düşünmelerine yardımcı olmaya odaklanmaktadır. Bu metinleri okurken, önceki bölümde değinilen eleştirel düşünme kavramları ve araçlarını aklınızda bulundurun. Bu diyaloglarda yer alan, birçoğunu parantez içine alarak belirttiğimiz "entelektüel hamlelere" dikkat edin. Metinlerin her birini okuduktan sonra (ve onları yüksek sesle ve okuma tarzınızla dramatize ederek okumanızı öneririz) umuyoruz ki sonraki üç bölümde yer alan Sokratik sorgulamanın tarihi ve kuramını okumaya istekli olacaksınız. Bununla birlikte, unutmayın ki, Sokratik sorgulamanın arkasındaki kuram, ancak daha sistematik ve derinlemesine sorgulamayı öğrenme konusunda size esin veriyorsa önemlidir. Özetle, Sokratik sorgulama;

1. soru sormaktan başka bir şey yapmayan bir kişinin liderliğinde,
2. sistematik ve disiplinli şekilde yürütülen (herkese açık bir tartışma değildir),
3. liderin sorduğu sorularla tartışmayı yönlendirdiği,
4. bir veya daha fazla temel fikrin veya sorunun karmaşıklığını araştırmak için, katılan herkesin tartışılan konunun derinine inmesine yardımcı olunan bir tartışmadır.

Mümkün olan en kısa sürede, Sokratik tartışmaya liderlik etme konusunda biraz deneyim kazanmanızı öneririz. Şu başlangıç kurallarına dikkat edin:

1. Bu bölümde yer alan Sokratik tartışmalardan birinin metnini öğrencilerinize dağıtın. Metni öğrencilerinizle birlikte yüksek sesle okuyarak dramatize edin. Bunu yapmak için, öğrencileri metnin "öğrenci" bölümlerini okumaları için görevlendirin. Siz, öğretmenin / soru soran kişinin bölümlerini okuyun.
2. Öğrencilerin öğrenmesini istediğiniz bir ana fikre odaklanan soruların listesini yapın (örnek listeler için 77–81. sayfalara bakınız).
3. Öğrencilerinize Sokratik sorgulamayı denemek istediğinizi söyleyin ve daha başlangıç aşamasında olduğunuzu, bu yüzden bu süreçte size yardımcı olmalarını istediğinizi söyleyin.
4. Öğrencilerinize, Sokratik sorgulamanın kurallarına göre Sokratik bir diyalogu yönetirken sadece soru sormaya izniniz olduğunu söyleyin. Başka bir soru sormak dışında herhangi bir soruya yanıt verme izniniz bulunmamaktadır.
5. Öğrencilere, görevlerinin sorduğunuz soruları yanıtlamaya çalışmak olduğunu söyleyin.
6. Tartışmayı yönetirken yüksek sesle düşünün. Acele etmeyin. Her sorunuzu, öğrencilerin verdiği en son yanıtı temel alarak oluşturun.
7. Verilen her yanıtı ciddiye alın. Her yanıtın açıklığa kavuşturulduğundan emin olun ki sınıftaki herkes onu anlasın.
8. Belirli aralıklarla, sınıfın (yanıtlardan) ne anladığını özetleyin. Ayrıca, henüz neyi anlamamış olduğunuzu belirtin.

İlk denemeleriniz beklentilerin altında kalırsa şaşırmayın. Kendiniz ve öğrencileriniz adına sabırlı olun. Sorgulama becerisi sabır ve uygulama gerektirir. Hem siz hem de öğrencileriniz sabırlı olmalısınız. Hem siz hem de öğrencileriniz uygulama yapmalısınız.

Birinci Metin

Zihni ve zihnin nasıl çalıştığını keşfetmek (İlkokul)

Aşağıda yer verdiğimiz, 4. sınıf düzeyinde araştırıcı bir Sokratik tartışmanın metnidir. Tartışma lideri ilk kez bu öğrencilerle birlikteydi. Amaç bu çocukların kapsamlı bir konu –zihin ve zihnin nasıl çalıştığı– hakkında nasıl düşündüklerini belirlemekti. Öğrenciler yanıt vermeye istekliydi ve genellikle insan zihninin özellikli yapısı, bizi şekillendiren etmenler, ebeveynlerin ve akran grubunun etkisi, etiğin ve toplum merkezci önyargının doğasına ilişkin olası yaklaşımları yansıtan yanıtlar verdiler.

Elbette bu fikirler birbirlerinden kopuktur ama onları ortaya çıkaran sorular ve bu fikirleri ifade eden yanıtlar, öğrencilerin zihni ve zihnin nasıl çalıştığına ilişkin kavrayışlarını derinleştirmeye yönelik gelecekteki tartışma ve ödevler için temel olarak kullanılabilir. Aşağıdaki metni okurken, sorulabilecek ancak sorulmamış olan soruları, geliştirilebilecek öğrenci yanıtlarını veya tartışmanın alabileceği diğer yönleri belirlemeye çalışabilirsiniz. Her sorunun işlevini açıklamak veya soruları sınıflandırmak da metine farklı bir açıdan bakmanın bir yolu olabilir.

Soru Soran/Öğretmen: Zihin nasıl çalışıyor? Zihin nerede?

Öğrenci: Kafanın içinde. (Birçok öğrenci kafasını gösterir)

S: Zihniniz bir şey yapıyor mu? *("Zihin" Kavramını Keşfetmek)*

Ö: Hatırlamaya ve düşünmeye yardımcı olur.

Ö: Bacaklarınızı hareket ettirmek istediğinizde yardımcı olur. Bacaklarınıza doğru bir mesaj gönderir.

Ö: Zihninizin bu tarafı vücudunuzun bu tarafını kontrol eder ve bu taraf ise diğer tarafı kontrol eder.

Ö: Sıcak bir fırına dokunduğunuzda size ağlayıp ağlamayacağınızı söyler!

S: Size ne zaman üzgün olacağınızı ve ne zaman mutlu olacağınızı söylüyor mu? Zihniniz ne zaman mutlu olmanız ve ne zaman üzülmeniz gerektiğini nasıl biliyor? *(Açıklama için soru sormak ve dolaylı anlatımları araştırmak)*

Ö: Yaralandığın zaman üzgün olmanı söyler.

Ö: Çevrenizde sizi üzen bir şey olduğunda.

Ö: Yıldırım varsa ve korkuyorsanız.

Ö: İstediğin bir şeyi elde edersen.

Ö: Vücudunuzun çalışmasını sağlar. Vücudunuzu çalıştıran bir makine gibidir.

S: İki kişinin aynı durumda olduğu, ancak birinin mutlu ve diğerinin üzgün olduğu durumlar oluyor mu? Tam olarak aynı durumda olsalar bile, farklı şeyler hissettikleri oluyor mu? *(Bakış açılarını veya perspektifleri keşfetmek)*

Ö: Aynı oyuncağı alırsın. Birinin hoşuna gidebilir. Diğeri aynı oyuncağı alabilir ve oyuncağı sevmeyebilir.

S: Sizce neden kimileri bazı şeyleri severken, kimileri farklı şeyler seviyor olabilir? *(Bakış açılarını veya perspektifleri keşfetmek)*

Ö: Çünkü herkes aynı değil. Herkesin farklı zihni vardır ve farklı şekilde inşa edilmiş ve farklı yapılmıştır.

Ö: Farklı kişilikleri mi var?

S: Kişilik nereden geliyor? *(Kişilik kavramını keşfetmek)*

Ö: Bir şeyler yapmaya başladığınızda ve en çok bazı şeyleri sevdiğinizi anladığınızda.

S: Bir kişilikle mi doğuyorsunuz yoksa büyüdükçe onu geliştiriyor musunuz? *(Nedeni araştırmak)*

Ö: Büyüdükçe geliştiriyorsun.

S: O değil de bu kişiliği geliştirmenizi sağlayan şey nedir? *(Nedeni araştırmak)*

Ö: Anne ve baban falan gibi.

S: Ebeveyninizin kişiliği size nasıl etki edebilir? *(Nedeni araştırmak)*

Ö: Çünkü her zaman onların yanındasınızdır ve sonra davranış biçimleri; eğer iyi olduklarını düşünüyorlarsa, sizin de aynı şekilde davranmanızı isterler, sonra bir şekilde size öğretirler ve siz de yaparsınız.

Ö: Mesela, bir gelenek içindeysen. Onların anne babalarının başlattıkları bir şeyi sizin de sürdürmenizi isterler.

S: Zihniniz çevrenizdeki diğer çocukların düşündüğü gibi mi düşünür? Düşünme şeklinizin çevrenizdeki çocukların düşünme şekliyle aynı olduğu herhangi bir örnek düşünebilir misiniz? Diğer Amerikalı çocuklar gibi davrandığınızı düşünüyor musunuz? *(Bakış açılarını ve toplum merkezci düşünme kavramını keşfetmek)*

Ö: Evet.

S: Eskimo çocuklarından çok çevrenizdeki çocuklar gibi davranmanıza neden olan ne olabilir? *(Bakış açılarını veya perspektifleri keşfetmek)*

Ö: Çünkü onların etrafındasın.

Ö: Mesela Eskimo çocukları muhtemelen "ip atlama" kelimesinin ne olduğunu bile bilmiyorlardır. Başka ülkelerdeki çocuklar bunun ne olduğunu bilir.

S: Peki, Eskimo çocuklarının bildiği ve sizin bilmediğiniz şeyler olabilir mi? *(Bakış açılarını veya perspektifleri keşfetmek)*

Ö: Evet.

Ö: Ayrıca onlar gibi giyinmemiz veya onlar gibi davranmamız gerekmiyor. Onlar fırtınanın ne zaman geleceğini bilmeli ki dışarıda mahsur kalmasınlar.

S: Tamam, öyleyse söylediklerinizden anladığım, ebeveynlerinizin sizin nasıl davrandığınız üzerinde biraz etkileri var ve çevrenizdeki çocuklar da davranışlarınız üzerinde biraz etkiye sahip... Nasıl davrandığınız üzerinde sizin bir etkiniz var mı? Nasıl biri olacağınızı her yönüyle seçebilir misiniz? *(Nedenleri araştırmak)*

Ö: Evet.

S: Sizce bunu nasıl yapıyorsunuz? *(Gerekçeleri ve nedenleri araştırmak)*

Ö: Biri beş katlı bir binadan atla derse, tamam demezsin. Bunu yapmak istemezsin.

S: Hiç oturup "Bakalım, akıllı biri mi olacağım, yoksa aptal mı?" dediniz mi? *("Akıllı" ve "aptal" kavramlarını ayırt etmek)*

Ö: Evet.

S: Ama nasıl karar veriyorsunuz? *(Nedenleri araştırmak)*

Ö: Aldığınız notlardan.

S: Ama notlarınıza öğretmeninizin karar verdiğini sanıyordum. Siz nasıl karar veriyorsunuz? *(Nedenleri araştırmak)*

Ö: Ödevini yapmazsan kötü notlar alırsın ve aptal biri olursun. Ama çok çalışırsan iyi notlar alırsın.

S: Yani buna siz karar veriyorsunuz, öyle mi? *(Nedenleri araştırmak)*

Ö: Ve okulda bir şeyden hoşlanıyorsan, örneğin bilgisayar gibi, çok çalışırsın ve büyüdüğünde iyi bir iş bulabilirsin. Ama okuldaki hiçbir şeyden hoşlanmıyorsan, çok çalışmazsın.

Ö: Sadece akıllı olmak istediğine karar veremezsin, bunun için çalışmalısın.

Ö: Maaşını almak için çalışman gerektiği gibi akıllı olmak için de çalışmalısın.

S: İyi olmak ve kötü olmak konusunda ne dersiniz? İyi biri mi kötü biri mi olduğunuza siz mi karar verirsiniz? Kaç kişi kötü olmaya karar verdi? [Üç öğrenci ellerini kaldırır öğretmen ilk öğrenciye sorar:] **Neden kötü olmaya karar verdin?** *("İyi olma" ve "kötü olma" kavramlarını ayırt etmek)*

Ö: Bilmiyorum. Bazen çok uzun süredir kötü olduğumu düşünüyorum ve okulda daha iyi bir itibara sahip olmak istiyorum ve bazen de sadece sorun çıkarmak istiyorum ve çok da umurumda olmuyor.

S: Düşünelim, kim olduğunuzla itibarınız arasında bir fark var mı? İtibarın nedir? Bu oldukça büyük bir kelime. İtibarın nedir? *(İtibar kavramını keşfetmek)*

Ö: Davranış şeklin. Kötü bir itibarınız varsa, insanlar sizin çevrenizde olmaktan hoşlanmazlar ve iyi bir itibarınız varsa, insanlar sizin çevrenizde ve arkadaşınız olmak isterler.

S: Ama kim olduğun ve insanların senin kim olduğunu düşündükleri arasındaki farktan emin değilim. Sen iyi bir insan olduğun halde, insanlar senin kötü biri olduğunu düşünebilir mi? Bu mümkün mü? *(Kavramları netleştirmek ve imaları araştırmak)*

Ö: Evet, çünkü iyi olmaya çalışıyor olabilirsin. Demek istediğim, birçok insan bir kişinin gerçekten zeki olduğunu düşünebilir, ancak başka bir kişinin güzel giysileri yoktur, ama o gerçekten çok çabalıyordur ve insanlar onun çevresinde olmak istemeyebilir.

S: Yani bazen insanlar birisinin gerçekten iyi olduğunu düşünür ve aslında o kişi öyle biri değildir ve bazen insanlar birisinin gerçekten kötü olduğunu düşünür ve aslında o kişi öyle biri değildir. Örneğin sen bir sahtekâr olsan, herkesin senin sahtekâr olduğunu bilmesine izin verir miydin? *(Yorumları ve imaları araştırmak)*

Ö [hep bir ağızdan]: HAYIR!

S: Yani bazı insanlar aslında neye benzediklerini saklamakta gerçekten çok başarılılar. Bazı insanlar iyi bir itibara sahip olabilir ve aslında kötü olabilirler; bazı insanlar ise kötü bir itibara sahip olabilir ve aslında iyi olabilirler. *(Açıklama için soru sormak)*

Ö: Mesela herkes senin iyi biri olduğunu düşünebilir ama uyuşturucu ya da onun gibi bir şey kullanıyor olabilirsin.

Ö: İyi bir itibarınız varsa, bu onu olduğu gibi korumak istediğiniz anlamına mı geliyor? Hayatınız boyunca her zaman iyi olmak ister misiniz?

S: Emin değilim... (Açıklama)

Ö: Yani iyi bir itibarınız varsa, her zaman iyi olmaya çalışırsınız ve hiç işi berbat edecek bir şey yapmaz mısınız?

S: Birinin sadece iyi bir itibar kazanmak için iyi olmaya çalıştığını varsayalım. Neden iyi olmaya çalışırlar? *(Nedenleri ve kavramları araştırmak)*

Ö: Böylece istedikleri ve başkalarının almasını istemedikleri bir şeyi elde edebilmek için mi?

Ö: Utangaç olabilirler ve sadece yalnız kalmak istiyorlardır.

Ö: Kimseyi dış görünüşüne göre yargılayamazsınız.

S: Evet, bazı insanlar ne olduklarından çok, nasıl göründükleriyle ilgilenirler. Şimdi size başka bir soru sorayım. Yani, eğer hepimizin bir zihni olduğu doğruysa, zihnimiz dünyayı anlamamıza yardımcı olur ve bizler ebeveynlerimiz ve çevremizdeki insanlardan etkileniriz ve bazen iyi şeyler bazen ise kötü şeyler yapmayı seçeriz, bazen insanlar hakkımızda bazı şeyler söyler falan filan... Size şunu sorayım: Bu dünyada kötü insanlar var mı? *(Dolaylı anlatımları araştırmak)*

Ö: Evet.

Ö: Teröristler ve benzer kişiler.

Ö: Gece sizi takip eden sapıklar.

Ö: Soyguncular.

Ö: Hırsızlar.

Ö: Tecavüzcüler.

Ö: Serseriler.

S: Serseriler, onlar kötü mü? *("Serseri" kavramını açıklamak)*

Ö: Bazen.

Ö: Ku Klux Klan.

Ö: Serseriler... Bence öyle değil, çünkü iyi görünmeyebilirler ama kişileri görüntüleri ile yargılayamazsınız. Gerçekten iyi biri olabilirler.

S: Tamam, kötü bir itibara sahip olabilirler ama onları tanırsanız aslında iyi olanları da vardır. İyi serseriler ve kötü serseriler olabilir. *(Açıklama için soru sormak ve kavramları araştırmak)*

Ö: Iraklılar ve Makineli Tüfek Kelly.

S: Size şunu sorayım, kötü insanlar kendilerinin kötü olduğunu düşünür mü? *(Bakış açılarını keşfetmek)*

Ö: Birçoğu kötü olduklarını düşünmez ama kötüler. Kafadan hasta olabilirler.

S: Evet, bazı insanlar kafalarından hasta olabilirler. (Açıklama)

Ö: Çoğu (kötü adamlar) kötü olduklarını düşünmez.

S: Neden Iraklılar dediniz? *(Nedenleri araştırmak)*

Ö: Çünkü çok sayıda teröristleri var ve bizden nefret ederek bizi bombaladılar.

S: Bizden nefret ediyorlarsa, bizim kötü mü yoksa iyi mi olduğumuzu düşünüyorlardır? *(Dolaylı anlatımları araştırmak)*

Ö: Kötü olduğumuzu düşünüyorlardır.

S: Ve biz kötü olduğumuzu düşünüyor muyuz? Ve kim haklı? *(Bakış açılarını keşfetmek)*

Ö: Genellikle ikisi de.

Ö: Hiçbirimiz gerçekten kötü değiliz!

Ö: Gerçekten, bizim halkımızın ve onların halkının niçin savaştığını bilmiyorum. İki yanlış bir doğru etmez.

Ö: Sanki iki ülke arasında bir çizgi varmış gibi ve ikisi de birbirlerine karşı, iki ülkeden biri sınırı geçerse, kötü adam olarak kabul ediliyor. Ve ikinci ülkeden biri sınırı geçerse, o diğer ülke tarafından kötü adam olarak kabul ediliyor.

S: Yani, kimin yanlış kimin doğru olduğuna ilişkin değerlendirmeniz, hangi ülkeden olduğunuza göre değişir, doğru mu? *(Bakış açılarını keşfetmek)*

Ö: Bir hırsızın ailesini geçindirmek için bir şeyler çalması gibi. Ailesine göre o iyilik yapıyor, ama aslında başka birine göre kötülük yapıyor.

S: Ve sizce o zihninde iyi bir şey mi yoksa kötü bir şey mi yaptığını düşünür? *(Bakış açılarını ve imaları keşfetmek)*

Ö: Zihninin nasıl olduğuna bağlı. Ailesi için iyi olduğunu düşünebilir ya da diğer kişi için kötü olduğunu düşünebilir.

Ö: *'Underground Raiload'* * kitabında bahsedilen uzun zaman önceki kölelik gibi. Bazı insanlar bunun kötü olduğunu düşünürken, bazıları iyi olduğunu düşünüyordu.

S: Ama pek çok insan bir şeyin doğru olduğunu düşünüyorsa ve pek çok insan aynı şeyin yanlış olduğunu düşünüyorsa, doğru ve yanlış arasındaki farkı nasıl anlarız? *(Bakış açılarını araştırmak ve etik kavramını keşfetmek)*

Ö: Düşüncenize göre hareket edin!

S: Ama ne düşüneceğinizi nasıl anlarsınız?

Ö: Pek çok insan başkalarının düşüncelerine göre hareket eder.

S: Ama birinin kendi başına karar vermesi gerekiyor, değil mi?

Ö: Aklınızı mı kullanırsınız?

S: Evet, bir bakalım. Varsayalım ki size: "Yeni bir sınıf arkadaşınız olacak. Adı Sally ve o kötü biri" dedim. Şimdi ya bana inanırsınız ya da ne yaparsınız? *(Mantıksal çıkarımları ortaya koymak)*

Ö: Onunla tanışmayı deneyebilir ve iyi mi kötü mü olduğuna karar verebilirsin.

---

* *'Underground Railroad'*: Colson Whitehead, 2016, Doubleday Books. [Psikonet]

S: Diyelim ki gelip size, "Beni sevmeniz için size bir oyuncak vereceğim" dedi. Ve ondan hoşlanmanız için size bir şeyler verdi, ama aynı zamanda birilerine de dayak attı. Size bir şeyler verdiği için ondan hoşlanır mıydınız?

Ö: Hayır, çünkü "Benden hoşlanman için bunu sana vereceğim" dedi. Bu pek hoş olmazdı.

S: Öyleyse insanları neden sevmelisiniz? *(Nedenleri araştırmak)*

Ö: Bize iyi davrandıkları için.

S: Sadece size mi?

Ö: Herkese!

Ö: Bana ne verdikleri umurumda değil. Özünde nasıl biri olduklarına bakarım.

S: Peki bir insanın özünde nasıl biri olduğunu nasıl anlarsınız? *(Bilgiyi aramak)*

Ö: Sorabilirsiniz ama kendim karar vermeye çalışırdım.

Yorum

Yukarıdaki tartışma birkaç yönde ilerleyebilirdi. Örneğin, zihnin duygularla ilişkisine odaklanmak yerine, öğretmen "zihin" kavramına ilişkin tartışmayı, zihnin işlevlerine yönelik daha fazla örnek isteyerek ve öğrencilerin onları analiz etmesini sağlayarak sürdürebilirdi. Öğretmen, bir öğrencinin "İyi bir itibarınız varsa bu onu olduğu gibi korumak istediğiniz anlamına mı geliyor?" sorusuna yanıtının peşine düşebilirdir Örneğin, öğretmen bu soruya yanıt olarak öğrenciye bunu niçin sorduğunu sorabilir ve diğer öğrencilere bu fikir hakkında ne düşündüklerini sorabilirdi. Böyle bir tartışma itibar, iyiliğin farklı düzeyleri veya kötü olmanın nedenleri hakkında diyaloga dayalı bir alışverişe dönüşebilirdi. Öte yandan,

"kötü insan" kavramının üzerine gidilerek, öğrencilere verdikleri örneklerin niçin "kötü" insanlar olduğu sorularak bu kavram açılabilirdi. Sonrasında, öğrencilerden daha ileri sorgulama yoluyla sınanabilecek ve araştırılabilecek varsayımsal genellemeler önermeleri istenebilirdi. Öğretmen, bakış açılarının değerlendirmelerimiz üzerindeki etkisine odaklanmak yerine, bir öğrencinin ifade ettiği, hiç kimsenin "gerçekten kötü" olmadığı yaklaşımını sorgulamaya yönelebilirdi. Öğrenciden bu fikrini açıklaması ve diğer öğrencilerden bu yaklaşıma ilişkin düşüncelerini ifade etmeleri istenebilirdi. Bu ve benzeri durumlarda, öğretmenin düşünceyi sorgulatan benzer birçok soru arasında seçim yapma hakkı vardır. Sokratik bir diyalogda tek bir "doğru" soru yoktur.

Öyleyse, Sokratik sorgulamanın esnek olduğunu anlamak gerekir. Herhangi bir noktada sorulan sorular, öğrencilerin soruya verdikleri yanıtlara, öğretmen tarafından hangi yaklaşımların sorgulanmak istendiğine ve tartışma boyunca öğretmenin aklına hangi soruların geldiğine göre biçimlenecektir. Sokratik sorular, genellikle temel sorunları gündeme getirir, onların altında yatanları sorgular ve tartışmaya açık düşünce alanlarının peşinden gider.

İkinci Metin

Öğrencilerin Yazma İçin Düşüncelerini Düzenlemelerine Yardımcı Olmak (Ortaokul)

Aşağıdaki Sokratik tartışma, öğrencileri ikna edici bir makalenin nasıl olması gerektiği ve böyle bir makale yazmaya nasıl hazırlanacakları üzerine düşündürmeye ilişkin bir ön deneme niteliğindedir. Elbette ki bunun yanında, tüm Sokratik sorgulama diyalogları gibi, öğrencileri genel olarak neyi niçin yaptıkları hakkında eleştirel düşünmeye yönelterek tek bir hedefin ötesine geçer. Öğrencilerin kendi fikirlerini geliştirmelerinin önemli olduğunu ve bu fikirlerin yeni kavrayışlara öncülük edebileceğini görmelerine yardımcı olur.

S: Hepiniz ikna edici bir makale yazacaksınız, öyleyse hadi fikirlerinizi düzenlemeniz için ne yapmanız gerektiği hakkında konuşalım. Birilerini bir şeye ikna etmenin iki yolu vardır; akıllarına hitap etmek, mantıksal bir başvuru ve duygularına hitap etmek, duygusal bir başvuru. Bunların arasındaki fark nedir? İlk önce mantıksal başvuruyu ele alalım. Birinin mantığına hitap ettiğinizde ne yaparsınız? *(Mantıksal başvuru kavramının araştırılması)*

Ö: Onlara bir şeyi kabul etmeleri için iyi nedenler verirsiniz. Onlara neden bir şeyi yapmaları gerektiğini ya da ondan ne elde edebileceklerini ya da bunun onlar için niye iyi olduğunu açıklarsınız.

S: Ama inandıkları şeye niçin inandıklarına ilişkin halihazırda gerekçeleri yok mu? Yani niçin kendi nedenlerini değil de sizin nedenlerinizi kabul etmeliler? *(Nedenleri araştırmak)*

Ö: Belki benimki onlarınkinden daha iyidir.

S: Ama hiç birine, örneğin anne veya babanıza yapmak istediğiniz şey için iyi nedenler verdiğiniz, ancak size nedenleriniz çok ikna edici görünse de onların yine de sizin nedenlerinizi kabul etmediği olmadı mı? *(Bakış açılarını keşfetmek)*

Ö: Evet, bu benim başıma çok gelir. Hoşuma gitse de gitmese de onlar benim anne ve babam oldukları için söylediklerini yapmam gerektiğini söylerler.

S: Yani insanlar fikirlerini asla değiştirmeyecekleri için onlara yaklaşımlarını değiştirmeleri için iyi nedenler vermek işe yaramaz, öyle mi? *(Çıkarımları keşfetmek)*

Ö: Hayır, insanlar bazen fikirlerini değiştirirler. Bazen bir şey hakkında çok düşünmemişlerdir veya yaptıkları şey hakkında farketmedikleri bir şey vardır. Yani onlara o an'a dek farketmedikleri bir şey söylerseniz bazen fikirlerini değiştirirler.

S: Doğru, bazen insanlar siz onlara şimdiye dek farkında olmadıkları yeni bir bakış açısı veya gerekçeler verdiğinizde fikirlerini değiştirirler. Bu size fikirlerinizi nasıl savunacağınıza karar vermek ve insanların bunları dikkate almasını sağlamak için yapmanız gereken şey hakkında ne anlatıyor? Ne düşünüyorsun, Tom?

Ö: Sanırım bir şeylere bakmanın yeni yollarını düşünmek, yeni şeyler ve yeni nedenler bulmanız gerekiyor.

S: Peki ama olaylara bakmanın farklı yollarını nerede bulabilirsiniz? Sen ne düşünüyorsun, Janet? *(Farklı bakış açılarını araştırmak, kanıtların kaynaklarını araştırmak)*

Ö: Kütüphaneye bakardım.

S: Ama ne ararsın, daha belirgin olabilir misin? *(Açıklığı ve kesinliği araştırmak)*

Ö: Tabii. Kadınların niye erkeklerle aynı haklara sahip olması gerektiğini yazacağım, bu yüzden feminizm ve kadınlar üzerine kitaplar arayacağım.

S: Bu, olaylara bakmanın farklı yollarını bulmana nasıl yardımcı olacak? Bunu biraz daha açabilir misin? *(Açıklığı araştırmak)*

Ö: Elbette, farklı kitaplarda farklı fikirler olabileceğini düşünüyorum. Bütün kadınlar aynı şekilde düşünmez. Siyahî kadınlar, beyaz kadınlar, dindar kadınlar ya da Hispanik* kadınların hepsinin kendi bakış açıları vardır. Her birinin ortaya koyduğu en iyi nedenlere bakardım ve tüm bunları makaleme koymaya çalışırdım.

S: Tamam, ancak şimdiye kadar, yaklaşımlarınızı destekleyen nedenler sunmaktan bahsettik, başlangıçta mantıksal bir başvuru dediğim şey. Peki ya olayların duygusal yönü, insanların duygularına hitap etmek konusunda ne dersiniz? John, hangi duygulardan söz edebiliriz ve niçin onlara hitap etmeliyiz? *(Duygusal başvuru kavramının araştırılması)*

Ö: Duygular korku, öfke ve kıskançlık gibi şeylerdir. Güçlü duygular hissettiğimizde veya heyecanlandığımızda olan şey.

S: Doğru, duygularımıza hitap eden birini tanıyor musunuz? Hiç sizin duygularınıza hitap edildi mi? *(Nedenleri araştırmak)*

Ö: Elbette, hepimiz diğerlerini kendi hislerimize ortak etmeye çalışırız. Arkadaşlarımızla sevmediğimiz çocuklar hakkında konuştuğumuzda, arkadaşlarımızın da bizim gibi hissetmeleri için, o çocuklardan sinir olacakları şekilde bahsederiz.

S: Bunu nasıl yaparız, bana bir örnek verebilir misin Judy? *(Açıklığı araştırmak)*

---

* **Hispanik:** Soyları, sömürge döneminden itibaren İspanya'ya ya da İber Yarımadası'na uzanan; günümüzde Karayipler, Orta ve Güney Amerika yerlilerinin dışında bu coğrafyalarda yaşayan geniş insan topluluğu. [Psikonet]

Ö: Tamam, halihazırda kız arkadaşları olsa bile, sürekli erkekleri ele geçirmeye çalışan bir kızı tanıyorum. Ben de arkadaşlarıma onun nasıl davrandığını söylüyorum. Erkeklerle konuşurken onlara nasıl dokunduğuna ve onları nasıl çalmaya çalıştığına ilişkin tüm ayrıntıları arkadaşlarıma anlatıyorum. Ona gerçekten sinirleniyoruz.

S: **Peki, şu konuda ne düşünürsünüz, okurların da sizinle aynı duyguları paylaşmasını sağlamalı mısınız? Onların da sizin duygularınıza ortak olmasına uğraşmalı mısınız?** *(Olası çıkarımları dikkate almak)*

Ö: Yapabilirsen tabi ki.

S: **Ama bu propagandanın işe yarama şekli değil mi? İnsanları duygusallaştırarak, desteklemedikleri bir görüşü kabul etmelerini nasıl sağlarız? Hitler, insanları duygusallaştırarak nefretlerini körüklemedi mi?** *(Propaganda kavramını araştırmak ve açıklığı sorgulamak)*

Ö: Evet, ama bunu ulusal marşımız çaldığında ya da Olimpiyatlarda madalya kazanan Birleşik Amerikalılar için heyecanlandığımızda da yapıyoruz.

S: **Peki Frank, bu konuda ne düşünüyorsun? İnsanların duygularını körüklemeye uğraşmalı mıyız, yoksa uğraşmamalı mıyız?** *(Dolaylı anlatımları keşfetmek)*

Ö: İnsanların yapmasını sağlamaya çalıştığımız şey iyiyse bunu yapmalıyız, ama eğer onlara yaptırmaya çalıştığımız şey kötüyse, bunu yapmamalıyız.

S: **Peki, Judy'nin arkadaşlarına bir kızın erkeklerle nasıl flört ettiğini anlatarak, arkadaşlarının ona sinirlenmelerini sağlaması hakkında ne düşünüyorsun?** *(Örnek vererek netleştirmek)*

Ö1: Bana mı soruyorsunuz... Bence önce kendi davranışını düzeltmesi gerekir. [Kahkaha sesleri]

Ö2: Bununla ne demek istiyorsun!

Ö1: Pekala, etraftaki en büyük çapkınlardan birisin!

Ö2: Kız arkadaşları olan erkeklerle asla flört etmem ve her neyse, ben sadece arkadaş canlısı biriyim.

Ö1: Evet, çok arkadaş canlısısın!

S: Tamam, sakin olun arkadaşlar. Burada önemli bir nokta var. Bazen tutarsız davranışlarda bulunuruz ve yaptığımız şeyi yaptıkları için insanları eleştiririz. Ve bu makalelerimizi yazarken düşünmemiz gereken şeylerden biri, biz başkalarına tavsiye ettiğimiz şekilde yaşamaya istekli miyiz? Veya bunu ifade etmenin bir başka yolu da bakış açımızın gerçekçi olup olmadığını kendimize sormaktır. Bizim bakış açımız çok idealist görünüyorsa, o zaman okuyucumuz ikna olmayabilir.

Bugün fazla zamanımız kalmadı, bu yüzden özetlemeye çalışayım. Şimdiye kadar ikna edici yazma için önemli olan birkaç şey üzerinde uzlaştık: Birincisi, bakış açınızı desteklemek için iyi nedenler sunmanız gerekir; ikincisi, nedenlerinizin ne olduğu konusunda net olmalısınız; üçüncüsü, konuya okurunuzun olaya nasıl bakacağı dahil olmak üzere birden fazla bakış açısıyla bakmalısınız; dördüncüsü, farklı bakış açıları edinmek için konuyla ilgili kitapları veya makaleleri arayıp bulmalısınız; beşincisi, okuyucunuzun duygularına nasıl ulaşabileceğinizi, onların önem verdikleriyle anlattıklarınız arasında nasıl bir bağlantı kurabileceğinizi düşünmelisiniz; altıncısı, Judy'nin örneğinde olduğu gibi belirli örnekler sunmalısınız ve örneğinizi gerçekçi ve etkileyici kılan ayrıntıları eklemelisiniz; yedincisi, Frank'in görüşüne uygun şekilde, çelişkilere ve

tutarsızlıklara dikkat etmelisiniz; ve sekizincisi, tartıştığınız şeyin gerçekçi olduğundan emin olmalısınız.

Bir dahaki sefere, hepinizden makaleniz için okuyucuya temelde onları ne konuda ikna etmeye çalışacağınızı ve bunu nasıl yapacağınızı, yani makalenizi nasıl yapılandıracağınızı anlattığınız bir giriş paragrafı yazmanızı istiyorum. Sınıfa geldiğinizde, yazdıklarınızı netleştirmek için üçlü gruplar halinde çalışacaksınız.

Üçüncü Metin

Öğrencilerin temel fikirler hakkında derinlemesine düşünmelerine yardımcı olmak (Lise)

Öğretimde, daha ikincil olan fikirleri öğrenmek için temel fikirleri hızlı bir şekilde gözden geçirme eğilimindeyiz. Bu, her düzeyde öğretimde çok yaygın olan "öğretmek, öğrencilere akılda tutacakları içeriği vermektir" şeklindeki öğretici bakış açısının bir parçasıdır. Tersine, yapmamız gereken şey, öğrencinin özellikle bir konuya ilişkin en temel düşünceler hakkında dönemin başından itibaren düşünmesini teşvik etmektir. Bu, en başından itibaren öğrencilerin kendilerine mantıklı gelen temel fikirlere dayanarak düşünmeleri ve bir şeyleri anlamada düşüncelerini kullanmaları konusunda motive olmalarına yardımcı olacaktır. Böylelikle bu temellerin üzerine yeni eklemelerle kendilerini geliştirebilirler.

S: Bu bir Biyoloji dersidir. Bu nasıl bir konudur? Şimdiye kadar Biyoloji hakkında siz neler öğrendiniz? Kathleen, bu konuda neler biliyorsun? *(Biyoloji kavramının açıklanması)*

Ö: Bir bilimdir.

S: Peki bilim nedir? *(Açıklama için soru sorma)*

Ö: Ben mi? Bilim çok kesindir. Deneyler yaparlar, bir şeyleri ölçerler ve denemeler yaparlar.

S: Doğru, biyoloji dışında başka hangi bilimler var? Marisa, bazılarını söyleyebilir misin?

Ö: Elbette, kimya ve fizik var.

S: Başka ne var?

Ö: Botanik ve matematik olabilir mi?

S: Matematik... matematik diğerlerinden biraz farklı, değil mi? Matematik biyoloji, kimya, fizik ve botanikten ne yönden farklı? Blake, sen ne dersin? *(Bilim kavramı ile matematik kavramı arasında ayrım yapmak)*

Ö: Matematikte deney yapmazsınız.

S: Niçin yapamazsınız?

Ö: Sanırım sayılar farklı olduğu için.

S: Evet, sayıları ve diğer matematiksel şeyleri çalışmak fiziksel dünyadaki kimyasalları, yasaları veya canlıları ve benzeri şeyleri incelemekten farklıdır. Matematik öğretmeninize sayıların niçin farklı olduğunu sorabilir veya bununla ilgili bir şeyler okuyabilirsiniz, ancak dikkatimizi şu an yaşam bilimlerine verelim. Biyoloji ve botanik niçin yaşam bilimleri olarak adlandırılır? *("Yaşam bilimi" kavramının incelenmesi ve biyoloji ve botanik kavramı ile ilişkilendirilmesi)*

Ö: Çünkü ikisi de canlıları inceler.

S: Ne yönden farklılar? Biyolojinin botanikten farkı nedir? Jennifer, sen ne düşünüyorsun? *(Biyoloji kavramı ile botanik kavramı arasında ayırım yapmak)*

Ö: Bilmiyorum.

S: Peki, hepimiz sözlüklerimizden bu kelimelere bakalım ve onlar hakkında neler söylendiğini görelim.

[Öğrenciler kelimeleri ararlar]

S: Jennifer, biyoloji için ne buldun?

Ö: "Bitki ve hayvanların kökeni, tarihi, fiziksel özellikleri, yaşam süreçleri, alışkanlıkları ve benzerleri ile ilgilenen bilim dalıdır. Botanik ve zoolojiyi içerir."

S: Peki botanik ile biyoloji arasındaki ilişki hakkında ne biliyoruz? Rick? *(İki kavram arasındaki ilişkinin araştırılması)*

Ö: Botanik, biyolojinin yalnızca bir parçası.

S: Doğru ve sadece etimolojisine* bakarak biyoloji hakkında neler söyleyebiliriz? Kelime anlamına bakacak olursak ne anlama geliyor? Sözcüğü 'biyo' ve 'loji' olarak ikiye ayıracak olursak, Blake, bu bize ne anlatır? *(Bir kavramı açıklamak)*

Ö: Yaşam bilimi veya yaşamın incelenmesi.

S: Öyleyse, etimolojinin bir kelimenin anlamını kavrama konusunda bize nasıl yardımcı olabileceğini görüyor musunuz? Bir kelimenin uzun tanımının etimolojik anlamı nasıl daha ayrıntılı olarak ifade ettiğini görüyor musunuz? Peki, sizce niçin biyologlar ve diğer bilim insanları için deneyler önemlidir? Sizce insanlar her zaman deneyler gerçekleştirmiş midir? Marisa. *(Dolaylı anlatımları araştırmak)*

Ö: Sanırım hayır, bilimden önce yaptıklarını sanmıyorum.

S: Doğru, bilim her zaman mevcut değildi. Bilim var olmadan önce insanlar ne yapardı? Bilgilerini nasıl elde ettiler? İnançlarını nasıl oluşturdular? Peter. *(Kanıt aramak ve bakış açılarını keşfetmek)*

---

* **Etimoloji** / kökenbilim: Sözcüklerin kökenlerini inceleyen dilbilim dalı. [Psikonet]

Ö: Dinden.

S: Evet, din çoğu kez insanların düşüncelerinin çoğunu şekillendirdi. Niçin bugün, örneğin yaşamın kökeni, tarihi ve fiziksel özellikleri hakkında neyin doğru olduğuna karar vermek için dini kullanmıyoruz? *(Bakış açılarını keşfetmek)*

Ö: Bazı insanlar hâlâ yapıyor. Bazı insanlar Kutsal Kitabın yaşamın kökenini açıkladığına ve evrim kuramının yanlış olduğuna inanıyor.

S: Evrim kuramı nedir, Jose? *(Bir kuramı keşfetmek)*

Ö: Bilmiyorum.

S: Peki, o zaman hepimiz sözlüklerimizde Darwin adına bakalım ve Darwinci kuram hakkında bir şey varsa onu okuyalım.

[Öğrenciler sözcükleri ararlar]

S: Jose, bulduklarını yüksek sesle oku.

Ö: "Darwin'in evrim kuramı, tüm bitki ve hayvan türlerinin ardışık kuşaklardaki küçük değişimlerin kalıtsal geçişi yoluyla daha önceki bedenlerden geliştiğini ve hayatta kalan bedenlerin çevreye en iyi şekilde uyum sağlayanlar olduğunu savunur."

S: Basit bir dille anlatırsak, bu sizin için ne anlama gelir? Bunu nasıl açıklarsınız? Jose. *(Açıklama için soru sorma)*

Ö: Güçlü olanın hayatta kalması ve zayıf olanın ölmesi anlamına mı gelir?

S: Peki, eğer bu doğruysa, neden dinozorların öldüğünü düşünüyorsunuz? Dinozorların çok güçlü olduklarını düşünüyorum. *(Açıklama için soru sorma ve nedenleri araştırma)*

Ö: Buzul çağı yüzünden öldüler sanırım.

S: Yani, sanırım güçlü olmak yeterli değil, çevredeki değişimlere de uyum sağlamalısın. Belki uyum gücü veya uyum sağlama güç-

ten daha önemlidir. Peki buna karşın, niçin bugün çoğu insanın yaşamın kökeni ve doğası hakkındaki sorulara yanıt aramak için İncil veya diğer dini öğretiler yerine bilime başvurduklarını düşünüyorsunuz? *(Nedenleri ve dolaylı anlatımları araştırmak)*

Ö: Günümüzde çoğu insan bilim ve dinin farklı konularla ilgilendiğine ve bilimsel soruların din tarafından yanıtlanamayacağına inanıyor.

S: Ve aynı şekilde, dini soruların da bilim tarafından yanıtlanamayacağının farkında olduğumuzu sanıyorum. Bu durumda, bilim insanları, insanları yaşamın doğası ve yaşam süreçlerine ilişkin sorulara yanıt bulmada bilimsel yöntemleri dikkate almaya nasıl ikna edebildiler? Kathleen, bir süredir sessizsin. Sen ne düşünüyorsun?

Ö: Bana göre bilim kanıtlanabilir. Bilim insanları, kanıt istediğimiz bir konuda bize kanıt gösterebilirler ve eğer istersek bunu kendimiz de deneyebiliriz.

S: Bunu biraz daha açıklayabilir misin? *(Açıklama için Sorgulama)*

Ö: Elbette, kimya dersinde kimya kitaplarımızda söylenen bazı şeyleri sınadığımız deneyler yaptık. Kendimiz de görmüş olduk.

Dördüncü Metin

Öğrencilerin karmaşık sosyal konular hakkında ciddi şekilde düşünmelerine yardımcı olmak (Lise)

Aşağıdaki tartışmada, Homested Lisesi Sosyal Bilimler Öğretmeni Rodger Halstad, öğrencilerin Ortadoğu hakkındaki görüşlerini Sokratik şekilde sorgulamaktadır. Halstad, bu konu ile İkinci Dünya Savaşı sırasındaki soykırım ve sonuç olarak bir adaletsizliği başka bir adaletsizlik yapmadan nasıl düzelteceğimiz konusu arasında bağlantı kuruyor.

S: Şimdi yapacağımız şey, biraz Ortadoğu hakkında konuşmak olacak. İkinci Dünya Savaşı dönemi Nazi Almanyası'ndaki ölüm kamplarında yaşananların bir kısmını ortaya koyan 'Let My People Go' adlı bir film izlemiştik. Hatırladınız mı? Unutmak oldukça zor. 1930'ların sonundan 1945'e kadar Naziler'in gerçekleştirdiği soykırım sırasında Yahudi halkına olanlardan kimi sorumlu tutuyorsunuz? *(Mantıksal sonuçların aranması)*

Ö: Hımm... Herkesi.

S: "Herkes" ile neyi kastediyorsunuz? *(Açıklama için soru sorma)*

Ö: Almanya'da başladı. İlk olarak Hitler'i düşündüm; sonra onun ne yaptığını çok geç olmadan görmeyerek, kontrolü ele geçirmesine izin veren Almanları düşündüm.

S: Tüm Almanları cezalandırır mısın? Hayır mı? Tamam, o zaman kimi cezalandırırsın?

Ö: Hitler'i.

---

* *'Let My People Go'* (Halkımın Gitmesine İzin Ver), yön: Mikail Buch, oyn: Nicolas Maury, Carmen Maury, 2011, Fransa, 86'. [Psikonet]

S: Tamam. Sanırım hepimiz bunda aynı fikirdeyiz. Başka kim var?

Ö: Herhalde en önde gelen beş adamı. Ben... emin değilim... orada birçok Nazi vardı.

S: Pekala, herkesin Nazi Partisi'ne üye olduğundan emin misin? *(Varsayımları sorgulamak)*

Ö: Pekala, mmm... Almanların hepsi değil.

S: Bunun hakkında düşünmek ister misin?

Ö: Evet.

S: Ya başkaları? Her şeyden önce, hepimiz birilerinin cezalandırılması gerektiğini düşünüyoruz, değil mi? Pekala, bunlar cezasız kalabilecek eylemler değil. *(Açıklama için soru sorma)*

Ö: Biraz acımasız gelebilir ama sanırım asker ya da değil, her kim bir can aldıysa, onlarınki de alınmalı.

S: Kamplarda bulunan her Nazi askerinin mi? *(Açıklama için soru sorma)*

Ö: Olanlarla ilgisi olan herkes.

S: Kamplardaki insanların öldürülmesiyle ilgisi olan herkes. Yahudiler, Romanlar, Hitler karşıtları, tüm o insanlar. Milyonlarca insan öldürüldü. Doğrudan bir rol oynayan herkes. Onları cezalandırırsın. Peki ya burada bir onbaşı olsaydı ve onbaşı şöyle deseydi: "Bunu yaptım çünkü bunu yapmam emredildi. Ve ben bunu yapmasaydım, ailem zarar görecekti ya da aileme kötü bir şey olacaktı." Sen bu onbaşıyı cezalandıracak mısın? *(Etik çıkarımları keşfetmek)*

Ö: Şey, sanırım... yani, hâlâ bir can aldılar, biliyorsunuz, ama sadece emirlere uyuyorlardı. Ama demek istediğim, eğer bir can alırsan...

S: Ya can almadılarsa? Ya yalnızca birine işkence ettilerse?

Ö: Öyleyse onlar da aynı şekilde işkence görmeli.

S: Yani diyorsun ki kamplarda yaşanan herhangi bir yaralanmadan, işkenceden, cinayetten doğrudan sorumlu olan herhangi biri, kendisi de benzer bir şekilde ceza almalı. Peki ya Alman hükümetinin bürokrasisinde bulunanlar, trenleri ve trenlerin zaman çizelgesini yapanlar? Demiryollarındaki mühendis ne olacak?

Ö: Evet, sanırım...

S: Tüm bu insanlar mı?

Ö: Evet, çünkü düşünürseniz, onlar bunu yapmamış olsalardı insanları oraya götüremezlerdi.

S: Tamam, peki ya Yahudiler kamyonlara bindirilirken sokaklarda duran insanlar?

Ö: Hayır, bence bu biraz fazla ileri gitmek olur.

S: Tamam, yani tutuklamaya herhangi bir şekilde katılan, tüm bu faaliyetleri yürüten herkes hatta, ah... peki ya bildirileri yazanlar, onlar da dahil mi?

Ö: Evet, sanırım

S: Manual hayır diyor. Niçin hayır?

Ö: Örneğin, ya çok fazla baskı altında kalmışlarsa. Yani, aileni öldüreceğiz, ailene zarar vereceğiz, onları da toplama kampına koyacağız gibi.

S: Evet. Devam et.

Ö: Yani, bence herkesi ... onları sorumlu tutamazsın çünkü aileleri bu tıpkı, ah... bu önlerindeki, onların en yakınındaki şey ve yalnızca onları cezalandırmam gerekiyor diyemezsin çünkü bunu kasten yaptıklarını düşünmüyorum. Onlar bunu onların acı çektiğini görmek için yapmadılar. Bunu kendi ailelerinin acı çektiğini görmek istemedikleri için yaptılar.

S: Yani yaptıklarından hoşnut olanların cezalandırılması gerektiğini söylüyorsun, doğru mu? Ya yaparsam ama zevk almazsam? *(Açıklama için soru sormak)*

Ö: Cezalandırılmaları gerektiğini düşünmüyorum.

S: Pekala, varsayalım ki bütün bu insanları buraya getirdik ve bunları isteyerek yapıp yapmadıklarını sorduk ve hepsi hayır dediler. Hepsi bunu öyle emredildiği için yaptı. Sonra ne olacak? Bundan hoşnut olup olmadıklarını nasıl anlarız?

Ö: Bu iyi bir soru.

Ö: Evet.

Ö: Şey, ah... işte bu yüzden bunun sadece liderlikle ilgili olması gerektiğini düşünüyorum çünkü toplama kamplarını kuranlar ve onlara bunları yapmalarını söyleyen onlardı. Ve bazı insanlar bunları isteyerek yaptı, bazıları istemeyerek yaptı ve bunu kimin isteyerek, kimin istemeyerek yaptığını belirleyemezsiniz.

S: Tamam, varsayın ki ben Hitler'im ve sen benim en iyi adamlarımdan birisin ve sana birini öldürmeni emrediyorum ve yoksa senin öleceğini söylüyorum ve istemesen bile bunu yapıyorsun. Cezalandırılmalı mısın? *(Açıklama için soru sormak ve etik sorumluluğu keşfetmek)*

Ö: Evet, çünkü ilk baştan Nazi olmamalıydınız.

S: Öyleyse, kampta bulunan ve bu eylemleri istemediği halde yapan biri de sorumlu tutulmalı ve cezalandırılmalı mı? *(Açıklama için soru sormak)*

Ö: Yapamazsın. Çok fazla kişi var. Tüm bu insanları cezalandırarak ve öldürerek Nazilerin seviyesine inmiş olursun.

S: Yani hepsini cezalandıramayacağınız için bazılarının serbest kalmasına izin vereceksiniz? *(Dolaylı anlatımları sorgulamak)*

Ö: Doğru, yapamazsın, bütün bu insanları, belki milyonlarca insanı cezalandıramazsınız.

S: Bunu niçin yapamazsın? *(Nedenleri ve imaları Sorgulamak)*

Ö: Çünkü Yahudi halkına yaptıklarını yapmak olur.

S: Burada biraz anlaşmazlığa mı düşüyoruz, Jeannette?

Ö: Bir kişiyi verdiği karardan sorumlu tutamıyorsanız, bu, toplumu ne duruma getirir?

S: Ne tür bir karar? *(Açıklama için soru sormak)*

Ö: Emre uyma kararı aldılar.

S: Peki ya baskı altında yaptılarsa? (Nedenleri keşfetmek)

Ö: Onlar... sorumluluklarla yüzleşebilirlerdi, şöyle ya da böyle sorumluluklarla yüzleşmelisiniz, bir şeyi öylece yapamazsınız.

S: Diyelim ki... sana şunu söylüyorum, "Jeanette, Bill'in gözlerini kafatasından çıkarmanı istiyorum. [Gülüşmeler] **Ve eğer bunu yapmazsan, seni öldüreceğim, Jeanette. "** *(İmaları keşfetmek)*

Ö: Ben sorumluyum

S: Sorumlu musun? *(Açıklama için soru sormak)*

Ö: Ben sorumluyum.

S: Öleceksin!

Ö: Ben sorumluyum!

S: Öyleyse, bunu yapmasaydın ölmüş olacağın halde, bu eylemi yaptığın için seni cezalandırmalıyız, öyle mi? *(Açıklama için soru sormak ve imaları araştırmak)*

Ö: Hayır! Hâlâ benim kararım.

Ö: Ama ya onlar Nazi kamplarında zorunlu olarak askerlik yaptılarsa ve bunu yapmak istemedikleri halde yapmak zorunda bırakıldılarsa?

Ö: Buna nasıl zorladılar...

Ö: Tıpkı Vietnam'daki Amerikan birliklerinde olduğu gibi, insanları öldürüyorlardı.

Ö: Ve askerler zorunlu olarak oradaydı.

Ö: Yine de birçok insan kaçtı.

S: Mola! Mola, gerçekten önemli bir tartışmamız var ve burada konu bunu isteyerek yapmayanlar, bunu bir emir doğrultusunda yapanlar. Onlar bundan sorumlu mu, değil mi? *(Etik sorumluluğu araştırmak)*

Ö: Jeanette'e katılıyorum. Bence sorumlular, bunu yapmaya karar verdiler, seçme şansları vardı, ama eminim bazı insanlar bunu yapmaktansa ölmeyi tercih etti. Eminim bunu yapan insanlar vardı. Ve bu emre uyarlarsa bununla yaşayamayacakları için kendi kararlarını verdiler. Bununla yaşayabilenler da bu kararı verdiler. Yaptıkları ile yaşamak zorundalar ve bunun için cezalandırılmaları gerekir çünkü diğer insanların canlarını aldılar.

S: Bir dakika bekleyin! Patty Hearst'ın* hikayesini biliyor musunuz? Biliyorum size göre bu çok eski bir olay. SLA adlı bir grup tarafından kaçırıldığında beyni yıkandı ve dövüldü. Tacize uğradı ve sonunda bu gruba katıldı ve bir banka soydular ve bu soygunda onun da rolü vardı. Özgürlüğüne kavuştuktan sonra mahkemeye çıkarıldı ve banka soygunu sırasında ona silah dayadıklarını ve başka bir çaresi olmadığını iddia etti. Banka soygunundaki eylemlerinden o mu sorumlu? O özgür mü olmalı yoksa banka soygunu için cezalandırılmalı mı? *(Nedenleri ve imaları sorgulamak)*

---

* **Patricia Hearst**: Zengin bir ailenin kızı olan Hearst, 1974 yılında 19 yaşındayken 'Symbiones Özgürlük Ordusu' (SLA) tarafından, hapisteki SLA üyelerinin serbest bırakılması için takas amaçlı kaçırıldı. Talep tabul edilmedi ve bir süre sonra Hearst kendi isteğiyle SLA'ya katıldığını açıkladı. 1976'da bir banka soygununa katılmaktan tutuklandı ve 35 yıl hapis cezası aldı. Cezası 7 yıla düşürüldü ve 22 ay hapis yattıktan 1979'da BD Başkanı Jimmy Carter'ın isteğiyle serbest bırakıldı. [Psikonet]

Ö: Bu zor bir soru. (Evet, adil değil) Ona silah dayadıkları kanıtlandı mı?

S: Evet, video kaset vardı. Silahın içinde mermi olup olmadığı belli değildi. Bir silah kaseti vardı.

Ö: Kanıt varsa, bu farklıdır.

S: Ne demek "bu farklı?" *(Açıklama için soru sormak)*

Ö: Nazi olan birinden farklı.

S: Hayır, hayır, Nazilere henüz gelmeyelim. Bir jüride olduğunuzu hayal edin, suçlu mu masum mu derdiniz? *(Mantıksal çıkarımları aramak)*

Ö: Masum.

S: Niye? (Nedenleri sorgulamak)

Ö: Çünkü zorlandığına dair kanıt vardı; bir şeyin olacağına dair bir tehdit değildi. O zorlandı.

S: Kendi hayatının tehdidi altında mı yaptı? *(Açıklama için soru sormak ve nedenleri araştırmak)*

Ö: Evet.

S: Pekala. Diyelim ki sen Leslie, bir Nazi'sin ve sen Gayle tarafsızsın. Leslie Gayle'e, Yahudi Ariel'i öldürmezse cezalandırılacağını söyler. Gayle Yahudi Ariel'i öldürür. Bunu, Leslie onu tehdit ettiği için yapar. Gayle suçlu mu? *(Nedenleri ve imaları sorgulamak)*

Ö: Sanırım hayır.

S: Ama bakın. Önceki durumla olan tutarsızlığı görüyor musunuz? Bir yandan Patty Hearst'ın buna zorlandığı için suçlu olmadığını söylüyorsunuz ama öte yandan, o da buna zorlandığı halde bir Nazi'nin suçlu olduğunu mu söylüyorsunuz? *(Açıklama ve nedenler için soru sormak, çelişkilere dikkat çekmek)*

Ö: Bunun koşullara bağlı olduğunu düşünüyorum.

S: Koşula bağlı olan nedir? *(Açıklama için soru sormak)*

Ö: Yani şöyle: Sonuçta insanlar eylemlerinden sorumludur çünkü Patty Hearst davasında ... o, şeyy ... bu bir banka soygunuydu ve bu doğrudan değildi, yani demek istediğim insanların parasını çalması gerekmiyordu ve bu insanları etkileyebilirdi, ancak bu fiziksel değildi, fiziksel acı değildi ve biliyorsunuz, onları öldürmediler ve bu yüzden bence Nazi kampında bulunan insanlar fiziksel acı ve ölümlerden sorumlu oldukları için hepsi cezalandırılmalılar.

Sonuç

Şimdi bu metinleri okuduğunuza göre, Birinci Bölümü özellikle "Sokratik Diyalog için Ek Sorulara" *(s. 35-40)* odaklanarak tekrar gözden geçirin. Sonra öğrencilerinizle Sokratik diyalogları yönetmeye yönelik uygulamalar yapın. Bunu yapmadan önce, ele alacağınız temel soru veya konuyu önceden düşünün. Hangi temel düşüncelere odaklanmak istiyorsunuz? Diyalogda ne tür çatışmalar bekleyebilirsiniz? Başlıca amacınız nedir? Öğrencilerle bu tartışmalar aracılığıyla kendi yolunuzla çalışırken, ustalık düzeyinizle ilgili fazla kaygılanmayın. Sokratik diyaloglara liderlik etmek bir sanattır, bilim değildir. Tartışmanın herhangi bir anında gidebileceğiniz birçok verimli yön olabilir. Bir yön seçin ve oraya gidin. O verimli bir yön olmadıysa, başka bir yönü seçin. Uygulama ile becerileriniz gelişecektir. Sokratik tartışmalara liderlik etme konusunda biraz uygulama yaptıktan sonra, öğretimde Sokratik sorgulamanın önemi konusundaki anlayışınızı derinleştirmek, Sokratik diyaloğgun nasıl ve ne zaman kullanılabileceğini öğrenmek ve eleştirel düşünme ile Sokratik sorgulama arasındaki bağlantıyı daha iyi anlamak için bu rehberin geri kalanını okuyun.

3 Sokratik Sorgulama Teknikleri

Sokratik tartışmanın üç türü

Sokratik sorgulamanın üç yaygın türünü genel hatlarıyla sınıflandırabilir ve her biri için üç temel hazırlık şeklini öne çıkarabiliriz: Kendiliğinden (spontane), keşfedici ve odaklanmış. Bu sorgulama türlerinin her biri, ilkokuldan lisansüstü düzeye kadar öğretimin herhangi bir düzeyinde öğrencilerin düşüncesini derinleştirmek için kullanılabilir.

Sokratik tartışmanın üç türünden her biri, sorgulama sanatını geliştirmeyi gerektirir. Öğretmenin, çok çeşitli düşünsel–aklî hamleleri öğrenmesini ve ne tür soruların ne zaman sorulacağına (belirli bir zamanda nadiren tek bir iyi soru olduğunun farkında olarak) karar verme becerisini geliştirmesini gerektirir.

Kendiliğinden veya plansız

Öğretim ilkeniz Sokratik ruhu aşılamak olduğunda, ilgi ve merak duygunuzu sürdürdüğünüzde, öğrencilere kendiliğinden/doğal bir şekilde düşüncelerini sorgulayan sorular soracağınız birçok durum olacaktır. Onların ne demek istediklerini sorgulamak ve onlarla birlikte bir şeyin doğru, mantıklı veya makul olup olmadığını nasıl anlayabileceğinizi keşfetmek için birçok fırsatınız olacaktır. Bir öğrenci, bir geometrik şekildeki belirli bir açı ile başka bir geometrik

şekildeki başka bir açının aynı olduğunu söylerse, kendiliğinden /doğal olarak sınıfın bu iddiayı nasıl kanıtlayabileceğini veya çürütebileceğini sorgulayabilirsiniz. Bir öğrenci "Birleşik Amerikalılar özgürlüğü sever" derse, kendiliğinden/doğal olarak böyle bir ifadenin ne anlama geldiğini yüksek sesle düşünebilirsiniz (Bu, örneğin, özgürlüğü diğer insanlardan daha çok sevdiğimiz anlamına mı gelir? Özgür bir ülkede yaşadığınız anlamına mı gelir? Özgür bir ülkede yaşamak ne anlama gelir? Özgür bir ülkede yaşadığımızı nasıl bilebilirdik? "Özgürlük" tüm Birleşik Amerikalılar için aynı anlama mı gelir?). Fen bilgisi dersinde, bir öğrenci uzayın büyük oranda boş olduğunu söylerse, kendiliğinden olarak bunun ne anlama geldiğini ve birlikte nasıl öğrenebileceğinizi sorgulayabilirsiniz.

Bu tür kendiliğinden tartışmalar hem eleştirel dinleme için model oluşturur hem de ifade edilen inançları araştırmamızı sağlar. Eğer söylenen bir şey kuşkulu, yanıltıcı veya yanlış ise, Sokratik sorgulama, öğretmenin düzeltmesine güvenmek yerine, öğrencilerin kendi kendilerini düzeltmelerine yardım eder. Kendiliğinden Sokratik tartışma, öğrenciler bir konuyla ilgilendiklerinde, önemli bir konu ortaya attıklarında, yeni bir anlayışı kavramanın veya bütünleştirmenin eşiğinde olduklarında, tartışma tıkandığında, karmaşıklaştığında veya saldırgan duruma geldiğinde özellikle yararlı olabilir. Sokratik sorgulama öğrencinin ilgisinden verimli bir biçimde yararlanabilmek için özel hamleler sağlar. Önemli bir konuya etkili bir şekilde yaklaşmanıza yardımcı olabilir. Bir kavrayışı bütünleştirmeye ve genişletmeye, sorunlu bir tartışmayı ileriye taşımaya, karmaşık görünenleri netleştirmeye, zihin karışıklığının içinden çıkmaya ve hayal kırıklığı veya öfkeyi dağıtmaya yardımcı olabilir.

Tanım gereği kendiliğinden bir tartışma için önceden bir planlama yapılamasa da, Sokratik soruların genel özelliklerine yakın ve bu

konuda rahat olarak, araştırıcı takip soruları sorma sanatını geliştirerek ve teşvik edici ve yardımcı yanıtlar vererek kendinizi hazırlayabilirsiniz. Aşağıdaki "hamleleri" yapmaya hazırlıklı olmanız yararlıdır:

Kendiliğinden Sokratik sorgulama "hamleleri"

- ❑ Öğrencinin işaret ettiği veya sizin işaret ettiğiniz bir noktaya ilişkin örnek isteyin.
- ❑ Bir duruma ilişkin kanıt veya gerekçeler isteyin.
- ❑ Bir veya iki karşı örnek önerin.
- ❑ Gruba kabul edip etmediklerini sorun. (Herkes bu noktaya katılıyor mu? Kabul etmeyen var mı?)
- ❑ Paralel veya benzer örnekler önerin.
- ❑ Belirli bir durumu aydınlatan bir benzeşim (analoji) ortaya koyun
- ❑ Karşıt görüşe ilişkin bir açıklama isteyin.
- ❑ Öğrencilerin yanıtlarını açık ve doğru bir şekilde yeniden ifade edin.

Kısacası, anlam ve gerçeklik hakkında gittikçe daha fazla merak etmeye ve sorular yoluyla öğrencilerinizin önünde yüksek sesle düşünmeye başladıkça, öğretiminiz sırasında birçok plansız anda Sokratik değiş-tokuş gerçekleşecektir. Ayrıca, bu plansız merak anlarıyla birlikte, biri çok çeşitli konuları araştıran ve diğeri belirli bir konuya odaklanan en az iki farklı Sokratik tartışma türünü de tasarlayabilir veya planlayabiliriz.

Keşfedici

Keşfedici Sokratik sorgulama, öğretmenler öğrencilerin ne bildiğini veya ne düşündüğünü ortaya çıkarmak ve çeşitli konularda öğrencilerin düşüncesini araştırmak istediklerinde kullanılmaya uygundur. Örneğin, bir dönem veya ünitenin başında, öğrencilerin bir konu hakkındaki düşüncelerini değerlendirmek için kullanabilirsiniz. Öğrencilerin değerlerini keşfetmek, ya da sorunlu olanları

veya olası önyargıları ortaya çıkarmak için kullanabilirsiniz. Öğrencilerinizin düşüncelerinin en net ve en karmaşık olduğu yerleri belirlemek için kullanabilirsiniz. İlgi duydukları veya farklı düşündükleri alanları veya konuları keşfetmek, ya da akademik malzemeyi düşüncelerine (ve davranışlarına) hangi noktalarda ve nasıl birbirine bağladıklarını ortaya çıkarmak için kullanabilirsiniz. Bu tür tartışmaları bir konuyu tanıtmakta, öğrencileri konunun ileri analizine hazırlamakta veya öğrenciler bir sınava girmeden önce onlarla birlikte önemli yaklaşımları gözden geçirmede kullanabilirsiniz. Bu tartışmaları, öğrencilerin bir ünite veya konudaki çalışmalarından neler öğrendiklerini belirlemede veya gelecekteki ödevler için bir rehber olarak kullanabilirsiniz.

Keşfedici bir diyalogdan sonra, öğrencilerden tartışmada dile getirilen bir konuyu ele almalarını, bu konuyla ilgili kendi görüşlerini yazarak tartışmayı geliştirmelerini isteyebilirsiniz. Ya da öğrencilerden gruplar oluşturarak, konuyu veya başlığı daha ileri düzeyde tartışmalarını isteyebilirsiniz.

Bu tür bir Sokratik sorgulamayla, yalnızca bir tane değil, birbiriyle ilişkili çok çeşitli konuları ve kavramları gündeme getirir ve araştırırız. Bu tür bir tartışma, en az düzeyde bir ön planlama veya ön düşünme gerektirir. Görece esnek bir düzen veya yapıya sahiptir. Uygun bir zamanda ortaya atmak için bir başlık veya konuyu, ilişkili konuları ve temel kavramları gözönünde bulundurarak bazı genel sorular hazırlayabilirsiniz. Ayrıca öğrencilerin olası yanıtlarını tahmin ederek ve bazı izleme soruları oluşturarak da hazırlanabilirsiniz. Bununla birlikte, öğrencilerin düşüncesi bir kez harekete geçirildiğinde, tartışmanın nereye gidebileceğini tam olarak tahmin etmenin mümkün olmadığını unutmayın.

Önemli kavramları keşfetmek

Öğretmenler keşfedici tartışmalarda öğrencilerin kavramsal becerilerini geliştirmek ve fikirleri ciddiye almaya başlamalarına yardımcı olmak için aşağıdaki soru türlerini kullanabilirler. Bunlar olası birçok örnekten sadece birkaçıdır:

- ❑ Arkadaş nedir? İnsanların niçin arkadaşları vardır? Bir arkadaşa sahip olmak sorunlara neden olur mu? İyi bir arkadaş olmak zor mudur? Arkadaşlar ve en iyi arkadaşlar arasındaki fark nedir?
- ❑ Bir şeyi istemekle ona ihtiyaç duymak arasındaki fark nedir?
- ❑ İyi nedir? Kötü nedir? İyi ve kötü arasındaki fark nedir?
- ❑ Kurallar nelerdir? Onlar ne için vardır? İyi ve kötü kurallar arasındaki fark nedir?
- ❑ İnsanlar ve hayvanlar arasındaki farklar nelerdir?

Odaklanmış

Çoğu zaman dersinizde belirli başlıkları ve konuları ele alacaksınız. Bunu yaparken, odaklanmış Sokratik sorgulamayı kullanabilirsiniz. Öğrenciler bir sorunu veya kavramı derinlemesine araştırmak, düşünce ve bakış açılarını netleştirmek, sınıflandırmak, analiz etmek ve değerlendirmek, bilineni bilinmeyenden ayırt etmek, konuyla ilgili unsurları ve bilgileri sentezlemek için geniş ve odaklanmış bir tartışmaya katılabilirler. Bu tür bir tartışma, öğrencilere en temel varsayımlardan, en uzak çıkarım ve sonuçlara uzanacak şekilde bakış açılarını araştırma fırsatı sunar. Bu tartışmalar öğrencilere fikirleri ve kavrayışları keşfettikleri, geliştirdikleri ve paylaştıkları geniş, düzenli ve bütüncül bir diyalogda yer alma deneyimi sağlar. Bu tür bir tartışma, bir konuya ilişkin olası bakış açıları, yargıların gerekçeleri, sorunlu kavramlar, çıkarımlar ve sonuçlar temelinde ön planlama ve düşünmeyi gerektirir. Konuya ilişkin şu noktalar üzerinde düşünerek daha fazla hazırlık yapabilirsiniz: Yöntemler, standartlar, temel ayırımlar ve kavramlar ve örtüşen noktalar veya olası çatışma noktaları gibi karşılıklı ilişkiler. İzleme sorularını hazırlarken, asıl soruya öğrencilerin vereceği olası yanıtları önceden gözönünde bulundurmalısınız.

Aşağıdaki bazıları ilkokul düzeyinde, diğerleri üst ve daha ileri sınıf düzeylerinde kullanılabilecek Sokratik tartışma örneklerini gözden geçirin. Odaklanmış Sokratik diyalog sorularına önceden çalışılması gerekmektedir, ancak öğretmen soruya verilen yanıta bağlı olarak sorular arasında gezinme esnekliğini de sürdürmelidir. Yine, Sokratik sorgulamanın bir bilim olmadığını hatırlamak gerekir. Herhangi bir Sokratik tartışma birçok yöne gidebilir.

İşbirliği kavramı üzerine düşünmek

İşbirliği kavramına odaklandıysanız, öğrencilerin diğer şeylerin yanısıra, herhangi bir kavramı iyi anlamanın onun karşıtını da iyi anlamak olduğunu kavramasını istersiniz. "İşbirliğini" daha derinlemesine anlamak istiyorsak, ne zaman işbirliği yapmamamız gerektiğini anlamak, ne zaman işbirliği yapmamız gerektiğini anlamak kadar önemlidir. Yine de, çoğu kez öğrencilere, sanki işbirliği yapmak her zaman arzu edilen bir şeymiş gibi, kolay bir şekilde işbirliği yapmaları söylenir. Sokratik bir diyalog aracılığıyla, öğrencilerin bu kavram hakkında eleştirel bir şekilde düşünmelerine yardımcı olabiliriz.

Sokratik diyalog için oluşturacağınız soruların listesi şu şekilde olabilir:

- ❑ İşbirliği yapmak ne demektir?
- ❑ İşbirliği yaptığınız bir zamanı düşünebilir misiniz? Açıklayınız.
- ❑ İşbirliği yapmadığınız bir zamanı düşünebilir misiniz?
- ❑ Ailenizle işbirliği yapmalı mısınız? Öyle ise niçin?
- ❑ Öğretmenlerinizle işbirliği yapmalı mısınız? Öyle ise niçin?
- ❑ Arkadaşlarınızla işbirliği yapmalı mısınız? Öyle ise niçin?
- ❑ Her zaman işbirliği yapmalı mısınız?
- ❑ Ne zaman yapmalısınız?
- ❑ Ne zaman yapmamalısınız?
- ❑ İnsanlar sizden yanlış olduğunu düşündüğünüz bir şeyi desteklemenizi istediklerinde, işbirliği yapmalı mısınız? Ya işbirliği yapmadığınız için insanlar size lakaplar takarsa, o zaman işbirliği yapmalı mısınız?
- ❑ Hiç kimse birbiriyle işbirliği yapmasaydı dünya nasıl olurdu?
- ❑ Herkes her zaman işbirliği yapsaydı dünya nasıl olurdu?
- ❑ İnsanlar birbirleriyle işbirliği yaptıklarında herhangi bir sorun ortaya çıkıyor mu?

Demokrasi kavramı üzerine düşünmek

- ❑ Demokratik bir ülkede yaşamak ne demektir?
- ❑ Bir demokrasi, içindeki insanlar eğitimsiz ise iyi işleyebilir mi? Niçin / niçin değil?
- ❑ İnsanlar yasalarla ilgili oy kullanmadan önce yasalar hakkında bilgi edinmeye istekli değilse işe yarayabilir mi? Niçin / niçin değil?
- ❑ Bir ailedeki her şey demokratik olarak mı kararlaştırılır? Herhangi bir şey? Peki ya okulda?
- ❑ Her şeye demokratik olarak karar verilseydi nasıl olurdu?
- ❑ Evde her şeye demokratik olarak karar verilseydi nasıl olurdu?
- ❑ Okulda her şeye demokratik olarak karar verilseydi nasıl olurdu?
- ❑ Hiçbir şeye demokratik olarak karar verilmeseydi nasıl olurdu?
- ❑ Demokrasi ile plütokrasi* arasındaki fark nedir?
- ❑ Demokrasi ile oligarşi** arasındaki fark nedir?
- ❑ Bir ülkede zengin olan insanlar, zengin olmayan insanlardan daha fazla güce sahipse, demokrasi ne ölçüde gelişebilir?
- ❑ Kendi ülkemizde ne ölçüde demokrasi vardır? Ne ölçüde plütokrasi vardır?
- ❑ Kendi ülkemizde zengin insanlar zenginlikten yoksun insanlardan ne ölçüde daha fazla güce sahiptir? Aklınıza gelen herhangi bir örnek var mı?

---

* **Plütokrasi:** Yönetimin zenginlerin elinde olduğu iktidar biçimi, zenginler yönetimi.
** **Oligarşi:** Siyasi iktidarın, birkaç kişilik bir grubun ya da silsile şeklinde devam eden bir ailenin veya zümrenin elinde bulunduğu siyasi rejim. [Psikonet]

Dil kavramı üzerine düşünmek

- ❑ Dil nedir?
- ❑ Dilin amacı nedir?
- ❑ Sözcükler nelerdir?
- ❑ İnsanları incitmek için sözlerimizi kullanabilir miyiz? İnsanlara yardım etmek için?
- ❑ Sözcükler olmasaydı nasıl olurdu?
- ❑ Sözcükler olmadan hayatın anlamı olur mu?
- ❑ Kullandığımız dil düşünme biçimimizi nasıl etkiler?
- ❑ Davranışlarımızı nasıl etkiler?
- ❑ İnsanlar başka insanları güdümlemek için dili kullanır mı?
- ❑ Örneğin, istediğim bir şeyi bana vermenizi sağlamak için arkadaşınız olduğumu söylersem, bu sizi güdümlemek için dili kötüye kullanmanın bir örneği olur mu?
- ❑ İnsanların dili istedikleri şekilde kullanma hakları var mı?

Arkadaş kavramı üzerine düşünmek

- ❑ Arkadaş olmak ne demektir?
- ❑ Birinin arkadaşınız olduğunu nasıl anlarsınız?
- ❑ Birisi size karşı iyi olabilir ve arkadaşınız olmayabilir mi?
- ❑ Birisi size duymak istemeyebileceğiniz şeyler söyleyebilir ve hâlâ sizin arkadaşınız olabilir mi?
- ❑ Birinin sizinle oynamaması ve yine de arkadaşınız olması mümkün müdür?
- ❑ Bir arkadaş ile sınıf arkadaşı arasındaki fark nedir?
- ❑ Ebeveyniniz arkadaşınız olabilir mi?
- ❑ Arkadaşlarınızın olması önemli midir?
- ❑ Eğer birisi arkadaşınız değilse, ona nasıl davranmalısınız?
- ❑ Arkadaşsız olmak mümkün müdür?
- ❑ Arkadaşsız olsaydınız neler hissederdiniz?
- ❑ Hiç sizinle arkadaş olmayı isteyen birinin arkadaşı olmayı reddettiniz mi?
- ❑ Bir dost ve bir düşman arasındaki fark nedir?
- ❑ Birinin sizi yaralamaya çalışması ve yine de arkadaşınız olması mümkün müdür?

Bilim kavramı üzerine düşünmek

Öğretmekte olduğunuz konuda yer alan bilim gibi temel bir kavrama odaklanabilirsiniz. Öğrencilerin bilim hakkında eleştirel düşünmeye başlamasına yardımcı olmak için sorabileceğiniz bazı sorular şunlardır:

- ❑ Bilim insanlarının yaptığı şeyler nelerdir?
- ❑ Bilim niçin önemlidir?
- ❑ Bilim insanlarının araştırdığı en temel varsayımlardan bazıları nelerdir?
- ❑ Bilimi kullanarak neyi çözdük?
- ❑ Bilimi kullanarak çözebilmemiz gereken bazı şeyler nelerdir?
- ❑ Bilim diğer çalışma alanlarından nasıl farklıdır?
- ❑ Bilim dallarından bazıları nelerdir?
- ❑ Bilim olmasaydı ya da kimse bilimsel olarak düşünmeseydi yaşamlarımız nasıl farklı olurdu?
- ❑ Bilimin bazı sınırlılıkları nelerdir?
- ❑ Bilim tüm sorunlarımızı çözebilir mi?
- ❑ Bilim hiç sorun yarattı mı?

Gerçeklik ve anlamı yüksek sesle merak etmek

Öğretmen tarafından yönlendirilen, öğrencilerin düşüncelerinin ortaya çıkarıldığı ve araştırıldığı Sokratik tartışma, onların düşüncelerini açık duruma getirerek geliştirmelerine ve değerlendirmelerine olanak tanır. Sokratik tartışma, öğrencileri düşüncelerini yavaşlatmaya ve onlar üzerinde düşünmeye teşvik ederek, öğrencilere fikirlerini –kendiliğinden oluşturdukları ve okulda öğrendikleri inançları– geliştirme ve sınama fırsatı verir. Bu süreç boyunca öğrenciler inançlarını daha tutarlı ve daha gelişmiş bir bakış açısıyla sentezleyebilirler.

Sokratik sorgulama, öğretmenlerin öğrencilerin söylediklerini ve düşündüklerini ciddiye almasını gerektirir: Ne demek istiyorlar, onlar için önemi nedir, diğer inançlarla ilişkisi nedir, bu nasıl sınanabilir, ne ölçüde ve ne şekilde doğru veya mantıklıdır. Sokratik

sorgulama, öğretmenlerin öğrencilerin söyledikleri hakkındaki meraklarını disipline edilmiş araştıran sorulara dönüştürmelerine olanak tanır. Öğretmenler yüksek sesle düşünerek, aynı anda öğrencilerin düşüncelerine olan ilgilerini ve saygılarını ortaya koyarlar ve öğrenciler için çözümleyici hamleleri modellerler. Verimli bir Sokratik tartışma, öğrencilere düşündükleri, duydukları ve okuduklarının anlamı ve doğruluğu ile ilgili aynı merak duygusunu aşılar ve disiplinli şekilde düşünmelerinin ve herkesin açıklama ve fikirlerini ciddiye almalarının beklendiği yönünde onlara açık bir mesaj verir.

Sokratik sorgulama, tüm düşüncelerin bir mantığı veya yapısı olduğu, parçası olduğu birbirine bağlı inançlar sisteminin küçük bir bölümünden daha fazlasını ifade etmeyen herhangi bir önermenin altında yatan düşünceyi yalnızca kısmen ortaya çıkaracağı fikrine dayanır. Sokratik sorgulamayı kullanmanın amacı şu ön kabullere dayanır: Tüm düşünceler varsayımları içerir; iddialarda bulunur veya anlam yaratır; etkiler ve sonuçlara yol açar; bazı şeylere odaklanır ve diğerlerini arka plana atar; bazı kavramları veya fikirleri kullanır ve bazılarını kullanmaz; amaçlar, konular veya sorunlarla tanımlanır; bazı gerçekleri kullanır veya açıklar, bazılarını kullanmaz; oldukça nettir veya net değildir; oldukça derindir veya yüzeyseldir; oldukça eleştireldir veya eleştirel değildir; oldukça ayrıntılıdır veya gelişmemiştir; oldukça tek taraflıdır veya çok taraflıdır.

Sokratik öğretim birçok şekilde olabilir. Sokratik sorular öğretmen veya öğrencilerden gelebilir. Büyük bir grup tartışmasında, küçük gruplarda, birebir ve hatta kendi kendine kullanılabilir. Farklı amaçları olabilir. Her durumda ortak nokta, birinin düşüncesinin araştıran ve harekete geçiren sorular sonucunda gelişmesidir. Soru soranların başkalarının inançlarını "denemesini", onları kabul etmenin ne anlama geleceğini hayal etmesini ve tersine inanmanın nasıl bir şey olduğunu merak etmesini gerektirir.

Bir öğrenci insanların bencil olduğunu söylerse, öğretmen yüksek sesle bu söylediğinin ne anlama geldiğini veya öğrencinin bir davranışın veya kişinin bencil olduğunu söylemekle neyi kastettiğini merak edebilir. Aşağıdaki tartışma, bencil ve bencil olmayan davranış kavramlarını netleştirmeye, bir kişinin bencil davranıp davranmadığını belirlemek için gereken kanıt türünü tanımlamaya ve baştaki genellemeyi kabul veya reddetmenin sonuçlarını ortaya koymaya yardımcı olmaktadır. Böyle bir tartışma, öğrencilerin cömertlik, motivasyon, zorunluluk, insan doğası, doğru ve yanlış gibi kavramlar üzerine kendi görüşlerini değerlendirmelerine olanak sağlayacaktır.

Bazı insanlar yanlış bir şekilde Sokratik bir tartışmanın herkese açık bir kargaşa olduğunu düşünür. Aslında, Sokratik tartışmanın ulaşılmak istenen kendine özgü hedefleri ve kendine özgü yolları vardır. Gerçekte, Sokratik sorgulama ile yönlendirilen herhangi bir tartışma –herhangi bir düşünce– yapılandırılmış ve disiplinlidir. Tartışma veya düşünme öğrencilerin düşüncesini belirsizden nete, mantıksızdan gerekçeli olana, örtük olandan açık olana, incelenmemiş olandan incelenene, tutarsız olandan tutarlı olana, ifade edilmemiş olandan ifade edilmiş olana getirmek üzere yapılandırılmıştır. Birinin bu tartışmaya nasıl katılacağını öğrenmesi için, başkalarının söylediklerini nasıl dikkatlice dinleyeceğini, neden ve kanıt aramayı, varsayımları farketmeyi ve onlar üzerinde düşünmeyi, imaları ve sonuçları keşfetmeyi, örnekleri, benzerlikleri ve itirazları aramayı, kısacası, gerçekten bilinenin ne olduğunu keşfetmeyi ve onu salt inanılandan ayırt etmeyi öğrenmesi gerekmektedir.

Öğrenci İnancının Kaynakları

Öğretim hakkında eleştirel düşünen bir öğretmen, öğrencilerin inancının iki kaynağı olduğunu farkeder: Öğrencinin kişisel deneyimleri, içe dönük düşünme ve akranları ve çevre ile etkileşiminin

sonucu olan inançlar; ve öğrencinin yetişkinler tarafından (evde ve okulda) verilen eğitimler sonucu öğrendiği inançlar.

İlki "gerçek" veya "uygulamalı" [*:operational*]* inançlar olarak adlandırılabilir. Bu inançlar, öğrencinin gerçek dünyasını, davranışlarının temelini, onu etkileyen değerlerin kaynağını tanımlar. Bunlar, öğrencinin dünyada olup bitenlere anlam vermesinden kaynaklanır. Bu inançlar, "haz ilkesine göre düşünme" denilen olgudan büyük ölçüde etkilenir. Bunlar büyük ölçüde benmerkezci, toplum merkezci, düşünülmemiş ve ifade edilmemiş olabilir. Üstelik bunlar öğrencilerin sahip olduğu inançların çoğunu temsil eder ve öğrencilerin davranışına rehberlik ederler.

İnsanlar pek çok şeye mantıksız nedenlerle inanırlar: Başkaları o inancı taşıdığı için, bazı arzular o inançla haklı çıkarılabildiği için, o inançla kendilerini daha rahat hissettikleri için, o inanç nedeniyle ödüllendirildikleri için, benlikleri o inançla özdeşleştiği için, o inancı desteklemezlerse başkaları tarafından dışlanabilecekleri için, o inanç başkalarını beğenme veya beğenmemeye ilişkin duygularını haklı çıkarmaya yardımcı olduğu için.

Elbette öğrenciler, kendiliğinden makul inançlar da oluştururlar. Dolayısıyla, öğrencilerin "uygulamalı" inançları benmerkezci, toplum merkezci ve mantıksız inançlarla birlikte mantıklı, makul ve akla yatkın inançları da içerir.

Bazı öğrenci inançları, ebeveynlerin ve öğretmenlerin inançlarıyla çelişir. Otorite ile olan bu çelişki nedeniyle, öğrenciler uygulamalı inançlarını nadiren Piaget'nin "bilinçli farkındalık" dediği olguya ulaştırırlar. Genellikle, öğrenciler kişisel deneyim yoluyla inanmaya başladıklarını, evde ve okulda yetişkinlerden "öğrendik-

* 'Uygulamalı': Yalnızca bilimsel olgulara ya da söze değil işlevselliğe ve uygulamaya dayanan, yapmakla, uygulamakla elde edilmiş olan gözlem, bilgi, deneyim. [Psikonet]

lerinden" ayırırlar. Bu iki inanç grubunu birbirinden ayrı tutarlar. Sonuç olarak, öğrenciler genelde okulda öğrendiklerini yaşam meselelerine ve sorunlarına uygulamazlar.

Doğal olarak, ikinci inanç kaynağı olan yetişkin otorite figürlerinden alınan eğitim, öğrencinin değil otoritenin gerçekliği yorumlamasına dayanır. Yetişkin düşüncesi önyargı, taraflılık, kendini aldatma, yanlış anlama ve benzerlerine dayalı olabileceği ve okulda öğrettiğimiz içerik kusurlu olabileceği için okulda öğretilenlerin akılcı ya da savunulabilir olduğu varsayılamaz.

Bu nedenle, öğrencilerin iki tür inancı da ifade etme ve aralarındaki uyum veya çelişkileri bulma fırsatına sahip olmaları önemlidir. Her iki inanç sisteminde öğrendiklerini birbirleri ile sentezlemek adına, sorunları kendi inanç sistemlerinde ve onlara yetişkinler tarafından sunulan inanç sistemlerinde tanımlama fırsatı verilmesi onlar için önemlidir. Bunu yalnızca karşılıklı olarak destekleyici ve öğrenci merkezli bir atmosferde yapabilirler.

Öyleyse, bu konuya ilgi duyan bir öğretmen, öğrencilerin inançlarını keşfedebilecekleri ve inceleyebilecekleri bir ortam yaratır. Bu tür öğretmenler inançlarını ifade etmekte zorlanan öğrencileri acele ettirmekten kaçınırlar. Onlara derin düşünme içeren bir tartışma için zaman tanırlar. Öğrencilerin inançları yüzünden birbirlerine saldırmalarına izin vermezler. Kendi inançlarını sorguladıkları için öğrencileri ödüllendirirler.Öğrencileri birçok bakış açısını düşünmeye teşvik ederler ve otorite figürleri tarafından onlara sunulan bakış açılarını (öğretmeninkiler dahil) sorgulamaya davet ederler. Öğrencilere kuşkulu görünen her şeyi sorgulamayı ve ardından düşünsel / aklî standartları kullanarak yanıtları değerlendirmeyi öğretirler. Bunu yapmanın etkili bir yolu, öğrencilerin inançlarını ortaya çıkarmalarına ve ardından inançlarını inandırıcılık açısından analiz etmelerine yardımcı olan disiplinli bir sorgulama süreci kullanmaktır.

Öğretmen, öğrencilerin yansıtıcı düşünme yoluyla uygulamalı inançlarını keşfedebilecekleri koşulları sağlamadıkça, bu iki inanç sistemi yaşamlarının farklı boyutlarında yer almaya devam edecektir. İlki, onların eylemlerini, özellikle de gizli eylemlerini kontrol edecektir; ikincisi ise sözcüklerini, özellikle de kamuya açık sözcüklerini kontrol edecektir. İlkini kendileri için, ikincisini ise başkaları için performans sergilerken kullanacaklardır. Öğretmenler, disiplinli sorgulama yoluyla, öğrencilerin bu iki düşünme biçimi içerisinde ve arasında bulunan çelişkileri farketmelerine ve bunlarla başaçıkmalarına, kendilerinin ve de başkalarının düşünce ve eylemlerindeki tutarsızlıkları, çifte standartları ve ikiyüzlülükleri keşfetmelerine ve süreç boyunca tarafsız şekilde eleştirel düşünmeyi geliştirmelerine yardımcı olabilirler.

Sokratik sorgulama için genel kurallar

Sınıfla birlikte düşünme

Sokratik bir tartışmayı yönetmenin teknik olarak iyi bir yolu yoktur. Bu nedenle, tartışmayı yönetirken sınıfla birlikte düşünmek için çabalamalısınız. Bunu yaparken tartışmanın her bir girdisini dikkatle dinlemeniz çok önemlidir. Bir öğrenci soruya yanıt verdiğinde, o öğrencinin söylediği şeyin tartışmaya ne tür ve ne ölçüde bir katkı sağladığını ciddi şekilde düşünmelisiniz. Ancak, bir yanıtın tartışmaya katkıda bulunması için yanıt açık olmalıdır. Öğrencinin ne söylediğini anladığınızdan emin olana kadar, öğrencinin yorumunun tartışmadaki yerini belirlemeye çalışmayın. Öğrencinin yorumunun nereye uyduğuna karar vermeden önce öğrencinin bakış açısını anlamaya çalışın.

Yanıt vermenin her zaman birçok yolu vardır

Unutmayın ki, bir kişi ne söylerse söylesin ya da ne düşünürse düşünsün, o kişinin düşüncesine yanıt vermenin birçok yolu vardır. Birkaç olası örnek şöyledir:

- ❑ Buna inanmaya nasıl başladınız?
- ❑ Bunu destekleyecek herhangi bir kanıtınız var mı?
- ❑ Deneyimlerinizdeki herhangi bir şey bunu gösteriyor mu?
- ❑ Söylediklerinizi doğru kabul edersek, ne gibi sonuçları olabilir?
- ❑ Birisi bu duruma nasıl itiraz edebilir?

Sessizce durmaktan ve düşünmekten çekinmeyin
Öğrencilerin söylediklerine yanıt vermek için acele etmeniz gerektiğini düşünmeyin. İyi düşünme, genellikle zaman alır. Kendinize ve öğrencilerinize ne söylendiği hakkında düşünmeleri için zaman verin. "Bunu iyice düşünmek için bir dakikaya ihtiyacım var", "Bu ilginç bir düşünce. Size sorduğumda bu konuya nasıl yanıt vereceğinizi düşünmeniz için her birinizin birkaç dakika ayırmasını istiyorum. Aslında buna yanıt olarak ne söyleyebileceğimi bulmak için benim birkaç dakika düşünmeye ihtiyacım var" gibi şeyler söylemeye hazırlıklı olun.

Tartışmanın kontrolünü elinizde tutun
Herhangi bir zamanda söz almış olan tek bir kişi olması ve herkesin onun ne söylediğine dikkat etmesi için tartışmada disiplini uyguladığınızdan emin olun. Her yorumu gereken önemi göstererek yapma konusunda onlara model olun. Öğrencilerden diğer öğrencilerin söylediklerini özetlemelerini isteyin. Öğrencilerin konuşmakta olan birinin sözüne basitçe atlamalarına veya sözünü kesmelerine izin vermeyin.

Tartışmanın nerede olduğunu düzenli olarak özetleyin: Hangi sorular yanıtlandı; hangi sorular henüz çözümlenmedi
Öğrencilerin, Sokratik tartışmalar, genellikle bir soruya ilişkin çok çeşitli bakış açılarını kapsadığı ve süreç boyunca çeşitli görüşler ortaya konduğu için, tartışmada nelerin gerçekleştirilip nelerin gerçekleştirilmediğini, nelerin çözüldüğünü ve nelerin halen çözümlenmesi gerektiğini görme konusunda yardıma ihtiyaçları vardır. İşte burada devreye siz girersiniz. Düzenli aralıklarla, o an'a kadar tartışmada nelerin yanıtlanmış olduğunu ve nelerin halen yanıtlanmamış olduğunu özetleyin. Veya önce bir öğrenciden nelerin çözümlendiğini ve nelerin halen yanıtsız kaldığını özetlemesini isteyin. Sonra, dışarıda bırakıldığını düşündüğünüz noktalar olursa özetlersiniz.

Kendinizi bir tür düşünsel orkestra şefi olarak düşünün
Tartışma lideri olarak düşünsel bir orkestra şefi gibi çalışıyorsunuz. Bir melodinin ortaya çıkmasını sağlıyorsunuz, kakofoni değil. Herkesin konuyu takip etmesini, kimsenin kimseyi bastırmamasını, tartışmanın özünün korunmasını sağlıyorsunuz. Sorularınız tartışmaya disiplin ve düzen getiriyor.

Ele alınan sorunun kontrolünü elinizde tutun
Herhangi bir andaki düşünceler, ele alınan soru tarafından yönlendirildiği için, tartışmayı yönlendiren kişinin soru soran kişi olduğunun farkında olun. Bu nedenle, tartışma sırasında sorulan soruların kontrolünü elinizde tuttuğunuzdan emin olun veya öğrencilerin soru sormasına izin vermeye karar verirseniz soruların ele alınmasını nasıl yönlendireceğinizi bulun. Bir soruya yanıt olarak söylenen ve yapılan şeyin tüm tartışmayı ilerletmesini ve üst düzey soruların sorulmasını sağlayarak tartışmanın kontrolünü elinizde tutun.

Sokratik diyalogdaki ortak sesten öğrendiklerini davranışlarını yönlendiren kişisel iç sese dönüştürmeleri konusunda öğrencilere yardımcı olun

Zihin için eleştirel düşünmenin sesi ne ise, sınıf için Sokratik tartışma lideri odur. Her iki durumda da sorular aracılığıyla dikkatli şekilde düşünmeye odaklanan bir sestir. Sokratik diyalog ortak bir ses yaratır. Sonuç olarak, öğrencilerimizin bu ortak sesi açık ve disiplinli bir şekilde sorgulayan bir iç ses olarak içselleştirmelerini isteriz. Onlardan kendi varsayımlarını, çıkarımlarını ve sonuçlarını Sokratik olarak sorgulamalarını, günlük olarak temel düşünce kalıplarına araştırıcı soruları dahil etmelerini, düzenli olarak düşüncelerinin üstüne düşünmelerini, sorgulamadan vermeye yatkın oldukları yanıtları olağanlıkla sorgulamalarını isteriz.

Ne zaman yüksek sesle düşüneceğinize karar verin

Sokratik sorgulama yeteneklerinizi geliştirdikçe, kendinizi birçok yönü merak ederken bulacaksınız. Bununla birlikte, çoğu zaman bu merakların ne kadarını öğrencilerinizle paylaşmanız gerektiği konusunda kararsızlık yaşayacaksınız. Onları bunaltmayı kesinlikle istemezsiniz. Ne onların kafasını karıştırmayı ne de onları bir anda çok fazla yöne götürerek liderlik etmeyi istemezsiniz. Öyleyse, meraklarınızı ne zaman bir soru şeklinde açığa çıkarmalısınız ve onları ne zaman zihninizin mahremiyetinde tutmalısınız? Bu sorulara yanıt vermenin herhangi bir kalıp formülü veya yöntemi olmamakla birlikte, bu konuda bazı yol gösterici ilkeler vardır:

- ❑ Sınayın ve öğrenin. Bazı soruların istenen sonucu sağlamamasında yanlış bir şey yoktur. Her zaman öğrencilerin düşüncesini en iyi şekilde harekete geçirecek soruları kesin olarak tahmin edemezsiniz. Bu yüzden sorgularken deneme yanılma yapmaktan korkmayın.
- ❑ Öğrencilerin deneyimleri ve ihtiyaçları ile bağlantı kurun. Soruları oluştururken, akademik malzemeyi öğrencilerin deneyimlerine bağlamaya odaklanın. Mümkün olan yerlerde, öğrencilerin sezgisel olarak buldukları örnekleri kullanın. Sorgulama düzeyini öğrencilerin beceri düzeyi ile eşleştirin.
- ❑ Sabırlı olun. Öğrenciler bir soruya yanıt vermezse, bekleyin. Eğer hâlâ yanıt vermezlerse, soruyu yeniden ifade edebilir veya daha basit sorulara ayırabilirsiniz.

Sorduğunuz soruların düzeyi, öğrencilerin düşünme ve beceri düzeyiyle eşleşmelidir. Öğrencilerin tartışmaya hemen ısınacağı varsayılmamalıdır. Bununla birlikte, uygun şekilde kullanıldığında Sokratik sorgulama neredeyse her sınıf düzeyinde bir biçimde uygulanabilir.

4 Öğretim, Düşünme ve Öğrenmede Soruların Rolü

Artık Sokratik sorgulama teknikleri ve herhangi bir Sokratik diyalogu zenginleştiren eleştirel düşünme kavramları anlaşıldığına göre, bu rehberin son iki bölümünde Sokratik sorgulama kavramının esasını ortaya koyacağız. Kavramımızı biçimlendiirken şunlara dikkat çekiyoruz:

1. İlk olarak, soru sormanın eğitimli kişilerin zihninde oynadığı önemli rolü ve (dolayısıyla) sorgulamayı öğretim sürecinin merkezine yerleştirmenin önemini tartışıyoruz.
2. Sokrates'in felsefesini ve soru sorma uygulamalarını özetleyerek, Sokratik yöntemin tarihsel kökenlerini gözden geçiriyoruz.
3. Eleştirel düşünme kuramının Sokratik sorgulama sürecine katkısına vurgu yaparak, Sokrates tarafından kullanılan diyalektik yöntemi eleştirel düşünme ile ilişkilendiriyoruz. Diğer bir deyişle, eleştirel düşünme kavramlarının Sokratik sorgulamaya uygulanmasını göstererek, Sokratik sorgulama yöntemini genişletiyoruz.

Soru soran öğretmen

Dünyayı ve içindeki her şeyi sorular aracılığıyla anladığımız için öğrencinin zihin gelişimiyle ilgilenen herhangi bir öğretmen, öğretim ve öğrenmede soruların rolüyle de ilgilenmelidir. Ana fikirleri ve akademik disiplinleri sorular sayesinde anlarız. Düşünsel / aklî hedeflerimizi ve amaçlarımızı sorular yoluyla ifade ederiz. Sorular sayesinde yüzeysel ya da derin şekilde düşünürüz.

Eleştirel düşünmeyi teşvik etmek istiyorsak, eleştirel düşünmeye elverişli bir ortam yaratmalıyız. Sınıf ve okul ortamında, eleştirel düşünmeye ilişkin değerlerin (doğruluk, açık fikirlilik, empati, özerklik, akılcılık ve özeleştiri) teşvik edildiği ve ödüllendirildiği küçük bir eleştirel toplum yaratmalıyız. Böyle bir ortamda, öğrenciler sorularını tanımlama ve çözmede zihinlerinin gücüne inanmayı öğrenirler. Düşüncelerinin etkili olduğuna inanmayı öğrenirler. Onlar için düşünmek korktukları bir şey olmaz. Otoriteler, onlara "doğru" yanıtları söyleyenler değil, kendi yanıtlarını bulmaları konusunda teşvik ve yardım eden ve zihinlerinin güçlü kaynaklarını keşfetme konusunda onlara cesaret verenlerdir. Hem kendilerinin hem öğretmenlerinin sorduğu sorular, sınıfta olan her şeyin önünde ve merkezinde yer alır.

Herhangi bir eleştirel düşünme modelinde öğretmen, bir hatipten çok, bir sorgulayıcıdır. Öğretmen anlamları araştıran, gerekçeleri ve kanıtları keşfeden, değerlendirmeyi kolaylaştıran, tartışmaların karmaşıklaşmasını önleyen, başkalarının söylediklerini dinlemeye teşvik eden, yararlı karşılaştırmalara ve çelişkilere işaret eden, zıtlıkların ve tutarsızlıkların altını çizen ve ima ve sonuçları ortaya çıkaran soruları nasıl soracağını öğrenir. Kendini eleştirel düşünmeye adamış öğretmenler, eğitimin temel amacının öğrencilere nasıl öğreneceklerini öğretmek olduğunun farkındadır. Öğretilebilecek olandan daha fazla ayrıntı olduğundan ve öğren-

cinin hangisine ihtiyacı olacağını tahmin etmek mümkün olmadığından, öğretmenler temel konular ve sorunlar hakkında düşünmeye vurgu yapar. Böylelikle, ayrıntılar sorulara çözüm üretme sürecinin gerekli bir parçası olarak öğrenilir ve bu nedenle işlevsel ve yararlıdır.

İçeriği, gerçek yaşamla bağlantılı sistemler olarak anlamak

Nasıl öğrenileceğini öğrenmeyi teşvik eden ve konular ve sorunlar aracılığıyla akıl yürütme araçlarına odaklanan öğretmenler, öğrencilere yaşamlarının geri kalanında kullanabilecekleri bilgileri edinmeleri konusunda yardımcı olurlar. Bu tür öğretmenler, alan ayırımlarının gelişigüzel ve kolaylık için olduğunu farkeder, çünkü günlük yaşamın en önemli sorunları nadiren düzenli bir şekilde bir alan ayrımına dahil edilebilir ve bir durumu tam olarak anlamak genellikle bir bilgi sentezi ve çeşitli konulara ilişkin kavrayış gerektirir. Bu nedenle, bir konunun derinlemesine anlaşılması, başka konuları da anlamayı gerektirir. (Örneğin, tarihle ilgili bir soruya psikoloji, sosyoloji ve benzerleri içerisinde yer alan konu ile ilişkili soruları sormadan ve yanıtlamadan yanıt verilemez).

Öğrenciler bilginin, kanıtların ve akıl yürütmenin değerini, okul dışındaki günlük yaşam sorunlarını çözmedeki önemli getirilerini deneyimleyerek keşfederler. Diğer bir deyişle, okulda öğrendikleriyle, yaşamlarını nasıl yaşadıkları arasındaki bağlantıyı görmeleri gerekir.

Öğretmen, hepimizin karşılaştığı evrensel sorunların bilincinde olarak, her öğrenciyi önemli sorulara mantıklı çözümler bulması için cesaretlendirmelidir. Bu sorular şu şekilde olabilir:

> Ben kimim? Dünya gerçekten neye benziyor? Ailem, arkadaşlarım ve diğer insanlar neleri sever? Nasıl olduğum gibi biri oldum? Neye inanmalıyım? Niye buna inanmalıyım? Somut seçeneklerim neler? Gerçek arkadaşlarım kimler? Kime güvenmeliyim? Düşmanlarım kimler? Düşmanım olmaları gerekir mi? Dünya nasıl olduğu duruma geldi? İnsanlar nasıl oldukları gibi oldular? Dünyada gerçekten kötü insanlar var mı? Dünyada gerçekten iyi insanlar var mı? İyi ve kötü nedir? Doğru ve yanlış nedir? Nasıl karar verebilirim? Neyin adil olduğuna, neyin adil olmadığına nasıl karar verebilirim? Başkalarına karşı nasıl adil olabilirim? Düşmanlarıma karşı adil olmak zorunda mıyım? Yaşamımı nasıl sürdürmeliyim? Hangi haklara sahibim? Sorumluluklarım neler?

Kişisel özgürlüğe ve kendisi için düşünmeye inanan bir öğretmen, öğrencileri yanıtı önceden belli olan sorularla beslemez. Öğrenciler, tüm yanıtların gelişigüzel ve yalnızca bir görüş meselesi olduğuna inanmaya teşvik edilmemelidir. Öğrenciler, düşünsel / aklî becerilerini geliştirmek için düşünmeyi kullanarak konuları kavramaya çalışmalıdır. İçeriğin, disiplin içerisindeki sorularla doğal olarak bağlantılı olduğunu anlamalılardır, disiplin içerisinde düşünmeyi öğrenirlerse sorular onlar için bir araştırma kaynağı durumuna gelir. Dahası, beceri ve disiplini kullanarak sorular yoluyla akıl yürütmeyi öğrenmelilerdir. Öğretmen süreci modelleyerek, araştıran soruları sorarak ve onları da aynı şeyi yapmaya teşvik ederek öğrencilerin araştırma becerilerini geliştirmelidir. Ne öğrenci, ne de tartışma öğrenciye mantıklı gelmeyen sonuçlar için zorlanmalıdır.

Bu nedenle, derin öğrenmeyi teşvik etmeye çalışan öğretmenler, öğrettikleri konular hakkında eleştirel düşünmelidir. Aşağıdakilere benzer soruları düzenli olarak sormalıdır:

Bu konuya ilişkin en temel ve en önemli fikir ve beceriler nelerdir? Bu alanın uygulayıcıları neler yaparlar? Nasıl düşünürler? Öğrenciler niçin bu konuya aşina olmalıdır? Bu konu iyi eğitimli biri ve sıradan bir vatandaş için ne işe yarar? Bu kullanımlar öğrenciler için nasıl açık ve somut duruma getirilebilir? Çeşitli konu alanları nerede örtüşür? Her bir konunun araçları ve kavrayışları birinin diğerlerini anlamasına nasıl etki eder? Birinin dünyadaki yerini anlamasına nasıl etki eder?

Öğretimdeki sorunlardan biri, öğretmenlerin "bağlantılı düşünme" yerine "kapsamı" gereğinden fazla vurgulama eğiliminde olmalarıdır. Bunun nedenlerinden biri, öğretim içeriğinde soruların rolünü tam olarak kavramamalarıdır. Bunun sonucu olarak, yanıtların sorulardan bağımsız olarak öğretilebileceğini varsayarlar. Aslında, sorular mevcut bilgilere öylesine gömülü durumdadır ki, tüm açıklamaların –şu ya da bu nedeni ortaya koyan tüm ifadelerin– sorulara verilen üstü kapalı yanıtlar olduğu gerçeği neredeyse hiç farkedilmez. Örneğin, suyun 100 derecede kaynadığı ifadesi, "Su hangi santigrat derecede kaynar?" sorusunun yanıtıdır. Dolayısıyla, ders kitabındaki her açıklayıcı ifade, bir soruya verilen yanıttır. Bu nedenle tüm ders kitapları, her ifadeyi bir soruya dönüştürerek soru soran bir yöntemle yeniden yazılabilir. Bildiğimiz kadarıyla bu şimdiye kadar hiç yapılmadı. Bu yalnızca öğretimde sorulardan çok, yanıtların ayrıcalıklı bir konumu olduğunun değil, öğretmenlerin öğrenme sürecinde soruların önemini yanlış yorumladıkları gerçeğinin de bir kanıtıdır. Günümüz öğretiminde çoğunlukla, disiplinlerin merkezinde bulunan soruların çoğu, belirsiz bir "yanıtlar" selinin içine gömülü durumdadır.

Sorular tarafından yönlendirilen düşünme

Gerçekten de düşünme, yanıtlar değil sorular tarafından yönlendirilir. Fizik veya biyoloji gibi bir alanın temelini atanlar tarafından hiç soru sorulmamış olsaydı, o alan daha en baştan hiçbir şekilde gelişmezdi. Dahası, her alan bir düşünme sürecinin itici gücü olan yeni sorular üretildiği ve ciddiye alındığı sürece varlığını korur. Herhangi bir şeyi derinlemesine düşünmek veya yeniden düşünmek için düşünceyi harekete geçiren sorular sorulmalıdır.

Sorular ödevleri tanımlar, sorunları ifade eder ve konuları betimler. Yanıtlar ise, genellikle düşünceye tam bir durma sinyali verir. Bir yanıt ancak başka bir soruya yol açtığı sürece, düşünce varlığını sürdürebilir. Bu nedenle, öğrenciler yalnızca soruları varsa gerçekten düşünür ve öğrenir. Öğrencilerden yalnızca herhangi bir konu hakkında ilk soru listesinden üretilen tüm sorular dahil olacak şekilde, sorabilecekleri tüm soruları listelemelerini isteyerek bir sınav yapmanız mümkündür. Öğrencilerden soruları listelemelerini ve bu soruların önemini açıklamalarını isteyerek onları sınava tâbi tutmuyor olmamız, yine sorulardan soyutlanmış olan yanıtlara verdiğimiz ayrıcalıklı statünün bir kanıtıdır. Yani biz daha fazla soru üretmek için değil, yalnızca düşünmeyi durduran yanıtlar almak için soru sorma eğilimindeyiz.

Öğrencilerden hatırlamaları gereken sonsuz bir içeriği öğrenmelerini istemek (yani hatırlanması gereken açıklayıcı cümleler) ne yazık ki zaten hareketsiz olan bir araçta tekrar tekrar frene basmaya benzer. Bunun yerine, öğrencilerin düşünsel motorlarını çalıştıracak sorulara ihtiyaçları vardır. Onların, düşüncelerini ilerletmek için bizim sorularımızdan yeni sorular üretmeye ihtiyaçları vardır. Düşünme ilerlemediği sürece yararsızdır ve üstelik sorduğumuz sorular düşüncemizin hangi yöne gideceğini belirler.

Derin sorular bizi meselenin özüne inmeye yönlendirir ve karmaşanın üstesinden gelmeye zorlar. Amaca yönelik sorular ödevimizi tanımlamamızı sağlar. Bilgiye yönelik sorular hem bilgi kaynaklarımıza hem de bilgimizin niteliğine bakmamızı sağlar. Yoruma yönelik sorular bilgiyi nasıl organize ettiğimizi veya ona nasıl anlam verdiğimizi incelememizi sağlar.

Varsayıma yönelik sorular doğru olarak kabul ettiğimiz şeyleri incelememizi sağlar. Dolaylı anlatıma yönelik sorular düşüncemizin nereye gittiğini izlememizi sağlar. Bakış açısına yönelik sorular kendi bakış açımızı incelememizi ve konu ile ilişkili diğer bakış açılarını dikkate almamızı sağlar.

İlgililiğe yönelik sorular neyin konu ile ilgili olduğunu neyin olmadığını ayırt etmemizi sağlar. Doğruluğa yönelik sorular doğruluğu ve uygunluğu değerlendirmemizi ve sınamamızı sağlar. Kesinliğe yönelik sorular ayrıntılar vermeyi ve özgül olmayı sağlar. Tutarlılığa yönelik sorular çelişkiler yönünden düşüncemizi incelememizi sağlar. Mantığa yönelik sorular tüm düşüncelerimizi nasıl biraraya getirdiğimizi gözden geçirmemizi ve mantığa uygun bir sistem içerisinde her şeyin anlamlı bir şekilde biraraya geldiğinden emin olmamızı sağlar.

Ne yazık ki, çoğu öğrenci bu tür düşünceyi harekete geçiren soruların neredeyse hiçbirini sormamaktadır. "Bu sınava dahil olacak mı?" gibi düşünmeme arzusunu ortaya koyan cansız sorulara bağlı kalma eğilimindelerdir. Çoğu öğretmen de kendi soruları ve yanıtlarını üretmemektedir. Kendi konularını derinlemesine ya da yeniden düşünmekle ciddi bir şekilde meşgul değillerdir. Daha çok, genellikle bir ders kitabında yer alan başkalarına ait soruları ve yanıtları yayan kişilerdir.

Bir içerik alanına ilişkin düşünmenin, yalnızca öğretmenler ve öğrenciler o içeriğe ilişkin sorular oluşturduğunda başlayacağını

kendimize sürekli olarak hatırlatmalıyız. Soruların olmaması kavrayışın olmaması demektir. Yüzeysel sorular yüzeysel bir kavrayış demektir.

Genellikle çoğu öğrencinin sorusu yoktur. Sadece sessizce oturmakla kalmazlar, zihinleri de sessizdir. Bu nedenle, sordukları sorular yüzeysel ve yetersiz olma eğilimindedir. Bu, öğrenmekte oldukları varsayılan içeriğe ilişkin çoğu zaman derinlemesine düşünmediklerini gösterir.

Öğrencilerimizin zihinlerinde üretken ve etkili düşünmenin oluşmasını istiyorsak, onları başka sorulara yönlendiren sorularla düşünmeye teşvik etmeliyiz. Önceki öğretimlerin, onların düşüncelerine yaptıklarını gidermeliyiz. Onların büyük ölçüde yavaş işlemeye başlamış olan zihinlerini canlandırmalıyız. Öğrencilerimize "yapay biliş" (yapay solunumun düşünsel / aklî eşdeğeri) diye adlandırılabilecek olanı vermeliyiz.

Öğrencilerin, soru sorma yetileri geliştikçe, bir düşüncenin aslında hiçbir zaman "tamamlanmış" olmadığını ve her zaman daha fazla gelişime açık olduğunu öğrenmeleri önemlidir. Düşünceyi anlamanın da sonu yoktur. Bu kavrayış sayesinde, öğrencide düşünsel aklî alçakgönüllülük ve insan düşüncesinin ve kavrayışının sınırlarına ve (sorularla yönlendirilen) düşünmenin her zaman şu veya bu şekilde gelişmekte olduğuna ilişkin farkındalık ortaya çıkar. Temelde, düşünme asla tamamlanamaz.

Bu yüzden, sağlıklı bir zihinde sorgulama asla bitmez. Sorular dönüştürülür ve zenginleştirilir. Düşünenler tatmin olup duruncaya kadar düşünmeyi sürdürürler. Yanıtlar sadece anlık dinlenme yerleridir. Bitmiş değillerdir. Her zaman, halen izlenebilecek sınırsız sayıda olası düşünme yolu vardır.

5 Sokrates, Sokratik Yöntem ve Eleştirel Düşünme

İyi bir sorgulama ve dolayısıyla iyi bir düşünme için sorgulama araçlarına ihtiyacımız vardır. Nasıl sorgulayacağımızı bilmemiz gerekir. Düşüncemizi verimli ve üretken yanıtlara yönlendiren verimli ve üretken sorular sormamızı sağlayacak araştırma becerilerine ihtiyacımız vardır. Kısacası, Sokratik sorgulama becerilerine ihtiyacımız vardır.

Bu bölümde, disiplinli ve sistematik bir soru sorma yöntemi olan Sokratik sorgulama kavramını inceliyoruz. Öncelikle, Batı felsefesinin kurucusu olarak kabul edilen Yunan filozof Sokrates (İÖ y.470–399) tarafından geliştirilen ve ortaya konan Sokratik yöntemin tarihsel köklerine odaklanıyoruz. Daha sonra, eleştirel düşünmeyi tanımlıyoruz ve etkili bir Sokratik sorgulamada eleştirel düşünmenin önemini açıklayarak eleştirel düşünmenin Sokratik sorgulama ile ilişkisini ortaya koyuyoruz.

Sokratik sorgulamanın bir tanımı

Sokratik sorgulama kavramını ortaya koymak için öncelikle birkaç ilişkili tanımı gözden geçirelim. Daha sonra bu tanımlara ilişkin kavrayışları biraraya getireceğiz. Sokratik diyalog ve diyalektik terimleri genellikle birbirinin yerine kullanılır. *Webster's New World Dictionary Second College Edition*' (1986) içerisinde yer alan aşağıdaki iki tanıma bakalım:

Sokratik yöntem: Sokrates tarafından kullanılan, yanıt veren kişiyi kaçınılmaz olarak soru soranın öngördüğü mantıklı bir sonuca yönlendiren bir dizi kolay yanıtlanan sorunun sorulmasını içeren, diyalektik öğretim veya tartışma yöntemi.

Diyalektik: Genellikle soru ve yanıt yöntemiyle, görüş veya düşünceleri, onların geçerliliğini belirlemek için, mantıklı bir biçimde inceleme sanatı veya uygulaması.

Şimdi, *'Webster's Encylopedic Unabridged Dictionary of the English Language'* (1989) içerisinde yer alan aynı terimlere bakalım. Göreceğiniz üzere, bu terimler çok az farklı bir açıdan ele alınmıştır:

Sokratik yöntem: Sokrates'in uyguladığı gibi, örneğin bir öğrencinin zihnindeki gibi örtük bir fikri geliştirmek için veya örneğin karşıt görüşteki birinin kabullerini ortaya çıkarmak için, bir önermenin doğruluğunu belirlemek amacıyla soruların kullanılması.
Diyalektik: Bir kuram veya düşüncenin doğruluğunu araştırmada kullanılan mantıklı tartışma sanatı veya uygulaması.*

---

* **Diyalektik** (Yun. 'dialetike'): Diyalog (Yun. 'dialogos') sözcüğüyle de bağlantılı olarak Antikçağ'dan günümüze bilim ve felsefe tarihinin en önemli kavramı olan bu sözcük, kitabın ilerleyen sayfalarında birçok kez karşımıza çıkacak. Ancak diyalektik, aradan geçen yaklaşık 2500 yıllık süreçte, değişen dünya ve yaşam koşullarında; diyalektiğin 'babası' kabul edilen Heraklitos, Sokrates, Platon, Aristoteles, Pisagor, Zenon, G. Bruno, J.J. Rousseau, D. Diderot, I. Kant, R. Descartes, B. Spinoza, G.W. Hegel ve nihayet K. Marx ve F. Engels gibi filozof ve düşünürlerce farklı yorumlanmış ve zaman zaman birbirine karşıt ama bir sonrakinin oluşumuna ve gelişimine öncülük eden görüşler öne sürülmüştür.

Antikçağ'da, tez ve antitezin öne sürülmesiyle iki kişi arasında belirli bir konuda ortak noktalara ulaşılması, böylelikle tez'den sentez'e geçiş süreci olarak insan-merkezli kullanılan diyalektik kavramı, sonraki yüzyıllarda başta gökbilim ve kozmoloji (evrendoğum), biyoloji (evrim kuramı), fizik ve psikoloji olmak üzere pek çok bilim dalındaki yeni kuramlar, gelişmeler, keşifler ve bulgularla başka yönlere evrilmiştir. Günümüzde diyalektiği, değişmeyen / değiştirilemeyen bir 'evrensel insan-doğa ilişkisi yasası' olarak tanımlamak mümkündür.

Bilimsel çağdaş 'diyalektik', maddenin gelişimini yöneten yasalar ile 'bilme yasaları'nı tarihsel ve evrensel gerçeklerle tümleşik biçimde organik bir bütün olarak ele alır: Yaşamdaki soyut ve somut her şey karşıtıyla anlamlıdır ('düalite ilkesi' ve 'zıtların birliği'); her şey birbiriyle kesin-ilişki ve kesin-denge içerisindedir; 'şeyler' (doğa- insan-nesne) sürekli hareket halindedir; gelişir, ilerler ve karşıtına dönüşür, sonra karşıtın karşıtına dönüşür. Ancak bu bir tersine/geçmişe dönüş değil, bir helezonun sarmallarındaki gibi dikey bir ilerleyiş, gelişimdir. Her seferinde aynı noktadan geçilir ama sarmalın bir üst ve yeni-değişik kıvrımından geçmek üzere... [Psikonet]

Sokratik yöntemin bu ikinci tanımında daha fazla açıklama gerektirebilecek en az iki önemli kavram bulunmaktadır. Yine, *'Webster's Encylopedic Unabridged Dictionary of the English Language'* (1989) içerisinde yer alan aşağıdaki tanımlara bakalım:

> **Örtük** [*Latent*]: Mevcut, ancak görülebilir, açık veya gerçekleşmiş değil; gizli olarak mevcut olan.
>
> **Önerme** [*Proposition*]: Tartışma veya açıklama için ortaya koyulan veya iddia edilen herhangi bir anlatım; bir şeyin doğru veya yanlış olarak nitelendirilebilmesi için ona ilişkin iddia edilen veya reddedilen bir ifade.

Tüm bu tanımları dikkate aldığımızda, Sokratik sorgulamayı şu şekilde tanımlayabiliriz:

Aşağıdakilerden birini veya birkaçını hedefleyen, Sokrates tarafından ortaya koyulan (Atina, İÖ 3. ve 4. yüzyıl) soru sorma ve yanıt arama sanatıdır:

1. Bir kuram veya düşüncenin doğruluğunu araştırmak.
2. Zihinde var olan ancak henüz geliştirilmemiş veya gerçekleştirilmemiş bir düşünceyi ortaya çıkarmak ve geliştirmek.
3. Yanıt vereni, soru soran tarafından öngörülen veya öngörülmeyen, mantıksal veya geçerli bir sonuca götürmek.
4. Karşıt görüşe sahip biri tarafından öne sürülen, doğruluğu veya yanlışlığı sonradan araştırılabilecek bir açıklama veya sonuca ilişkin kabulü ortaya çıkarmak.

Sokrates hakkında

Bu tanımı akılda tutarak, özellikle sorgulamaya yönelik yetenek, beceri ve eğilimlerine odaklanarak, kısaca Sokrates'in yaşamına bakalım. Bu, Sokratik yöntem olarak bilinen diyalektik sorgulama yönteminin ana hatlarını ortaya koymamızı sağlayacaktır.

Sokrates, öğretmenin ve öğrenmenin en iyi yolunun disiplinli ve titiz sorgulamadan geçtiğine inanan bir Antik Yunan dönemi filozofu ve öğretmeniydi. O, başka bir deyişle, insanların neye inanacakları ya da ne yapacakları söylendiğinde değil, neye inanmanın ya da neyi yapmanın en mantıklı olduğu konusunda sorgulama yoluyla onlara rehberlik edildiğinde en iyi şekilde öğrendiklerini düşünürdü. O, sorgulamayı sıklıkla, insanların inandıklarını söyledikleri şeye aslında inanmadıklarını (çünkü "inançları" davranışlarıyla çelişmekteydi) ya da inandıklarını söyledikleri şeyin kavramsal olarak geçersiz veya mantıksız olduğunu görmelerine yardımcı olmak için kullanırdı.

Sokrates, insanların akılcı bir yaşam sürmek için ihtiyaç duydukları disiplinli sorgulama yöntemini örneklemek için başkalarını sorgularken, genellikle hem öğretmen hem de öğrenci rolünü üstlenirdi. Şunun üzerinde düşünün:

> Sokrates, adalet, cesaret veya benzerlerinin ne olduğunu bildiğini düşünen biriyle bir tartışmaya katılarak felsefe yaptı. Sokrates'in sorgulaması altında, (ikisinden) hiçbirinin bunları bilmediği netlik kazandı ve Sokrates'in bu kişi tarafından kabul veya reddedilecek sorgulayıcı önermelerde bulunmasına ilişkin yeni bir işbirliği çabası içine girdiler. Sorunu çözmede başarısız oldular, ancak artık bilgi eksikliklerinin farkında olarak, mümkün olduğunca araştırmayı sürdürme konusunda anlaştılar. Sokrates'in soru ve yanıt sorgulamalarının yer aldığı bu tartışmalar veya "diyalektik", Sokratik mirasın esas özüdür.*

Sokrates, ona muhalif olanların üstesinden gelirken de, sorduğu sorulara yanıt arama yoluyla akıl yürütmelerinin mantıksız, hatalı ya da gerekçesiz olduğunu ortaya koyarak sorgulamayı kullandı.

---

* *'Encylopedia of Philosophy'* [Felsefe Ansiklopedisi], s. 483, Baş Editör Paul Edwards, MacMillan Publishing Co., 1972, New York.

Sokrates, temelde akıl yürütmenin doğruluğuyla, herhangi bir durumda gerçeğe daha fazla yaklaşma ile ilgilenirdi. O, sonuçlara ulaşmaktan çok, ona göre sorgulama süreci olan öğrenme süreci ile daha çok ilgiliydi. Karmaşıklıkları, düzensizlikleri, zihin karışıklığını ve belirsizlikleri iyi bilirdi. Keskin zekası, münazara ve tartışmaları sorularla geliştirme yöntemi, zihnini açmaya yönelik bitmez tükenmez görünen enerjisi ve başkalarının da aynısını yapmasına yardım etmesi ile bilinirdi.

Sokrates'e ait olan hiçbir yazılı eser olmadığı için, onun düşünceleri veya felsefesi hakkında ilk elden çok az şey bilmekteyiz. Onun hakkında bildiklerimiz (hem yaşamı boyunca hem de ölümünden sonra, Sokrates hakkında yazan birçokları olsa da), aslında onun iki öğrencisi olan, Platon (İÖ y.428–y.348) ve Ksenefon (İÖ 431–354) çalışmalarından günümüze ulaşıyor.

Sokrates, İÖ 399'da Atina'da, iki nedenle suçlandı, yargılandı ve sonunda ölüm cezasına çarptırıldı:

1. Devlet tarafından onaylananların dışında tanrılar olduğunu ileri sürmek ve bunlara inanmak. (Bazıları Sokrates'i ateizmle suçlasa da, tüm kanıtlar ters yönü işaret ediyor, Sokrates'in ölümden sonra bir yaşama inanması gerçeği de bunu kısmen kanıtlamaktadır.)
2. Gençleri kötü yola sürüklemek (düşünsel / aklî gelişimlerini destekleyerek ve onları statükoyu sorgulamaya teşvik ederek).

Sokrates'in felsefesini ve etkisini anlamak için, "Sokrates gerçekte Devlet için ne ölçüde bir tehditti?" sorusunu dikkate almak gerekir.

> Sosyal bir güç olarak Sokrates'ten korkulmasının makul nedenleri vardı. Erdem (yapabileceğinin en iyisini yapma ve akılcı bir hayat yaşama konusunda mükemmellik), eğitim ve devletin aynı görüntü altında birleştiği bir yerde, genelgeçer kabulleri eleş-

tiren bir öğretmen devrimci niteliktedir. Sokrates yalnızca "Erdem nedir?" ve "Onu kimler öğretir?" gibi temel soruları açıkça gündeme getirmekle kalmadı, aynı zamanda tanınmış öğretim yöntemi temsilcilerinin itibarını sarsarak ve bir sorgulama ve kuşku duyma ortamı yaratarak, muhafazakâr zihinler tarafından otoriteyi sarsma tehlikesi yaratmak ve devlet geleneğinin güvenilirliğini azaltmakla suçlandı. Ayrıca, Sokrates'in sahip olduğu değerler, maddi zenginlik ve refaha kayıtsızlığı ve arzu ve hırstan uzak olması ne yaptıklarını veya hangi ilkelerden ödün verdiklerini bilmeyen tüm kurumların ve politikacıların canlı bir eleştirisiydi (s. 482). Sokrates belki de Yunan düşünce tarihinin en özgün, en etkili ve en çok tartışılan kişiliğidir... O, kuşkusuz toplumun ileri gelenlerini yakından tanırdı, ama sosyal statüye saygı duymazdı... maddi eşyaların ve kendi basit ihtiyaçlarının önemsizliğine ilişkin görüşlerine uygun şekilde göreli bir yoksulluk düzeyine düştü. İlkelerinden ödün vermeyi reddederek, onu dine saygısızlıkla yargılayan mahkemeye bilinçli bir şekilde karşı çıktı ve önlenebilir bir ölüm cezasını çabuklaştırdı.*

Sokrates'in ortaya koyduğu düşünsel/aklî erdemler

Sokrates'in sürekli olarak ortaya koyduğu, yalnızca yıllarca sürdürülen uygulama ile geliştirilebilecek düşünsel/aklî erdemleri veya özellikleri bilmek önemlidir. Bunların ilki ve belki de en önemlisi, onun çok bilgili alçakgönüllülüğün yaşayan bir örneği olmasıdır. O bilgisinin sınırlarının kesin olarak farkındaydı ve bu sınırları başkalarına göstermek konusunda –insanda nadir görülen bir nitelik– oldukça rahattı. Aslında, zayıf yönlerini bir güç olarak, anlamanın ilk adımı olarak görürdü. Bununla birlikte Sokrates, insanların akıldışı davranışlarının birincil nedeninin akılcı davranma yöntemi hakkında bilgi sahibi olmamaları olduğuna inanırdı. İngiliz düşünür, mantıkçı, matematikçi ve tarihçi Bertrand Russell (1872-1970) 'Batı Felsefesi Tarihi' adlı kitabında bu konuda şu yorumu yapar:

* *Encylopedia of Philosophy'* [Felsefe Ansiklopedisi], s. 483.

> Platoncu Sokrates sürekli olarak hiçbir şey bilmediğini ve yalnızca hiçbir şey bilmediğini bilme konusunda diğerlerinden daha akıllı olduğunu iddia eder, ancak bilginin elde edilemez olduğunu düşünmez. Tersine, en üst düzeyde önemli olanın bilgi arayışı olduğunu düşünür. Hiç kimsenin bilerek suç işlemediğini ve bu nedenle herkesi kusursuz biçimde erdemli kılmak için gerekli olanın yalnızca bilgi olduğunu iddia eder. (Cilt 1, s. 92).*

'*Britannica Ansiklopedisi*', (11. basım, 1911) içerisinde yer alan Sokrates'e ilişkin madde başlığı, Sokrates'i sadece entelektüel alçakgönüllülük değil, aynı zamanda entelektüel özerklik sahibi bir kişi olarak betimleyerek bu görüşü destekler:

> Bir şeyleri kanıtlarken kendisi veya başkalarının doğru olana tutunabilmeleri için, kendi düşünceleri, sözleri ve eylemlerindeki tutarsızlıklara derinden duyarlı şekilde ve benzer tutarsızlıkların başkalarında da bulunacağından zekice kuşku duyarak, kendini daima bilgisizlik bakış açısının tepesine yerleştirmeye ve başkalarını da orada kendisine katılmaya davet etmeye dikkat ederdi (s. 332). Deneyim, kendini akıllı görenlerin kendi bilgilerinin hesabını veremediklerini gösterdiğinde, Sokrates diğerlerinden şu yönden daha akıllı olduğunu kabul etmek durumunda kaldı: Onlar bilgisizdi ama bildiklerini sandılar, O ise bilgisizdi ve bu bilgisizliğinin farkındaydı (s. 333).
>
> [Sokrateslin] gerçekten yüce bir ruhu, halka karşı içten ve yapmacıksız bir umursamazlığı...ve tam bir özverisi vardı. Kendi aptallığı belki başkalarını akıllı yapabilir diye kendini aptal durumuna düşürürdü; içlerinden birkaçını kendi düzeyine yükseltebilmek için kendini hitap ettiği kitlenin düzeyini indirirdi; eğer herhangi bir şekilde birilerini kazanabilecekse, o herkes için her şey olurdu (s. 333).

---

* Bertrand Russell, '*A History of Western Philosophy*', 1972, Simon & Schuster, NY. [Richard Paul, Linde Elder]. İlk basımı 1945'de yayımlanan ve orijinali üç cilt olan (1. Antikçağ, 2. Ortaçağ-İslam Felsefesi Hıristiyan Felsefesi, 3. Modern Çağ - Yeni Çağ) Russell'ın bu kitabı Türkiye'de ilk kez 1969'da Muammer Sencer'in çevirisiyle Bilgi Yayınevi'nce yayımlandı. [Psikonet]

Sokrates, öğrencilerle çalışırken, genellikle belirli bir konuda bilgisiz numarası yapardı ve sonra bir dizi sorgulama yoluyla öğrencilerin bilgilerini tam anlamıyla ortaya çıkarmaya çalışırdı. Öğrencilerin diyalektik süreç sırasında, kavramsallaştırma ve varsayımlarında yer alan sorunları, düşünce ve davranışlarındaki çelişkileri görebilmelerini isterdi. Kendini öğrencilerin örnek alacağı bir entelektüel alçakgönüllülük ve özerklik örneği olarak ortaya koyardı.

Sokrates, yeni perspektif ve bakış açıları içinde düşünmeleri, önyargı ve çarpıtmaları açığa çıkarmaları için, öğrencilerinin disiplinli bir sorgulama çizgisi oluşturma yeteneklerini geliştirmeye çalışırdı. Hepsinden önemlisi, öğrencilerinin fikirleri incelemeye ve gerçeği ortaya çıkarmaya yönelik bir tutku geliştirmelerini isterdi. Bilgi arayışının insan düşüncesinin birincil işlevi olduğuna ve günlük yaşamda titizlikle ve rutin bir şekilde bilginin araştırılması gerektiğine inanarak, akla olan güveni ortaya koyar ve geliştirirdi. Doğru bir akıl yürütme ve muhakeme sınavından geçemeyecek herhangi bir fikirden vazgeçilmesi gerektiğini düşünürdü.

Sokrates, enerji ve azimle fikir ve soruları araştırarak, öğrenmeden aldığı keyfi başkalarına bulaştırarak ve bu süreçten asla yorulmayarak düşünsel/aklî bir sebat sergilerdi. Sürekli olarak benimsediği ideallere uygun yaşamaya çalışan ve bu görüşler titizlikle analiz edildiği ve değerlendirildiği sürece görüşlerinin arkasında tek başına durmaktan asla korkmayan Sokrates, hem düşünsel bütünlüğün, hem de düşünsel özerkliğin canlı bir örneğiydi. Ve düşünsel/aklî cesareti sayesinde, ölüm cezası olasılığı ile karşı karşıya olduğunda bile, duruşmada onu suçlayan kızgın bir kalabalıkla yüzleşmeye ve yaşam boyu disiplin ve titizlikle oluşturulmuş görüşlerinin arkasında tek başına durmaya hazırdı.

Sokratik yöntemin sistematik yapısı

Sokrates, örnek alınabilecek bir sistematik disiplinli sorgulama yöntemi geliştirmekle ilgileniyordu. Sokratik diyalogları inceleyerek, Sokratik yöntem olarak bilinen bileşenleri ve süreçleri açıklayabiliriz. Aslında, eğer Sokrates'in düşünsel becerilerini ve kurallarını örnek alacaksak, savunduğu diyalektik yöntemi elimizden geldiğince açık ve kesin bir şekilde betimlemeliyiz. Bu yöntem şu şekilde özetlenebilir:

1. En iyi öğretim, diyalektik akıl yürütme, esasen bir soru ve yanıt süreci yoluyla olur. Bu öğrenme yöntemi, öğrencilerin yıllar boyunca titiz ve düzenli bir şekilde sorulara yanıt arayarak uygulama yapmasını sağlar. Disiplinli sorgulama, belirli bir temel kavram veya soruya odaklanmalı ve "öğrencinin" sezgilerine yönelik analojilerin dikkatli kullanımını içermelidir.
2. Hatalı düşünceyi doğru düşünce ile değiştirmek için gerekli iki temel süreç vardır: Yıkıcı ve yapıcı süreç. Yıkıcı süreçte, öğrencinin başlangıçta sıkıca tutunduğu fikirlerin mantıksız veya yanlış olduğu gösterilir. Başka bir deyişle, öğrenci kendi akıl yürütmesinin kusurlu yapısını farkeder. Yapıcı süreçte, öğrenci kusurlu düşünceyi mantıklı veya savunulabilir düşünce ile değiştirmeye teşvik edilir.
3. Öğretmen, öğrencilerin düşüncelerinde kendi kendilerini kandırdıkları noktaları ortaya çıkarmalarına yardımcı olmalıdır. (Bu Sokrates'in insan düşüncesinin kendini aldatan doğasının ve insan yaşamında çok fazla görülen kendini aldatma sorununun farkında olduğunu ortaya koymaktadır.)
4. Öğretmenin birincil amacı, öğrencilerin yaşama ilişkin ilkeler, derin kavramsal kavrayışlardan doğan ilkeler oluşturmalarına yardımcı olmak olmalıdır.

Diyalektik süreci öğretimin merkezine yerleştirmek

Sokrates, öğretimi tam anlamıyla, öğrenmeye disiplinli etkin katılım gerektiren karmaşık bir süreç olarak görmekteydi. Ona göre, öğrencilerin önemli ve anlamlı fikirleri öğrenebilmelerinin tek yolu, zihinlerini düşünsel/aklî olarak meşgul etmektir. Bu nedenle, öğretmenin rolü düşünsel disiplini ve beceriyi geliştirmektir. Ona göre, derin ve önemli kavrayışları geliştirmenin en iyi yolu, öğrencilere ne yapacaklarını veya neyi düşüneceklerini söylemek ya da onlara zihinlerinde kış uykusuna yatacak bilgileri vermek değil, temel olarak soru ve yanıt yöntemiyle öğrencilerin zihinlerini karmaşık bir kavram veya konu üzerinde düşünmeye yönlendirmektedir.

Aslında Sokrates, öğretmenlerin kendi görüş ve fikirlerini öğrencilere dayatma hakları olmadığına inanırdı. Soru ve yanıt sürecinin savunulabilir tek öğretim yöntemi olduğunu düşünürdü.

> Aslında Sokrates, öğretmenlerin kendi görüş ve fikirlerini öğrencilere dayatma hakları olmadığına inanırdı. Soru ve yanıt sürecinin savunulabilir tek öğretim yöntemi olduğunu düşünürdü. Fikirlerini bir başkasına dayatma hakkı ya da gücü olmamakla birlikte, tıpkı bir hekimin, uygun bir tedavi yoluyla, hastasının hastalıklı bir tad alma duygusu yerine sağlıklı bir tad alma duygusu kazanmasını sağlaması gibi, sistematik bir sorgulama yoluyla bir başkasının kötü bir fikir yerine daha iyi bir fikri seçmesini sağlayabilirdi. Kendini "konuşmacı" veya "tartışmaya katılan biri" olarak tanımladığında... [O] tam olarak, sürekli olarak tercih ettiği ve alışkanlık içerisinde uyguladığı soru-yanıt yöntemine işaret ederdi. Sokrates bu şekilde "diyalektik", "soru ve yanıt" yöntemini kabul edilebilir tek öğretim yöntemi olarak ortaya koydu.

---

* *'Encylopedia Britannica'*, s. 335, 11. basım, 1911.

Sokrates'in tarihsel katkısı

Sokrates temelde, akılcı bir yaşam sürmek için gerekli olan akıl yürütme becerilerini geliştirmeleri konusunda insanlara yardım etme ile ilgileniyordu. Sokrates, akılcı kararlar ve davranışlar için akılcı düşünmenin öneminin ve bununla birlikte insan düşüncesinde akılcılığın yaygın olmadığının farkında olarak, insanların nasıl düşündükleri ve nasıl yaşadıkları arasındaki bağlantıyı keşfetmelerine yardımcı olmak için yorulmadan çalıştı.

Öğrencilerinin bazıları Sokrates'in örneklediği sorgulama sistemini sürdürmeye çalıştığı ve de Sokratik diyaloglar bugün hâlâ geniş çapta okunuyor olduğu halde, Sokrates'in insan düşüncesi ve eylemi üzerindeki etkisi en iyimser tahminle bile çok düşük görünmektedir.

Yine de, Sokrates tarafından örneklendiği şekliyle Sokratik yöntem, sistematik, disiplinli bir sorgulama yaklaşımı ortaya koyar. Eleştirel düşünme kavramları ve ilkeleri ile bütünleştirildiğinde bizi daha derin bir kavrayış düzeyine yönlendiren, mantıksız düşüncenin üzerindeki kendini aldatma örtüsünü kaldıran, bizi daha büyük ve hatta daha önemli gerçeklere götüren, bize zengin bir düşünsel alet çantası sağlayan bir yaklaşım sunar.

Şimdi öncelikle bir tanımını yaparak ve sonrasında eleştirel düşünme ve Sokratik yöntem arasındaki ilişkiyi ele alarak, eleştirel düşünme kavramını açıklayalım.

Eleştirel düşünme kavramı

Eleştirel (kritik) düşünme kavramı, antik Yunanca'da yer alan köklerden türeyen bir fikri yansıtır. 'Kritik' sözcüğü etimolojik olarak iki Yunanca kökten türemiştir: 'Kriticos' (akılcı değerlendirme anlamında) ve 'kriterion' (standartlar anlamında). Öyleyse, etimolojik

olarak sözcük, "standartlara dayalı akılcı değerlendirmenin" gelişimini ifade etmektedir. *'Webster's New World Dictionary*'de "kritik" sözcüğünün karşılığı olarak "dikkatli bir analiz ve değerlendirme ile nitelenen" yazar ve ardından şu gelir: "Kritik, kelimenin tam anlamıyla, hem doğruları hem de yanlışları belirlemek için nesnel bir değerlendirme girişimi anlamına gelir." Bu tanımları birlikte değerlendirdiğimizde, eleştirel düşünme en uygun şekilde şöyle tanımlanabilir:

> Bir şeyin gerçek değerini, yararını veya önemini belirlemek için uygun değerlendirme standartlarını kullanarak, açıkça sağlam temellere dayanan değerlendirmeleri hedefleyen düşünme.

Bu bağlamda, eleştirel düşünmenin üç boyutu vardır: Analitik, değerlendirici ve yaratıcı bileşen. Eleştirel bir düşünür olarak, düşünceyi onu değerlendirmek için inceleriz. Onu geliştirmek için değerlendiririz.

Başka bir deyişle, eleştirel düşünme, sonuç olarak onu geliştirmek amacıyla düşüncenin sistematik şekilde izlenmesidir. Eleştirel düşündüğümüzde, düşüncenin olduğu gibi kabul edilmemesi gerektiğini ve netlik, doğruluk, ilgililik, derinlik, genişlik ve mantıksallık açısından değerlendirilmesi ve incelenmesi gerektiğini anlarız. Tüm akıl yürütmelerin bakış açıları ve referans çerçeveleri içerisinde gerçekleştiğini, tüm akıl yürütmelerin bazı hedef ve amaçlardan ileri geldiğini ve bilgisel bir temeli olduğunu, akıl yürütmede kullanılan tüm verilerin yorumlanması gerektiğini, yorumlamanın kavramları içerdiğini, kavramların varsayımları içerdiğini ve düşüncedeki tüm temel çıkarımların dolaylı anlatımları içerdiğini farkederiz. Düşünmeye ilişkin sorunlar bu boyutlardan herhangi birinde oluşabileceği için, her bir boyut izlenmelidir.

Eleştirel düşündüğümüzde, insan düşüncesinin her alanında, düşünme standartlarını kullanarak düşüncenin bölümlerini sorgulamak mümkün ve önemlidir. Eleştirel bir zihinde olağan sorgulama akışı, aşağıda önerilen, ancak bunlarla sınırlı olmayan, şekilde disiplinli bir sorgulamayı içerir:

> Bakalım, buradaki en temel sorun nedir? Hangi açıdan bu soruna yaklaşmalıyım? Böyle olduğunu varsaymak mantıklı mıdır? Bu verilerden nasıl bir akılcı çıkarımda bulunabilirim? Bu grafikte ne anlatılmak isteniyor? Buradaki temel kavram nedir? Bu bilgi, diğer bilgilerle tutarlı mıdır? Bu soruyu karmaşık duruma getiren nedir? Bu verilerin doğruluğunu nasıl kontrol edebilirim? Eğer bu böyleyse, başka ne anlatılmak isteniyor? Bu güvenilir bir bilgi kaynağı mıdır?

Bunun gibi bir düşünsel dil ön planda olduğunda, kişi herhangi bir sorun, ders veya konuda akıl yürütmede kullanılabilecek temel eleştirel düşünme "hamlelerini" anlamaya başlar.

Eleştirel düşünme dilini öğrendiğimizde, bu dili soruları oluşturma ve sormada da kullanabiliriz. Eleştirel düşünmenin analitik ve değerlendirici araçlarıyla, sorabileceğimiz soruların niteliğini yükseltiriz.

Eleştirel düşünme Sokratik sorgulamaya ne katar?

Sokrates, adeta doğası gereği, ona mantıksız, kusurlu ve yanlış görünenleri sorgulardı; ve bu sorgulamayı beceri ve uzmanlıkla yapardı. Sorgulama, yıllarca süren uygulamadan sonra, onun karakterinin son derece içsel bir parçası oldu. Bir sorgulama sistemi geliştirmeye çalışmasına rağmen, bu sistem bütünüyle açığa kavuşturulmadı. Görünürde, savunduğu sorgulama sürecinin altında yatan, tamamıyla gelişmiş bir kuram bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, Sokrates'in diyaloglarının belirli noktalarında kendine özgü şekilde

sorduğu bazı soruları incelersek, onun yaptığı "düşünsel/aklî hamleleri" kendi sorgulama sürecimizde taklit etmeye çalışmakta zorlanabiliriz. Örneğin, belirli bir noktada belirli bir soruyu sormaya nasıl karar verdiğini, hangi kavramlar veya varsayımların onu bir sonraki soruya getirdiğini, hangi yöne gideceğini nasıl belirlediğini sorabiliriz. İlginçtir ki, bu noktayı destekler şekilde, Sokrates'in yaşamı boyunca çok sayıda öğrencisi olmasına rağmen, çok azının onun sorgulama gücüne sahip olduğu ifade edilmektedir.

Bu doğru olabilir, çünkü Sokrates sorgulama konusunda çok yetenekli olmasına rağmen, öğrencileri, onun tartışmanın herhangi bir noktasında sorduğu soru türlerini kolayca taklit edemediler. Başka bir deyişle, sorgulama becerisi olasılıkla kendisi için bile, açık olmaktan daha çok, örtüktü.

Öte yandan eleştirel düşünme, bize sorgulama için eksiksiz ve özel araçlar sağlar. Soruları oluşturma ve sormada kullanılan ve kullanılması gereken, ve öğrencilerin düşüncelerini geliştirebilen eleştirel düşünmeye ilişkin en temel fikirlerin gizemli hiçbir yanı yoktur. Örneğin, biz eleştirel düşünme yoluyla tüm düşüncelerin bir amacı olduğunu öğreniriz. Öğrenciler bunu anladıklarında, amaçları açıklamaya odaklanan sorular sorabilirler. Böylece, şu ve benzeri soruları sorarak herhangi bir duruma ilişkin herhangi bir amaca odaklanabilirler: "Az önce yaptığınız şeyi yapmaktaki amacınız nedir? Bu ödevin amacı nedir? Üniversitenin amacı nedir? Hükümetin amacı nedir?" Dahası, bir duruma ilişkin amacı ortaya koyduklarında, düşünmede bir sonraki adımı atabilirler: Amacı değerlendirme.

Öyleyse eleştirel düşünme Sokratik sorgulamanın anahtarıdır çünkü Sokratik diyalogda kullanılan düşünsel hamleleri, onu öğrenmekle ilgilenen ve uygulamaya istekli olan herkes için açık ve erişilebilir duruma getirir.

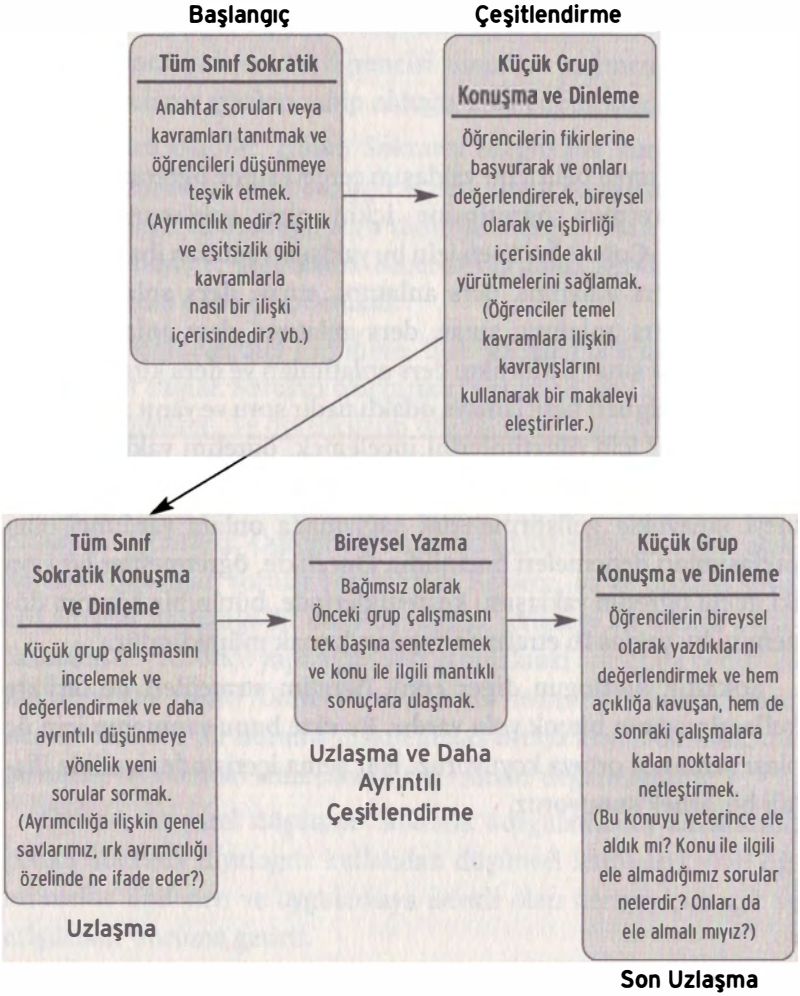
EK 1 Sokratik Diyalogu İçeren Öğretim Kalıpları

Her öğretmen belirli bir yaklaşım çerçevesinde öğretir ancak çok az öğretmen öğretimine içkin olan yaklaşımın açıkça farkındadır. Çoğu öğretmen için bu yaklaşım şundan ibarettir: ders anlatımı, ders anlatımı, ders anlatımı, sınav; ders anlatımı, ders anlatımı, ders anlatımı, sınav; ders anlatımı, ders anlatımı, ders anlatımı, ara sınav ile birlikte ders anlatımları ve ders kitaplarından öğrenilen bilgileri hatırlamaya odaklı nadir soru ve yanıt zamanları. Öğretmenler için öğretimlerini incelemek, öğretim yaklaşımlarını bulmak, bu yaklaşımları eleştirmek ve öğrencilerin eleştirel düşünmeyi kolaylıkla geliştirmelerini sağlamada onlara yardımcı olan yaklaşımları denemeleri önemlidir. Öncelikle, öğretmenler bir veya iki güçlü öğretim yaklaşımı keşfettiklerinde, bütün bir öğretim dönemini bu yaklaşım etrafında yapılandırmak mümkündür.

Sokratik diyalogun diğer etkili öğretim stratejileri ile birlikte kullanılmasının birçok yolu vardır. Bu ekte bunu yapmanın için üç olası şemasını ortaya koyuyoruz. Her şema içerisinde, içerikle ilişkili bir örnek sunuyoruz.

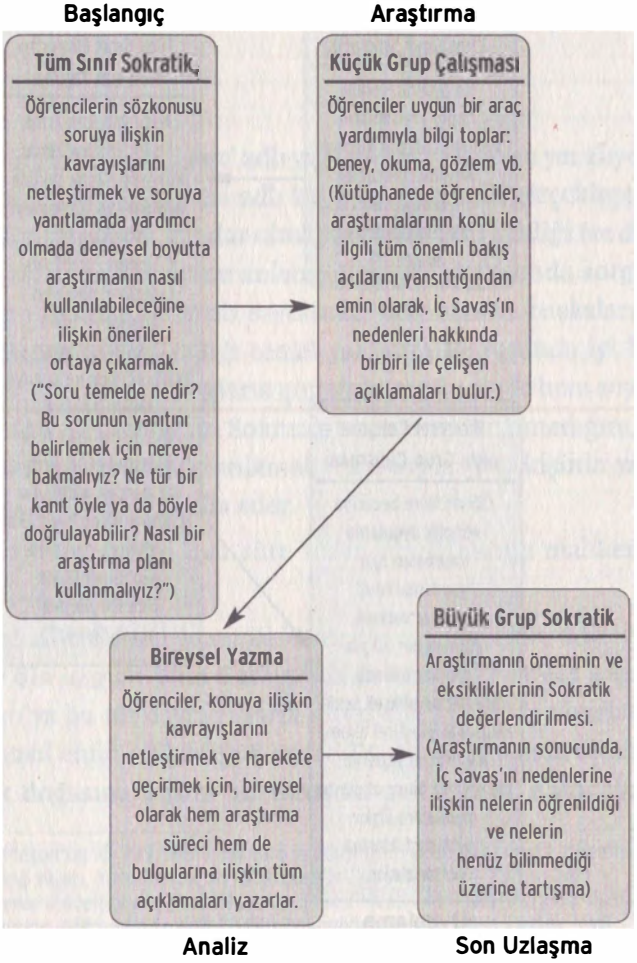
Birinci Şema

Ayrımcılık üzerine bir ders için: Temel amaç, öğrencilerin etik üzerine akıl yürütmelerini sağlamaktır. Aşağıdaki yaklaşımı kullanabiliriz:

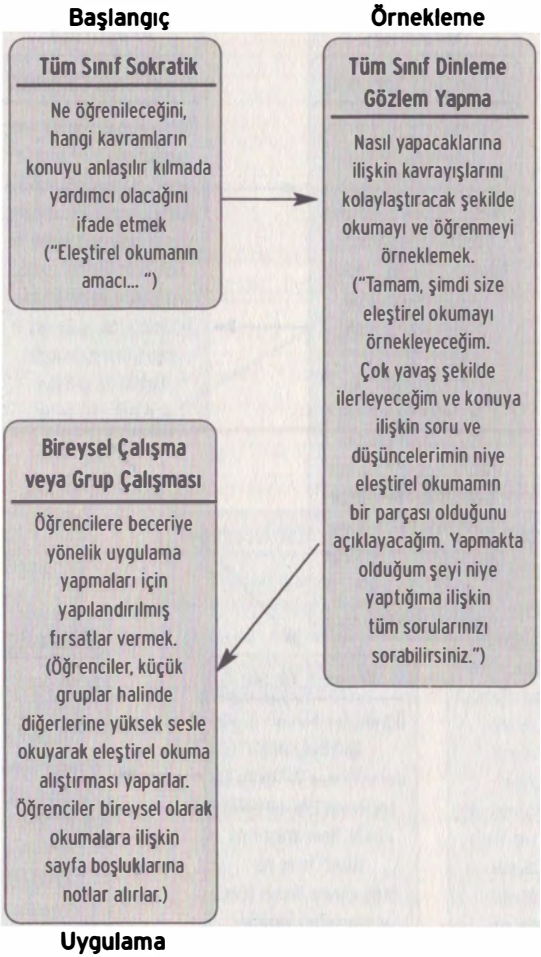
İkinci Şema

İç savaş üzerine bir ders için: Bu dersin temel amacı, öğrencilere tarihsel olayları araştırmanın, onları nasıl daha iyi kavramayı ve bunun sonucunda da kişinin bu kavrayıştan nasıl yararlanmasını sağlayabileceğini öğretmektedir. Aşağıdaki yaklaşımı kullanabiliriz:

Üçüncü Şema

Eleştirel okuma üzerine bir ders için: Dersin temel amacı öğrencilerin uygulama yoluyla eleştirel okuma becerisi kazanmalarına yardımcı olmaktır.

EK 2

Platon'un 'Euthyphro'nundan bir Sokratik Diyalogun Analiz Edilmiş Metni

Aşağıda Platon'un 'Euthyphro' adlı yapıtından* bir alıntı yer alıyor. Bu, Sokrates ve Euthyphro adlı bir genç arasında gerçekleşen, Sokrates'in Euthyphro'yu dindar olmanın ne anlama geldiği (ve dolaylı olarak, dinsiz olmanın ne anlama geldiği) konusunda sorguladığı bir diyalogdur. Bu alıntı sayesinde, Sokrates'in başkalarını sorgulama sırasında kullandığı temel yaklaşım konusunda iyi bir fikir ediniriz. Sokratik diyalogların çoğunun merkezinde hem soyut hem de derin bir kavram yatar. Sokrates bu kavramı anlamadığını ve onu net ve doğru bir şekilde anlamak için sorguladığı kişinin yardımına ihtiyacı olduğunu iddia eder.

Bu diyalog Sokrates'in kısa süre sonra yargılanacağı mahkeme binasının dışında gerçekleşir.

Orada, kendi babasını adam öldürmekle suçlayacağını söyleyen bir kâhin ve din uzmanı olan Euthyphro ile tanışır. Sokrates şaşırır ve Euthyphro'ya bu tür davranışların onun dini göreviyle tutarlı olduğundan nasıl emin olabildiğini sorar. Bunun sonucunda dindarlığın gerçek doğasına ilişkin bir tartışma gerçekleşir. Euthyphro,

* **Euthyphron**: Platon'un İÖ 399-395 yıllarında yazdığı tahmin edilen gençlik dönemi Sokratik diyalog yapıtı. Yine Platon'un *'Sokrates'in Savunması'* ve *'Kriton'* adlı yapıtlarının devamı özelliğini taşır. Türkiye'de ilk kez Hasan Âli Yücel'in (1897-1961) bakanlığı sırasında, 1945 yılında Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları'ndan Pertev Naili Boratav'ın çevirisiyle yayımlanmıştı. [Psikonet]

Atina ortodoksluğunu temsil etmemektedir; tersine, Sokrates'e sempati duymaktadır. O, kendi yanılma payına inanan bağımsız bir uzmandır, ve bu nedenle zihni yanlış varsayımlardan temizlemeyi ve böylece onu gerçek bilgiye açık duruma getirmeyi amaçlayan Sokrates'in iyileştirici tedavisi için uygun bir kişidi. Tartışma bir döngü içinde hareket etse de, sorunun çözümü için ipuçları sunar.

Burada ve aslında Sokrates tarafından yönetilen herhangi bir diyalogda en çok farkedilmesini istediğimiz şey, Sokrates'in tartışmaya nasıl rehberlik ediyor olduğudur. Diyalog boyunca her noktada bizim de bu hamleleri deneyebilmemiz için Sokrates'in yapmış olduğu belirli düşünsel hamlelerin anlaşılmasını isteriz. Bunu yapmanın en iyi yolu, bu hamleleri tanımlamak için eleştirel düşünme dilini kullanmaktır. Bu diyalogu okurken, bu konuya ilişkin olarak parantez içinde belirttiğimiz notlara dikkat edin. Diyalogun başlangıcından kısa bir süre sonrası ile başlıyoruz ve diyalogun tamamını olmasa da büyük bir bölümünü ele alıyoruz.

Euthyphro: Ölen adam Naxos'ta bir tarla işçisi olarak çalışan, bakıma muhtaç bir yoksuldu ve bir gün sarhoşluğun etkisiyle hizmetkârlarımızdan biriyle kavga etti ve onu öldürdü. Babam, elini ve ayağını bağlayıp onu bir hendeğe attı ve sonra onunla ne yapması gerektiğini sormak için Atina'da bir kâhine haber yolladı. Onun bir katil olduğu ve ölse bile bunun büyük bir zarar olmayacağı izlenimine kapıldığı için bu süreçte onunla ilgilenmedi veya onu düşünmedi. Adam, soğuk, açlık ve bağlı olduğu zincirlerin etkisiyle kâhinden haber gelmeden önce öldü. Ve babam ve ailem katilin tarafını tuttuğum ve babamı yargıladığım için bana kızgınlar. Babamın onu öldürmediğini ve öldürdüyse de, ölen adamın sonuçta bir katil olduğunu ve bunun için bu olayı umursamamam gerektiğini ve bir babayı yargılayan oğulun

dinsiz olduğunu söylüyorlar. Sokrates, bu onların tanrıların dindarlık ve dinsizlik hakkındaki görüşlerini ne kadar az bildiklerini gösterir.

Sokrates: *Peki dindarlık nedir, ve dinsizlik nedir?*

(Sokrates, Euthyphro'dan iki kavram arasındaki temel farkı açıkça belirtmesini ister. Bu, kavramsal analizin önemli bir ilk adımıdır.)

E: Dindarlık benim yaptığım gibi yapmaktır; yani cinayet, saygısızlık veya benzeri herhangi bir suçtan suçlu olan kişiyi yargılamak –o babanız ya da anneniz ya da başka bir kişi olsa da fark etmez– ve onları yargılamamak dinsizliktir. Ve lütfen düşün Sokrates, bu söylediğimin gerçek olduğuna ilişkin sana daha önce başkalarına da vermiş olduğum kayda değer bir kanıt sunacağım, gerçekten kastım, dinsiz olanın, her kim olursa olsun cezasız kalmaması ilkesidir. İnsanlar Zeus'u tanrıların en iyisi ve en erdemlisi olarak görürler değil mi? Ve onlar onun kendi babasını (Kronos) oğullarını günahkârca yediği için bağladığını ve onun da kendi babasını (Uranüs) benzer bir nedenden ötürü tarifi olanaksız bir şekilde cezalandırdığını kabul ederler. Buna rağmen, babama karşı geldiğim için bana kızıyorlar. Tanrılar sözkonusu olduğunda ve ben sözkonusu olduğumda tutarsız konuşuyorlar.

S: *Dinsiz olmakla suçlanmamın nedeni bu olmayabilir, Euthyphro, tanrılar hakkındaki bu hikayelerden kurtulamayacak mıyım? Ve bu yüzden sanırım insanlar benim hakkında yanlış düşünüyorlar. Ama senin gibi onlar hakkında bilgili olanlar onları onaylıyorsa, senin üstün bilgeliğini kabul etmekten daha iyisini yapamam. Başka ne diyebilirim emin değilim, onlar hakkında hiçbir şey bilmediğimi mi itiraf etmeliyim? Bunların doğru olduğuna gerçekten inanıp inanmadığını bana söylemeni isterim.*

(Burada Sokrates, tanrılar hakkında çok şey bildiğini iddia ettiği için Euthyphro'nun, kendisine bu bilgisinden söz etmesi gerektiğini söylüyor. Sokrates, aleyhindeki suçlamadan –devlet tarafından onaylanandan farklı tanrılara inanması– bahsediyor. Sokrates, Euthyphro'nun tanrıların neye inandığını bildiği iddiasıyla entelektüel bir kibir içerisinde olduğunu ima ederken, entelektüel tevazu gösteriyor.)

E: Evet, Sokrates; ve dünyanın farkında olmadığı daha olağanüstü şeyler.

S: *Ve tanrıların birbirleriyle savaştıklarına ve şairlerin söylediği ve büyük sanatçıların eserlerinde betimlediği gibi şiddetli tartışmalar, kavgalar ve benzerlerini yaptıklarına gerçekten inanıyor musun? Tapınaklar onlarla dolu. Tanrıların tüm bu hikayeleri doğru mu, Euthyphro?*

(Sokrates şimdi Euthyphro'yu tanrılara ilişkin bu hikayelerin mantıklı olup olmadığını düşünmeye yönlendiriyor.)

E: Evet Sokrates ve dediğim gibi, duymak istersen sana tanrılar hakkında seni oldukça şaşırtacak birçok şey daha söyleyebilirim,

S: *Bana kalırsa, onları boş zamanım olduğu başka bir zaman söyleyebilirsin. Ama şu anda dostum, senden soruma henüz vermediğin daha kesin bir cevabı duymayı tercih ederim. "Dindarlık" nedir? Yanıt olarak sadece dindarlığın, senin yaptığın gibi babanı cinayetle suçlamak olduğunu söyledin?*

(Sokrates'in son yorumunda iki düşünsel / aklî standart kullandığına dikkat edin "daha kesin bir yanıt" istiyor ve bunu yaparken diyalogu konu ile ilgili olana geri döndürüyor. Bir örne-ğin bir tanım olmadığına, yani birisi bir tanım istediğinde, bir örnek vermenin düşünsel görevi tamamlamadığına işaret ediyor.)

E: Ve bu doğru, Sokrates.

S: *Euthyphro, ama sanırım başka pek çok dindar eylem vardır.*

E: Var.

S: *Bana iki veya üç dindarlık örneği vermeni istemediğimi, ama bütün dindar şeyleri dindar yapan genel fikri açıklamanı istediğimi hatırlatayım. Dinsizi dinsiz ve dindarı dindar yapan tek bir fikri anımsayamaz mısın?*
(Burada Sokrates yine tanımının makul olup olmadığını belirlemek için Euthyphro'nun dindarlık tanımını istiyor. Euthyphro'nun bu amaca odaklı kalmasını istiyor.)

E: Anımsıyorum.

S: *Bana bunun ne olduğunu söyle ve bu sayede senin ya da başkalarının davranışlarının doğasını değerlendirebileceğim ve bakıp bu davranış dindar, bu davranış dinsiz diyebileceğim bir standardım olacak.*
(Sokrates, dindarlığın net bir tanımına sahip olduğunda, herhangi bir şeyin dindar olup olmadığını belirlemek için bu tanımı kullanabileceğini ima etmektedir. Ve bunu değerlendirmede kullanacağı bir "standart" olarak tanımlıyor.)

E: İstersen sana söyleyeyim.

S: *Çok isterim.*

E: Öyleyse dindarlık tanrılar için değerli olan şeydir ve dinsizlik de onlar için değerli olmayandır.

S: *O zaman gel, bu söylediğini inceleyelim, tanrılar için değerli olan şey veya kişi dindardır ve tanrıların nefret ettiği şey veya kişi dinsizdir. Söylenen bu değil mi? Ve dahası Euthyphro, tanrıların düşmanlıkları, nefretleri ve farklılıkları olduğu kabul ediliyor, bu da söylendi, değil mi?*
(Sokrates, tanrıların bazen anlaşmazlığa düştüğünü ve kendi aralarında kavga ettiğini hatırlatarak, Euthyphro'nun dindarlık tanımındaki –tanrılar için değerli olan her şey, doğası gereği iyidir şeklindeki– vahim bir kusura işaret ediyor. Dindarlığın ne olduğu konusunda her zaman aynı düşüncede olsalardı, kendi aralarında kavga etmezlerdi.)

E: Evet öyle söylendi.

S: *Peki düşmanlık ve öfke yaratan ne tür bir farklılık? Örneğin sen ve ben dostum, bir sayı konusunda farklı düşündüğümüzü düşünelim; bu tür bir farklılık bizi düşman yapar ve birbirimize karşı kışkırtır mı? Bir kere daha hesaplama yapıp bu hesabı sonuçlandırmaz mıyız?*

E: Doğru.

S: *Ya da büyüklükler konusunda farklılık gösterdiğimizi varsayalım, bu farkı ölçerek hızlıca buna bir son vermez miyiz?*

E: Bu doğru.

S: *Ve ağır ve hafif tartışmasını bir tartım makinesine başvurarak bitiririz, değil mi?*

E: Emin olmak için.

S: *Ama bunların, bu şekilde karar verilemediği için bizi kızdıran ve birbirimize düşman edenlerden ne farkı var? Yanıtın şu anda aklına gelmediğini sanıyorum ve bu nedenle adil ve adaletsiz, iyi ve kötü, onurlu ve onursuz olma konularında farklılık olduğunda bunun yaşandığını öne sürüyorum. Bunlar senin, benim ve tüm insanların deneyimlediği gibi, aynı fikirde olmadığımız ve bu farklılıklarımız üzerinde tatmin edici şekilde uzlaşamadığımızda bizi kavgaya sürükleyen konular değil mi?*
(Bu noktada Sokrates, Euthyphro'nun insanların, kolayca yanıtlanabilecek konularda değil, derin ve karmaşık konular hakkında çabuk öfkelenir olduklarını ve özellikle etiğe ilişkin konularda neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin olarak genellikle aynı fikirde olmadıklarını görmesi için uğraşıyor.)

E: Evet Sokrates, üzerinde tartıştığımız farklılıkların doğası budur.

S: *Ve soylu Euthyphro, tanrıların yaşadığı tartışmaların da benzer bir doğası yok mu?*

E: Öyle.

S: Söylediğin gibi, iyi ve kötü, adaletli ve adaletsiz, onurlu ve onursuz olan hakkında fikir ayrılıkları var: Böyle fikir ayrılıkları olmasaydı, aralarında kavga olmazdı, olur muydu?

E: Çok haklısın.

S: Her insan onurlu, adil ve iyi gördüğü şeyleri sever ve bunların zıttı olandan nefret etmez mi?

E: Çok doğru.

S: Ama sonra, senin de dediğin gibi, insanların bazıları aynı şeyi adil bulurken, diğerleri onu adaletsiz buluyor; ve bunun hakkında tartışıyorlar ve aralarında savaşlar ve kavgalar çıkıyor.

E: Evet, bu doğru.

S: Öyleyse, görünen o ki, tanrıların bazıları aynı şeyi severken, bazıları aynı şeyden nefret ediyor, ve hepsi aynı şeyden nefret ediyor, ya da aynı şeyi seviyor, öyle mi?

(Yine, Sokrates, tanrıların bazıları tarafından sevilen şeyin başka tanrılar tarafından sevilmediğini ve bu nedenle, basitçe dindar olanın tanrıların sevdiği şey olduğunun söylenemeyeceği kavramsal noktasına işaret ediyor çünkü onlar farklı ve çoğu zaman birbirine zıt şeyleri sever ve farklı ve çoğu zaman zıt şeylerden nefret ederler. Ve bu şekilde kendisiyle çelişen bir dindarlık tanımının yeterli olmayacağına işaret etmeye çalışıyor.)

E: Doğru.

S: O zaman bu görüşe göre, Euthyphro, aynı şeyler hem dindar olabilir hem de dindar olmayabilir.

E: Sanırım bu doğru.

S: Öyleyse arkadaşım, sorduğum şeye yanıt vermediğini şaşkınlıkla belirtmem gerekir. Çünkü ben kesinlikle, aynı anda dindar olanın ve olmayanın ne olduğunu, ve tanrılar tarafından sevilenlerin ve aynı zamanda

onların nefret ediyor gibi göründüklerinin ne olduğunu sormadım. Ve bu nedenle, Euthyphro, babanı bu şekilde cezalandırarak, büyük ihtimalle Zeus için uygun olanı, ancak Kronos veya Uranüs için uygun olmayanı ve Hephaestus için kabul edilebilir ancak Hera için kabul edilemez olanı yapıyor olabilir misin? Ve benzer görüş farklılıklarına sahip başka tanrılar da olabilir.

E: Ama Sokrates, ben tüm tanrıların bir katili cezalandırmanın uygunluğu konusunda aynı fikirde olacağına inanıyorum; bu konuda fikir ayrılığı olmaz.

S: *Ama insanlara gelirsek Euthyphro, hiç birinin bir katilin ya da herhangi bir kötülük yapanın serbest bırakılması gerektiği konusunda tartıştığını duydun mu?*

E: Bu konuda her zaman tartıştıklarını söylemeliyim, özellikle yargı mahkemelerinde: Her tür suçu işliyorlar ve cezadan kaçmak için yapmayacakları ya da söylemeyecekleri hiçbir şey yok.

S: *Ama suçlarını kabul ediyorlar mı Euthyphro ve yine de cezalandırılmamaları gerektiğini söylüyorlar mı?*

E: Hayır, yapmıyorlar.

S: *O zaman söylemeye ve yapmaya cüret edemedikleri bazı şeyler var; onlar suçluların cezasız kalacağını iddia etmeye cüret edemedikleri için ancak suçlarını inkâr ediyorlar, değil mi?*

(Burada Sokrates, insanların, cinayet veya benzeri "kötülükler" sözkonusu olduğunda, genellikle neyin cezalandırılması gerektiğine ilişkin fikir ayrılığına düşmediklerini söylüyor. Tersine, onlar bir konuya ilişkin kendi suçlulukları hakkında aynı fikirde olmuyorlar. Başka bir deyişle, Sokrates kavramı farklı durumlarda farklı şekilde uygulayacak olsalar da herkesin uzlaştığını ortaya koyuyor.)

E: Evet.

S: *Senin bahsettiklerine göre, tanrılar da benzer durumdalar; adaletli ve adaletsiz olanın ne olduğu hakkında tartışırlar ve bazıları diğerlerine yanlış yaptıklarını söyler ve diğerleri bunu reddeder. Kesinlikle ne tanrı ne de insan kötülük yapanın cezalandırılmaması gerektiğini söylemeye cüret etmez, değil mi?*

E: Bu çoğunlukla doğru Sokrates.

S: *Ama ayrıntılarla ilgili anlaşmazlığa düşerler ve bu sadece insanlar için değil, tanrılar için de geçerlidir; eğer tartışırlarsa, doğruluğundan kuşku duyulan bir davranış hakkında tartışırlar ve bazıları bunun adil olduğunu iddia ederken, diğerleri adil olmadığını iddia eder. Bu doğru değil mi?*

(Yine Sokrates, insanların ve tanrıların belirli durumlar hakkında tartışsalar da, bir kavramın mahiyeti hakkında tartışmadıklarını göstermeye çalışıyor. Ve Euthyphro'dan ona dindarlığın ve tersi olan dinsizliğin mahiyetini anlatmasını istiyor)

E: Oldukça doğru.

S: *Öyleyse dostum Euthyphro, daha iyi öğrenmem ve bilgilenmem için söyle bana, cinayetten suçlu olan ve ölen adamın efendisi tarafından zincirlere bağlanan bir hizmetçi var ve bu adam, ona haddini bildirmek isteyen kişi onunla ne yapması gerektiğini yorumculardan öğrenemeden, zincirlere bağlı olduğu için haksız yere ölür; ve senin tüm tanrıların bir oğulun böyle birini temsilen babasına karşı işlem yapması ve onu cinayetle suçlaması gerektiği inancında olduklarına ilişkin nasıl bir kanıtın var? Bütün tanrıların kesinlikle onun bu davranışını onaylama konusunda hemfikir olduğunu nasıl ortaya koyarsın? Bana bunu kanıtla, ben de yaşadığın sürece bilgeliğini alkışlayayım.*

(Tanrılar neyin övgüye değer, neyin kötü davranış olduğu konusunda anlaşmazlık içerisinde olduklarından, Sokrates Euthyphro'nun, bu belirli durum üstünde de tanrıların anlaşamayacaklarını, bu nedenle dindar olanın ne olduğunu belirlemek için

"tanrıların üstünde uzlaştığı" ölçütünü kullanmanın neyin dindar, neyin dinsiz olduğunu belirlemek için kullanılabilir bir standart olmadığını görmesini ister.)

E: Konuyu açıklığa kavuşturabilseydim de bu senin için gerçekten kolay bir iş olmazdı.

S: *Anlıyorum; yargıçlar kadar akıllı olmadığımı söylemek istiyorsun: onlara bunun adaletsiz ve tanrıların nefret ettiği bir davranış olduğunu kanıtlayacağından eminsin.*

E: Evet, gerçekten Sokrates; en azından beni dinlerlerse.

S: *Ama senin iyi bir konuşmacı olduğunu anlarlarsa emin ol ki dinleyeceklerdir. Sen konuşurken aklıma şu fikir geldi; Dedim ki kendi kendime: "Peki, ya Euthyphro tüm tanrıların bu kölenin ölümünü adaletsiz saydıklarını bana kanıtlarsa, dindarlığın ve dinsizliğin doğası hakkında daha fazlasını nasıl bilebilirim? Tanrıların bu davranıştan nefret ettiğini kabul etsek de, yine de diğer fikir ayrılıklarının dindarlık ve dinsizlik tanımlarıyla bir ilgisi bulunmamaktadır çünkü tanrılar tarafından nefret edilen şeyin, aynı zamanda onlar için sevindirici ve değerli olduğu ortada." Ve bu yüzden Euthyphro, bunu kanıtlamanı istemiyorum; senin de söylediğin gibi sanırım tüm tanrılar böyle bir davranışı kınar ve ondan nefret eder. Ama tanımı şöyle değiştirmem gerekecek: Bütün tanrıların nefret ettiği şey dinsiz ve sevdikleri şey dindar veya kutsaldır; bazı tanrıların sevdiği ve diğerlerinin nefret ettiği şey ya ikisi birden ya da hiçbiri değildir. Bizim dindarlık ve dinsizlik tanımımız bu mu olmalı?*

(Yine, Sokrates kavramı açık duruma getirmek için dindar sözcüğünün tanımını oturtmaya çalışır.)

E: Niye olmasın Sokrates?

S: *Niye olmasın! Anladığım kadarıyla kuşkusuz böyle, Euthyphro. Ama bu kabulün beni bilgilendirmeye ilişkin vaadini gerçekleştirmende sana büyük ölçüde yardımı olup olmayacağı konusunda düşünmelisin.*

E: Evet, tüm tanrıların sevdiği şeyin dindar ve kutsal ve tam tersine hepsinin nefret ettiği şeyin dinsiz olduğunu söyleyebilirim.

S: *Bunun gerçekliğini araştırmalı mıyız Euthyphro, yoksa sadece salt bizim ve başkalarının yargısıyla bu açıklamayı kabul etmeli miyiz?*

E: Sorgulamalıyız ve bu açıklamanın sorgulama sınavından geçeceğine inanıyorum.

S: *Dostum buna birazdan daha iyi öğreneceğiz. Öğrenmeyi arzu ettiğim ilk nokta şu: Dindar ya da kutsal olan, kutsal olduğu için mi tanrılar tarafından sevilir veya tanrıların onu sevmesi mi onu kutsal yapar?*

(Burada Sokrates önemli bir kavramsal hamle yapıyor. Ve bazıları bu alıntının dışında bırakılmış olan farklı analojiler kullanarak, diyalog boyunca birçok kez bu konuya geri dönüyor. Sokrates, yalnızca tanrıların bir şeyin doğru olduğuna inanmasının, onu doğru yapmayacağını savunuyor. Tersine, tanrıların onların ne olduğuna inanmasından bağımsız olarak, kutsal ve dindar olan bazı şeyler vardır. Başka bir deyişle, tanrılar sadece fikir birliği ile kutsalın ne olduğunu tanımlayamaz. Bir şeyin kutsal veya dindar olduğuna hiçbiri inanmıyor olsa bile, onların inanması veya inanmaması ile bir şeyin dindar ya da dinsiz olması arasında bağlantı yoktur. Şunu farketmek önemlidir: Sokrates, esasen bu tartışmada etik ve teoloji arasında ayırım yapıyor. İlginç bir şekilde, Platon da dahil olmak üzere öğrencileri çoğunlukla bu ayırımı yapamadılar, bunun yerine ahlak ve dini bir tutma ve aynı alan olarak görme eğilimindeydiler.)

E: Ne demek istediğini anlamıyorum Sokrates.

S: *Açıklamak için çabalayacağım: taşımaktan ve taşınmaktan söz ediyoruz, yönetmekten ve yönetilmekten, görmekten ve görülmekten. Ve işte burada doğal olarak anlayacağın bir fark var.*

E: Anladığımı düşünüyorum.

S: Ve sevilen şey sevenden farklı değil mi?

E: Kesinlikle.

S: Pekala, şimdi söyle bana, bir taşıma durumunda taşınan şey taşındığı için mi taşınan, yoksa başka bir nedenle mi?

E: Hayır, nedeni bu.

S: Peki dindarlık hakkında ne diyorsun Euthyphro? Senin tanımına göre dindar, tüm tanrılar tarafından sevilen değil mi?

E. Evet.

S: Dindar veya kutsal olduğu için mi yoksa başka bir nedenle mi?

E: Hayır, nedeni bu.

S: Kutsal olduğu için seviliyor, sevildiği için kutsal değil.

E. Evet.

S: Ve tanrıların seveceği bir durumda olan ve onlar için değerli olan, onlar tarafından sevildiği için sevilir olandır?

E: Kesinlikle.

S: Öyleyse Euthyphro, onaylayacağın gibi, tanrının sevdiği kutsal değildir, kutsal olan da tanrının sevdiği değildir; fakat bunlar iki farklı şeydir.

E: Sokrates, ne demek istiyorsun?

S: Bizim tarafımızdan kutsal kabul edilmiş olanın, kutsal olduğu için tanrının sevdiği olduğunu söylemeye çalışıyorum, tanrı tarafından sevildiği için kutsal olduğunu değil.

E. Evet.

S: Ama tanrılar için değerli olan, onlar tarafından sevildiğinden onlar için değerlidir, onlar için değerli olduğundan onlar tarafından sevilmekte değildir.

(Yine Sokrates, bir şeyin tanrılar tarafından sevilmesinin, onun dindar olduğu anlamına gelmediğini; tersine, tanrıların veya

başka birinin bunun doğru olduğuna inanıp inanmamasından bağımsız olarak dindarlığa ilişkin birtakım ayırıcı özelliklerin geçerli olmasının gerektiğini ifade ederek önemli bir kavramsal hamle yapıyor.)

E: Doğru.

S: *Ama dostum Euthyphro, tanrı için kutsal olan ve değerli olan aynı ise ve kutsal olan kutsal olduğu için sevilense, o zaman tanrı için değerli olan tanrı için değerli olduğu için sevilendir; ama eğer tanrı için değerli olan onun tarafından sevildiği için değerliyse, o zaman kutsal olan da onun tarafından sevildiği için kutsaldır. Ama şimdi bu durumda tersi olduğunu ve birbirlerinden oldukça farklı olduklarını görüyorsun. Biri sevildiği için sevilen türden, diğeri sevilecek türden olduğu için seviliyor. Böylelikle, bana öyle geliyor ki Euthyphro, sana kutsallığın esasen ne olduğunu sorduğumda, sen bana kutsallığın esasen ne olduğunu değil, yalnızca bir niteliğini sundun, kutsallığın esasen ne olmadığını değil, yalnızca bir niteliğini sundun – tüm tanrılar tarafından sevilen olma niteliği, onun esası değil. Ama halen bana dindarlığın doğasını açıklamayı reddediyorsun. Ve bu nedenle, senden hazineni saklamanı değil, tanrılar tarafından seviliyor olsun ya da olmasın (çünkü bu üzerinde tartışmayacağımız bir konudur), bana bir kez daha dindarlığın veya kutsallığın gerçekte ne olduğunu anlatmanı rica ediyorum. Ve dinsizlik nedir?*

(Sokrates'in burada vurgulamak istediği, yukarıda yer alan ifadeden yapılan şu alıntıdır: "Biri sevildiği için sevilen türden, diğeri sevilecek türden olduğu için seviliyor." Sokrates bu noktaya değinerek ve bu fikrini –bir şey, bir grup tanrı veya insan tarafından sevilirse, bu şeyi sevmek iyidir diyerek etiği tanımlayamazsınız– en genel şekliyle ortaya koyarak etiğin köklerine iniyor. Tersine, bazı şeyler herhangi biri tarafından gerçekten sevilse ya da sevilmese de, kendi içlerinde sevilmelidir.)

E: Sokrates, kastettiğim şeyi nasıl anlatacağımı gerçekten bilmiyorum, fikirlerimiz bir şekilde, onları hangi temele dayandıracak olursak olalım, tersine dönüyor ve alıp başını gidiyor gibi görünüyor.

S: *Fikirler size ait olduğundan, onları başka bir yere hareket ettirmelisiniz, çünkü onlar kuşkusuz, kendinize izin verdiğinizde, harekete geçme eğilimi gösterir.*

E: Hayır, Sokrates, yine de şunu söylemeliyim ki fikirleri harekete geçiren sensin; onları hareket ettiren veya kurcalayan kesinlikle ben değilim, çünkü onlar bana kalsa hiç harekete geçirilmezdi. Euthyphro, "onlar [fikirler] bana kalsa hiç harekete geçirilmezdi" diyerek düşünsel tembelliğini kabul ediyor. Diğer bir deyişle, bir düşünür olarak kendini geliştirmek için gerekli olan derin düşünsel/aklî çalışmayı yapmayı umursamıyor. Dindar ve dinsiz kavramları hakkında derinlemesine düşünmeyi umursamıyor ve fikirler için "tersine dönüyor ve alıp başını gidiyor" ifadesini kullanarak, Sokrates'e buna yol açtığı için dolaylı olarak saldırıyor. Bu hamleyi yaparak, Sokrates'in söylediği hiçbir şeyi ciddiye alması gerekmiyor. Sokrates'in gerçekten çok az ilgilenilmesi veya hiç ilgilenilmemesi gereken fikir veya konularla aşırı derecede meşgul olduğunu ima ediyor.)

S: *Senin tembel olduğunu anladığım için, sana dindarlığın doğasını bana nasıl öğretebileceğini göstermek için uğraşacağım; ve umarım buna isteksiz olmazsın. Öyleyse söyle bana, dindar olan adil olmak zorunda, değil mi?*

E. Evet.

S: *Öyleyse adil olan her şey dindar mi? Ya da dindar olan her zaman adil mi, ama adil olan her zaman dindar olmayıp kısmen dindar olan mı?*

E: Seni anlamıyorum Sokrates.

S: *Adil olanın dindar veya dindar olanın adil olup olmadığını sorarken ortaya atmak istediğim şöyle bir soruydu; yani dindarlığın olmadığı yerde adalet olabilir de olmayabilir de; çünkü adalet, dindarlığın onun sadece bir parçası olduğu daha genişletilmiş bir kavramdır. Buna katılıyor musun?*
(Sokrates, dindar olan her şeyin adil olduğunu ancak adaletin dindar olanın ötesinde olduğunu söyleyerek, bize sorduğu soruya ilişkin kısa bir yanıt verir. Başka bir deyişle, dindar olarak kabul edilen, adil olanın bir alt kümesidir. "Adil" ve "dindar" arasında kavramsal bir ayrım çizer)

E: Evet, bence doğru.

S: *Bana adaletin hangi kısmının dindarlık veya kutsallık olduğunu söylemeni istiyorum ve böylece Meletus'a bana adaletsiz davranmamasını veya beni dinsizlikle suçlamamasını söyleyebilirim.*
(Sokrates, dinsizlikle suçlandığı için, şimdi adaletin hangi kısmının dindarlık olduğunu tam olarak anlamaya çalışıyor.)

E: Dindarlık veya kutsallık, Sokrates, bana adaletin tanrıların ilgilendiği kısmı gibi geliyor, adaletin diğer kısmıyla da insanların ilgileniyor olması gibi.

S: *"İlgilenmenin" anlamı nedir? İlgilenme sözcüğünün tanrılar için ve diğer şeyler için aynı anlamda kullanılması zor. Örneğin, atların ilgi gerektirdiği söylenir ve her insan onlarla ilgilenemez, ancak binicilik konusunda yetenekli bir kişi bunu yapabilir. Bu doğru değil mi?*
(Sokrates, "ilgilenmenin" farklı anlamlara gelebileceğini söyleyerek Euthyphro'nun yanıtının belirsizliğine işaret ediyor. Açıklama talep ediyor.)

E: Oldukça doğru.

S: *Ve ilgi her zaman ilgi gösterilenin iyiliği veya yararı için gösterilmektedir, öyle değil mi? Atlarda olduğu gibi, at binen tarafından ilgi gösterildiklerinde bundan yarar görür ve gelişirler, değil mi?*

E: Doğru.

S: *Köpekler avcılar tarafından, öküzler ise öküz çobanı tarafından ve diğer her şey iyilikleri için bakılır veya ilgi görür, zarar görmeleri için değil, değil mi?*

E: Kesinlikle onların zarar görmesi için değil.

S: *Ama iyilikleri için?*

E: Elbette.

S: *Tanrılara ilgi gösterme sanatı olarak tanımlanan dindarlık veya kutsallık da tanrılara fayda sağlar veya onları geliştirir mi? Kutsal bir davranış yaptığında, bunun tanrılardan herhangi birini daha iyi duruma getirdiğini söyleyebilir misin?*

(Sokrates, "ilgilenmenin" ilgilenmekte olduğunuz şeyi geliştirmek olarak yaygın bir anlamı olduğuna işaret ediyor ve sonra Euthyphro'nun bu ifadeyi kullanmasını dikkate alarak, ona insanların tanrılara ilgi gösterdiklerinde onları geliştirdiklerini ima edip etmediğini soruyor. Bu yine, sözcükleri dikkatli seçmenin önemini gösteren temel bir kavramsal hamledir.)

E: Hayır, hayır; kastettiğim kesinlikle bu değil.

S: *Euthyphro, kastettiğinin gerçekte bu olmadığını, oldukça başka türlü olduğunu düşünmüştüm. Ve ilgilenmenin doğasını sana sormamın nedeni buydu, çünkü bunun senin kastettiğin şey olmadığını düşündüm... ama yine de sormalıyım, dindarlık denilen tanrılara olan bu ilgi nedir?*

E: Bu hizmetçilerin efendilerine gösterdiği gibi, Sokrates.

S: *Anlıyorum, tanrılara bir tür hizmet.*

E: Kesinlikle.

S: *Söyle bana tanrıların, onların hizmetçileri olarak bizlerin yardımlarıyla gerçekleştirdikleri bu güzel iş nedir?*

E: Onlar pek çok ve güzel iş yaparlar, Sokrates.

S: *Ve tanrıların yaptığı pek çok ve güzel şeyden, en temel ve başlıca olanı hangisidir?*

E: Sana zaten söyledim, Sokrates. Basit şekilde şunu söyleyeyim; dindarlık, tanrıları dualar ve kurban etme yoluyla, söz ve davranışlarla nasıl memnun edeceğini öğrenmek demektir. Ailelerin ve devletlerin kurtuluşu olan dindarlık budur, tıpkı tanrıları memnun etmeme olan dinsizliğin de, onların bozulması ve yıkılması olduğu gibi.

S: *İsteseydin, sorduğum temel soruyu çok daha az sözcükle yanıtlayabilirdin diye düşünüyorum Euthyphro. Ama senin bana öğretme niyetinde olmadığını açıkça görüyorum; yoksa niye bir noktaya vardığımızda, oradan sapıyor olasın? Bana yanıt verseydin şimdiye kadar senden dindarlığın doğasını öğrenmiş olurdum. Şimdi, soruyu soran kişi zorunlu olarak soruyu yanıtlayana bağlı olduğu için, sen nereye götürürsen onu takip etmeliyim; ve yalnızca tekrar sorabilirim, dindar olan nedir ve dindarlık nedir? Bir tür dua ve kurban etme ilmi olduklarını mı söylüyorsun.* (Sokrates ilk sorusuna geri dönüyor: Dindarlık nedir? Daha sonra Sokrates, Euthyphro'nun yorumuna dayanarak, dindarlığın "bir tür dua ve kurban etme bilimi" olup olmadığını sorarak Euthyphro'nun dindarlık kavramını sıkıştırıyor.)

E: Evet, öyle söylüyorum.

S: *Kurban etmek tanrılara vermek ve dua etmek tanrılardan istemek midir?*

E: Evet, Sokrates.

S: *Öyleyse bu görüşe göre dindarlık, isteme ve verme bilimi midir?*

E: Beni mükemmel şekilde anlıyorsun, Sokrates.

S: *Evet dostum; nedeni şu; ben senin bilgeliğinin ateşli bir taraftarıyım ve ona dikkatimi veriyorum ve bu nedenle söylediğin hiçbir şey benden kaçmaz. Lütfen o zaman bana söyle, tanrılara yapılan bu hizmetin doğası nedir? Yani onlardan istemeyi ve onlara hediyeler vermeyi tercih ettiğimizi mi söylüyorsun?*

E: Evet, öyle söylüyorum.

S: *Onlardan istediğimizi istemenin doğru yolu budur değil mi?*

E: Kesinlikle.

S: *Ve vermenin doğru yolu da bizden istediklerini karşılık olarak onlara vermektir. Bir ilimde, birine onun istemediğini vermenin hiçbir anlamı olmazdı.*

E: Çok doğru, Sokrates.

S: *Öyleyse dindarlık, Euthyphro, tanrıların ve insanların birbirleriyle iş yaptıkları bir bilim midir?*

E: Bu, istersen kullanabileceğin bir ifade.

S: *Ama gerçek dışında hiçbir şeyi sevmiyorum. Keşke yine de tanrıların armağanlarımızdan ne gibi yararlar sağladığını bana söyleseydin. Onların her iyiliği bize verenler olduğu açık; ama karşılığında bizim onlara nasıl bir iyilik verebileceğimiz açık olmaktan çok uzak. Eğer bize her şeyi verirlerse ve biz hiçbir şey vermezsek, bu bizim onlardan çok büyük çıkar sağladığımız bir iş ilişkisi olmalı.*

(Sokrates, bu fikrin mantıksız olduğunu ima ederek, tanrılara hediye vermenin nasıl mümkün olacağını sorguluyor.)

E: Sokrates, tanrıların bizden aldıklarının onlara herhangi bir yarar sağlayacağını hayal edebiliyor musun?

(Euthyphro, tartışmayı önlemek, Sokrates'in sorusundan kaçınmak için kendince soru sorarak tartışmanın gidişatını değiştirmeye çalışır, ancak bir sonraki açıklamada Sokrates'in Euthyphro'yu söylediğinden sorumlu tutarak, ondan sonuçlarını kanıtla desteklemesini isteyerek onun sorusunu tekrar ettiğine dikkat edin.)

S: *Eğer öyle değilse, Euthyphro, tanrılara ne tür hediyeler veriyoruz?*

E: Onlara verdiklerimiz yalnızca onları onurlandıran şeylerdir ve şimdi söylediğim gibi, onları memnun eden şeylerdir, değil mi?

S: Öyleyse dindarlık tanrıları memnun edendir, ama onlar için yararlı ya da değerli olan değildir, değil mi?

(Sokrates, Euthyphro'nun yaptığı, onlar için değerli olmayan bir şey tanrıları memnun edebilir şeklindeki mantıksız çıkarıma işaret ediyor. Euthyphro'nun "memnun eden" sözcüğünün "hoşa giden" kelimesi ile benzer bir anlamı olduğunu görmesini istiyor.)

E: Hiçbir şeyin daha değerli olmadığını söylemeliyim.

S: O halde dindarlığın tanrılar için değerli olduğu iddiası bir kez daha tekrarlanıyor?

E: Kuşkusuz.

S: Ve bunu söylediğinde, sözlerinden caymana ve uzaklaşmana hayret etmiyor musun? Çünkü tartışma farkedeceğin gibi aynı noktaya geldi. Kutsal veya dindar olanın, tanrıların sevdiği ile aynı şey olmadığını söylediğimizi hatırlayacağını düşünüyorum. Bunu hatırlıyor musun?

E: Hatırlıyorum.

S: Ve tanrılar tarafından sevilen şeyin kutsal olduğunu ve bunun onlar için değerli olanla aynı şey olduğunu görmüyor musun?

E: Doğru.

S: O zaman ya bu kabulde yanıldık veya o zaman haklıydık ve şimdi yanılmaktayız.

E: Sanırım durum bu.

S: O zaman yeniden başlayıp şunu sormalıyız, dindarlık nedir? Bu elimden geldiğince peşinden gitmekten asla bıkmayacağım bir sorgulama; ve senden beni horgörmemeni, sadece aklını en üst düzeyde kullanmanı ve bana gerçeği söylemeni rica ediyorum. Çünkü bunu bilen biri varsa, o sensin; ve bu yüzden bunu söyleyene kadar seni alıkoyacağım. Zira dindarlığın ve dinsizliğin doğasını kesin olarak bilmeseydin, bir köle adına asla yaşlı babanı cinayetle suçlamayacağından eminim. Tanrıların

gözünde böyle bir yanlışı yapma riskini almazdın ve insanların görüşlerine çok daha fazla saygı duyardın. Bu nedenle, eminim ki, dindarlığın ve dinsizliğin doğasını biliyorsun. O zaman konuş sevgili Euthyphro ve bilgini saklama.

(Görünüşe göre Sokrates, bu diyalogda ikinci kez, Euthyphro'yu konudaki zorluklara tahammül etmeye, açıklamasına ilişkin daha derin ve daha büyük bir bağlılık duygusuyla düşünmeye ve söylediklerinin çelişkili olduğunu görmeye davet ediyor. Bu diyalogdan çıkarabileceğimiz çıkarımlardan biri, Sokrates'in sürekli olarak bir tartışmada gerçeği aramakta olduğudur. O, –olasılıkla düzenli olarak eleştirel düşünme uygulaması yaptığı için] kavramsal tutarsızlıkları saptamakta iyiydi ve başkalarının onun gerçeğe ulaşma tutkusunu paylaşmadığı gerçeğine şaşırmaktaydı. Bu diyalog aracılığıyla, ne Sokrates ne de Euthyphro'nun dindarlığın anlamına ulaşmadıklarını düşünüyoruz. Yine de bu diyalog aracılığıyla, Sokrates, Euthyphro'ya şunlardan birini göstermek ister:

1. Euthyphro'nun tanrıları neyin memnun edeceğini açıkça anladığını, bu durumdabu anlayışa istinaden, babasını suçlamakla [başka bir deyişle, tanrıların hoşuna gidecek olanı yapmakla] doğru olanı yaptığına kesin olarak kanaat getirebileceğini veya

2. Euthyphro'nun tanrıları neyin memnun edeceği konusunda net olmadığını ve bu nedenle babasına karşı dava açmakta haklı olmadığını. Bu durumda Sokrates, insanların bir durumda etik olanı yaptıklarından emin olmadıkça ve emin olana kadar eylemde bulunmamaları gerektiğini ima ediyor görünmektedir.)

E: Başka bir zaman, Sokrates; çünkü acelem var ve şimdi gitmek zorundayım.

S: Eyvah! Arkadaşım, yani beni umutsuzluk içinde mi bırakacaksın? Bana dindarlığın ve dinsizliğin doğasını öğretirsin ve böylelikle Meletus'tan ve ithamından kendimi temize çıkarabilirim diye umuyordum. O zaman ona Euthyphro tarafından dine döndürüldüğümü ve cehaletle teslim olduğum düşüncesiz icatlar ve dayanağı olmayan görüşlerle işimin bittiğini ve daha iyi bir yaşam sürmek üzere olduğumu kanıtlayabilirdim.

EK 3 Sokrates Hakkında Daha Fazlası*

Bu bölümde, Sokrates'in eleştirel düşünceye katkısını kısaca açıklıyoruz. Bu bölüm, 5. Bölüm'deki "Sokrates hakkında" bölümünün devamı olarak görülmelidir.

Sokrates'in etik bir yaşam sürmeye verdiği önem

Sokrates'in düşünsel/aklî cesareti ve etik değeri yüksek bir kişi olduğunu, yalnızca etik bir yaşam sürmeye değil, aynı zamanda başkalarının da aynısını yapmasına yardım etmeye kendini adadığını anlıyoruz. Sokrates, düşünsel/aklî gelişimin ve düşünsel kararlılığın etik akıl yürütmenin gereği olduğunu açık şekilde kavramıştı. Aşağıda yer alan tanımda gördüğümüz gibi, Sokrates, insanların etik olmayan davranışlarda bulunma nedeninin düşünsel/aklî beceri eksikliğinden kaynaklandığına, yani etik olmayan davranışın temel nedeninin akıl yürütmedeki hatalar olduğuna inanırdı.

* Bu ekteki tüm alıntılar, tersi belirtilmedikçe, aşağıdaki kaynaktan alınmaktadır. *'Encylopedie Britannica'*, 11. basım, 1911. Farklı boyuttaki kısa metinler kaynakça malzemesidir.

> Sokrates'in düşünsel/aklî yetenekleri, ahlaki erdemlerinden daha az dikkate değer değildi. Doğuştan gözlemci, dikkatli ve düşünceli olan Sokrates, bu niteliklerini sürekli ve sistematik kullanımla geliştirdi.Onun için zihinsel güçlerin kullanılması sadece bir boş zaman uğraşı değildi, kutsal ve daimi bir görevdi; çünkü ahlaki hata, davranışa dönüşen düşünsel hata olduğundan, erdemli yaşamak isteyen biri önce kendini cehaletten ve aptallıktan kurtarmalıydı. Kendisinde ve diğerlerinde karşılaştığı etik sorunlar üstünde dikkatlice çalışarak, pratik ahlak sorunlarıyla uğraşmada dikkate değer bir anlayış kazandı; ve düşüncedeki belirsizliğe ve konuşmadaki umursamazlığa karşı yürüttüğü ömür boyu süren savaşta, kendini tek başına yetenekli ve hızlı bir akıl yürütmeci haline getirdi. (s. 332)

Düşüncesinin ve çalışmasının merkezinde, etik kavramlar ve ilkeler yer alırdı. Sokrates, her şeyin ötesinde, insanların etik bir yaşamın kişinin düşünsel yetilerini geliştirmesi gerektirdiğini, doğru bir yaşamın yalnızca doğru düşünme yoluyla mümkün olduğunu farketmelerini isterdi. Başka bir deyişle, insanların etik yaşama isteğinin ve iyi niyetli olmalarının, etik bir yaşam sürmek için yeterli olmadığını görmelerini isterdi. Tersine, etik konular genellikle karmaşık olduğundan, etik konular hakkında akıl yürütmek için, gelişmiş düşünsel/aklî beceriler gerekmektedir.

Etik kavramların etik akıl yürütme için öneminin farkında olan Sokrates, diyalektik yönteminin merkezine etik kavramları tanımlamayı koydu. Sokratik diyaloglarda defalarca, etik kavramları tanımlamaya ve sonra bu kavramları gerçek vakalar ve analojilerle ilişkilendirmeye ilişkin bir vurgu buluruz.

Sokrates, belki de kasıtlı olarak, etik akıl yürütmenin hâlâ büyük ölçüde temelinin dayandığı, etiğe ilişkin bir grup kavramı ve ilkeyi biraraya getirip açık şekilde tanımlayarak, daha sonra etik bilimi olacak olan olgunun temelini attı. Çalışmalarıyla, düşünsel disip-

linin ve düşünsel özerkliğin etik akıl yürütmedeki önemli rolünü açıklığa kavuşturdu. Hiç kimsenin bir başkası yerine düşünemeyeceği gerçeğini, yani her bireyin zihinsel becerilerini geliştirmesi ve bu becerileri hayatın birçok karmaşık sorunu ve sorunu üzerinde akıl yürütmek için kullanması gerektiğini vurguladı.

Temel kavramlara ve konulara odaklanmak

Sokratik diyaloglarda, Sokrates'in araştıran sorular yoluyla, nasıl akılcı ve adil bir yaşam sürdürüleceğini anlamaya ve başkalarının anlamasına yardımcı olmaya çalıştığını görebiliriz.

Bunu, genellikle belirli bir etik kavrama odaklanarak ve giderek bu kavramın özüne yaklaşmaya çalışarak yapardı. Aşağıda yer alan, Ksenefon tarafından onun yöntemine ilişkin yazılmış tanıma bakalım:*

> [Sokrates] her zaman insanlar hakkında konuşurdu; dindar nedir, dinsiz nedir, asil nedir, utanç verici nedir, adil olan nedir, adil olmayan nedir, ölçülülük nedir, delilik nedir, cesaret nedir, korkaklık nedir, şehir nedir, devlet adamı nedir, insan üzerinde egemenlik süren nedir, insanlar üzerinde bulunan yetenekli yönetici nedir diye sorgulardı, bunların yanısıra, o bunları bilmenin birini centilmen (asil ve iyi) yaptığına, bunlardan habersiz olanların haklı olarak köle gibi nitelendirileceklerine inanırdı. (s. 4-5)

Sokratik yöntemin iki temel süreci

Sokratik yöntemin doğasında bulunan iki temel süreci kısaca ele alalım: Yıkıcı ve yapıcı süreç (*'Encylopedia Britannica'*da açıklandığı gibi):

---

* Sokrates'in bir öğrencisi olan Ksenefon, Sokrates'in suçlanması ve ölümünden kısa bir süre sonra Sokrates'in yaşamı ve uygulamaları hakkında yazdı. Bu alıntı şu kaynaktan alınmıştır: *'Xenophon: Memorabilia'*. 1994. Ithaca, NY: Cornell Üniversitesi Yayınları.

> "Diyalektik" yöntemin uygulanmasında iki süreç ayırt edilebilir; en kötü görüşün ortadan kaldırıldığı yıkıcı süreç ve daha iyi görüşün ortaya çıkarıldığı yapıcı süreç.

Sokrates, insanların mümkünse yapıcı süreç yoluyla iletişim sağlamasının ve çalışmasının önemli olduğunu düşünse de, yıkıcı sürecin de özünde yararlı olduğunu düşünürdü:

> Platon'un Sokratik bir diyalogunda Meno, "Seninle tanışmadan önce zamanını, kuşku duymak ve başkalarını kuşkuya düşürmek için harcadığını işitirdim; ve büyücülüğünün ve büyülerinin beni bu duruma getirdiği bir gerçek; sen ona yaklaşan ve dokunan herhangi birini hissizleştiren bir torpido gibisin. Benim de, ruhum ve dilim hissizleşti ve bu nedenle sana verecek bir yanıtım yok." Sıklıkla olduğu gibi, yanıt veren kişi yıkıcı süreçten şaşkınlık ve tiksinti duysa ve bu noktada sorgulamadan çekilse de, Sokrates'e göre bir şey kazanırdı; o eskiden cahil olduğu halde bilgili olduğunu sanmaktaydı, şimdi bir cahil olarak cehaletinin bir bakıma bilincinde ve dolayısıyla gelecekte daha fazla düşünerek eylemde bulunacaktır. (s. 335)

Yine de Sokrates, yapıcı süreci düşünsel/aklî gelişim için yaşamsal önemde gördü:

> Diyalektik yöntemin iki sürecinden biri olan yıkıcı süreç hem özgünlüğü hem de isteyerek veya istemeyerek ona yenik düşenleri "şaşkınlık" durumunda bırakması nedeniyle daha çok dikkat çekti. Ancak Sokrates ve yakın arkadaşlarına göre yapıcı süreç, uygun ve gerekli olan sonuçtu. (s. 336)

Bilinçdışı düşünceleri açığa çıkarmak

Sokratik yöntemde, yıkıcı sürecin önemli bir parçası mantıksız düşünceleri ortaya çıkarmaktı. Sokrates, insanın kendini aldatma eğilimlerinin farkındaydı ve insanların mantıksız veya etik olmayan davranışlarının nedeninin hatalı bir akıl yürütme kullanmaların-

dan, yüzeyde mantıklı görünen ama aslında kusurlu olan akıl yürütmelerinden kaynaklandığını düşünürdü. Bu nedenle, birinin bilinçdışı düşünceleri sorgulayabilmek için, onları bilinçli farkındalık düzeyine getirmesi gerektiğinin farkındaydı. Bu konu, '*Encylopedia Britannica*'da şu şekilde ortaya konmaktadır:

> Sokrates'in mücadele etmesi gereken şey genellikle sadece "cehalet" değil; siperlerinde kaldığı sürece güvende olan, oradan uzaklaştırılması, kuşatılması ve baskına uğratılması gereken, daha inatçı ve daha zorlu bir düşman olan "bilgi sanılan cehalet "veya "hatalı bilgelik kibriydi". Bundan ötürü, Sokrates, yanıtlayanın kolayca kabul ettiği, görünürde ilgisiz bir ilke veya önermeden yola çıkarak, karşı olunan görüşle açık şekilde tutarsızlık içinde olan, beklenmedik ama inkâr edilemez bir sonuç çıkarırdı. Böylelikle muhatabını kendi akıl yürütmesi ile karşılaştırır ve onu bir "kuşku" veya "şaşkınlık" durumuna getirirdi. (s. 335)

Yaşama ilişkin genel ilkeler oluşturmak

Şimdi yapıcı süreci düşünün. Aşağıdaki metinde gördüğümüz şey analoji kullanımı yoluyla, yanıtlayanın gelecekteki durumlara uygulanabilecek genel bir ilkeyi formüle etmesine yardımcı olmaya yönelik, planlı bir odaklanmadır.

> Bununla birlikte, muhatap bu sayede cehalet içinde olduğuna ikna olarak yeni bir çabadan uzaklaşmadığı sürece, Sokrates, düşündüren başka sorularla ona yardımcı olmaya hazırdır. Tutarlı eylemin sorgulamanın sonu olduğu görüşü ile tutarlılık içinde düşünen Sokrates, muhatabın dikkatini mevcut olana benzer analojilere yönlendirir ve bu şekilde onun günümüz tutku ve önyargılarından olabildiğince uzakta duran bir genelleme yapmasına rehberlik eder. Bu yapıcı süreçte, şaşırtma unsuru artık gerekli değilse de, sorgu şekli titizlikle korunur, çünkü o her adımda, öğrencinin bilinçli ve sorumlu şekilde onay vermesini garanti eder. (s. 335-336)

> O halde, Sokrates'in dinleyicilerini vardırdığı olumlu sonuçlar nelerdi? Ve bu olumlu sonuçlar nasıl elde edildi? Bir yanıt için Ksenefon'a dönersek: 1- kaydedilen konuşmaların pratik eylemle, politik, ahlaki veya sanatsal olanla ilgili olduğunu; 2- genel olarak ifade edilen veya dolaylı anlatılan bir genelleme yoluyla bilinenden bilinmeyene doğru bir süreç olduğunu; 3- genellemelerin bazen bilinen örneklerin incelenmesi ile gerekçelendirilmiş davranış kuralları olduğunu, bazen benzer şekilde oluşturulmuş tanımlar olduğunu farkediyoruz. (s. 336)

Sokrates'in etkisi

Sokrates'in görüşleri, fikirler tarihi içinde benzersizdir. Ancak, onun, kişisel ve düşünsel/aklî bütünlüğü sürdürmenin pratik bir yolu olan yaklaşımı, asla tam olarak ortaya konulamamıştır. Bununla birlikte, eleştirel düşünmenin uygulamalı şekilde gündelik öğrenmeye uygulamasına yönelik ilginin yeniden doğmasıyla, Sokratik sanata yeniden kulak verilmeye başlandı ve bu, belki bir gün, öğretimin tüm düzeylerinin ayrılmaz bir parçası olacaktır.

SOKRATİK SORGULAMA SANATI

Eleştirel Düşünme Kavramları ve Araçlarına Dayalı Düşünür Rehberi

Sokratik sorgulama, birçok yönde ve birçok amaç doğrultusunda düşünceyi yönlendirmek için kullanılabilen disiplinli bir sorgulamadır. Bu amaçlar şunları içerir: Karmaşık fikirleri araştırmak, gerçeğe ulaşmak, konuları ve sorunları açıklamak, varsayımları açığa çıkarmak, kavramları analiz etmek, bildiklerimizi bilmediklerimizden ayırt etmek ve düşüncenin mantıksal sonuçlarını takip etmek.

Öğretmenler, öğrenciler veya aslında derinlemesine düşünmeyi araştırmakla ilgilenen herkes Sokratik sorular oluşturabilir, Sokratik diyaloga girebilir ve de girmelidir. Öğretmede Sokratik sorgulamayı kullanma amacımız öğrencilerin düşüncelerini derinleştirmek, belirli bir başlık, konu veya ders hakkındaki bilgi düzeylerini belirlemek, onlar için Sokratik sorgulamayı modellemek veya onların bir kavramı ya da akıl yürütme biçimini analiz etmelerine yardımcı olmak olabilir.

Sonuçta, öğrencilerin Sokratik sorgulama disiplinini öğrenmelerini ve böylelikle karmaşık konular üzerinde akıl yürütmede, başkalarının düşüncelerini anlama ve değerlendirmede ve kendilerinin ve diğerlerinin düşüncelerinin altında yatan dolaylı anlatımları araştırmada Sokratik sorgulamayı kullanmalarını isteriz.

"Sorgulanmamış hayat, yaşamaya değmez" (Sokrates)

Derin bir sorgulama eğilimine sahip olmayan birinin iyi bir eleştirel düşünür olduğunu hayal etmek zordur. Aynı zamanda, birinin Sokrates'ten daha kapsamlı bir sorgulama eğilimine sahip olduğunu hayal etmek de zordur. Bu bağlamda, eleştirel düşünmeyle gerçekten ilgilenen biri, derin sorgulama sanatıyla da ilgilenecektir. Ve Sokratik sanatı öğrenmek, başlamak için doğal bir yerdir.

Richard Paul, Linda Elder

2022
THG
0541677
UTB

9 786057 181770

www.psikonet.com